

Miroslav Tůma

**JAK DÁL
V JADERNÉM NEŠÍŘENÍ
A ODZBROJOVÁNÍ**

Praha 2014

Ediční rada nakladatelství Ústavu mezinárodních vztahů

Prof. PhDr. Pavel Barša, M.A., Ph.D. (Filozofická fakulta UK, Praha), Mgr. Ing. Radka Druláková, Ph.D. (Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha), Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (ÚMV, Praha), JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D. (Fakulta sociálních věd UK, Praha), Prof. PhDr. Michal Klíma, M.A., CSc. (Metropolitní univerzita Praha), PhDr. Michal Kořan, Ph.D. (ÚMV, Praha), Doc. Ing. Mgr. Petr Kratochvíl, Ph.D. (ÚMV, Praha), PhDr. Pavel Pšejja, Ph.D. (Fakulta sociálních studií MU, Brno), Mgr. Dan Marek, Ph.D., M.A. (Filozofická fakulta UP, Olomouc), Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc. (Fakulta sociálních věd UK, Praha).

Publikace je výstupem zpracovaným podle časového harmonogramu výzkumné činnosti ÚMV, který vychází z materiálu Dlouhodobý koncepční rozvoj ÚMV, v. v. i., na léta 2012–2018.

Recenzovali: Doc. Ing. Otakar Jiří Mika, CSc.
Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc.

*Tuto knihu věnuji manželce, dětem, vnoučatům a všem, kdo usilují,
nebo se ztotožňují s úsilím žít ve světě bez jaderných zbraní.*

Miroslav Tůma

Miroslav Tůma

Jak dál v jaderném nešíření a odzbrojování

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze roku 2014.

© Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2014

Vědecký redaktor: PhDr. Vladimír Trojánek

Sazba: Jan Šavřda

Tisk: Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš

ISBN 978-80-87558-20-1

Obsah

Předmluva	11
A. UDÁLOSTI A AKTIVITY OVLIVŇUJÍCÍ JADERNĚ ODZBROJOVACÍ A NEPROLIFERAČNÍ PROCES (2011–2014)	
I. DRUHÉ PREZIDENTSKÉ OBDOBÍ BARACKA OBAMY	
1. Úvod	17
2. Předvolební kampaň, volební výsledek a následný vývoj	18
a) Předvolební kampaň	18
b) Volební výsledek	19
c) Prohlubování mezistranických sporů	19
d) Projev O stavu Unie v lednu 2014	20
e) Projev ve vojenské akademii West Point koncem května 2014	20
3. Hlavní překážky jaderně odzbrojovacího úsilí	21
a) Vnitropolitické důvody	21
b) Zhoršení americko-ruských vztahů	22
II. VÝVOJ NA HLAVNÍCH FÓRECH ODZBROJOVACÍHO APARÁTU	
1. Úvod	25
2. Konference o odzbrojení	25
a) Charakteristika	25
b) Výsledek jednání	26
3. První výbor VS OSN	28
a) Charakteristika	28
b) Zhodnocení činnosti	29
4. Odzbrojovací komise OSN	32
a) Charakteristika	32
b) Výsledek jednání	32
5. Jednání Přípravných výborů 9. hodnotící konference smlouvy NPT v roce 2015	34
a) Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT)	34
b) Smluvní hodnotící proces	35
c) Průběh jednání přípravných výborů	36
III. JADERNĚ ODZBROJOVACÍ A NEPROLIFERAČNÍ AKTIVITY	
1. Pracovní skupina s otevřeným koncem (OEWG) – Ženeva 2013	40
a) Úvod	40
b) Průběh a výstup OEWG	41
c) Vývoj po skončení činnosti OEWG	43

2. Berlínský projev amerického prezidenta a americko-ruské vztahy	43
a) Obamův návrh na další snížení operačně rozmístěných strategických jaderných zbraní	43
b) Postoj Ruska k jadernému odstrašování a americké nadřazenosti v konvenčních zbraních	44
3. Schůzka na vysoké úrovni k jadernému odzbrojení (VS OSN – září 2013)	45
a) Úvod	45
b) Průběh jednání	45
4. Bezpečnostní konference na vysoké úrovni (Soul 2012, Haag 2014)	47
a) Jaderně bezpečnostní konference v Soulu	47
b) Jaderně bezpečnostní konference v Haagu	48
5. Konference k článku XIV Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (2011 a 2013)	50
a) Úvod	50
b) Charakteristika Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT)	50
c) Přípravná komise CTBTO	51
d) Mezinárodní monitorovací systém (IMS)	52
e) CTBT a Akční plán Závěrečného dokumentu 8. hodnotící konference smlouvy NPT (2010)	52
f) Konference k článku XIV Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (2011 a 2013)	53
6. Rezoluce Shromáždění Meziparlamentní unie (březen 2014)	56
a) Úvod	56
b) Rezoluce Shromáždění Meziparlamentní unie	57
Poznámky a literatura	58

B. KLÍČOVÁ REGIONÁLNÍ JADERNĚ ODZBROJOVACÍ A NEPROLIFERAČNÍ PROBLEMATIKA NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

I. NEZBYTNOST VYTVOŘENÍ ZÓNY BEZ VŠECH ZBRANÍ HROMADNÉHO NIČENÍ A JEJICH NOSIČŮ V BLÍZKOVÝCHODNÍM REGIONU

1. Úvod	65
2. Blízkovýchodní krizová oblast	67
a) Úvod	67
b) Historie úsilí o vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení a jejich nosičů	68
c) Přijetí rozhodnutí o svolání konference v roce 2012 o vytvoření zóny	70
d) Aktivity na podporu konání konference v plánovaném termínu	71
e) Možné prvky smlouvy o blízkovýchodní zóně	72
f) Odložení konání konference	73
3. Politika Obamovy administrativy na Blízkém východě	73
a) Hlavní rysy	73
b) Důvody amerického postoje	75
4. Íránský jaderný program	76
a) Úvod	76
b) Stručná historie vývoje	77
c) Společný akční plán	81
d) Hlavní kritici prozatímní dohody	83
e) Další vývoj jednání	84

5. Izraelský jaderný vojenský program	84
a) Úvod	84
b) Důvody vzniku	85
c) Stručný průběh budování	85
d) Politika dvojznačnosti a mlčení	88
e) Takzvaná Beginova doktrína	89
f) Některé protijaderné tendence	90
6. Vztahy Obamovy administrativy s Izraelem	91
a) Úvod	91
b) Hlavní příčiny ochlazení americko-izraelských vztahů	92
c) „Izraelská karta“ republikánů v prezidentských volbách v roce 2012	93
d) Zprostředkovatelská úloha USA v izraelsko-palestinských jednáních	94
e) Odlišný přístup vůči Íránu	100
7. Americko-saúdské vztahy	102
a) Úvod	102
b) Výhrady Saúdské Arábie vůči blízkovýchodní politice Obamovy administrativy	104
c) Saúdská Arábie a jaderné zbraně	106
d) Saúdskoarabský jaderný mírový program	107
8. Význam kontroly štěpných materiálů a bezpečnostních záruk MAAE na Blízkém východě	108
a) Historie úsilí mezinárodního společenství o dosažení zákazu výroby štěpných materiálů pro vojenské účely	108
b) Kontrola štěpných materiálů a blízkovýchodní zóna	110
Poznámky a literatura	114

C. VÝZNAMNÉ SOUČÁSTI JADERNĚ ODZBROJOVACÍHO A NEPROLIFERAČNÍHO ÚSILÍ

I. TRANSPARENTNOST A JADERNĚ ZBRANĚ	127
1. Úvod	127
2. Transparentnost a ověřování	127
a) Důvody narůstající úlohy transparentnosti	127
b) Vzájemné doplňování transparentnosti a ověřování	128
c) Ověřovací scénáře týkající se jaderného odzbrojování	129
3. Formy transparentnosti	129
a) Dobrovolná	129
b) Vynucovaná	129
c) Nedobrovolná	130
4. Jaderná transparentnost a utajování	131
5. Modelový příklad transparentnosti v jaderném odzbrojování podle americko-ruské smlouvy New START	133
a) Úvod	133
b) Stav transparentnosti o jaderných silách P5	134
c) Schůzky P5 a návrhy nejaderných států na vytvoření společného standardu hlášení o jaderných kapacitách	136
d) Transparentní a ověřovací ustanovení smlouvy New START	138
e) Možnosti praktického využití jinými jadernými státy	140

II. HUMANITÁRNÍ DOPADY POUŽITÍ JADERNÝCH ZBRANÍ	142
1. Úvod	142
2. Dosavadní iniciativy	143
a) Akční plán Závěrečného dokumentu 8. hodnotící konference smlouvy NPT (květen 2010)	144
b) Rezoluce Mezinárodního výboru červeného kříže	144
c) Konference v norském Oslu	144
d) Prohlášení 74 států	145
e) Konference v mexickém Nayaritu	146
3. Hlavní fyzikální projevy jaderného výbuchu a jejich zdravotní následky	147
a) Tlaková vlna	147
b) Světelné a tepelné záření	148
c) Pronikavá radiace a dlouhodobé radioaktivní zamoření	149
d) Elektromagnetický výboj	149
4. Hirošimské sympozium	149
5. Dopad na životní prostředí a zemědělství	151
6. Důsledky pro ekonomiku a rozvoj	151
a) Ekonomika	151
b) Rozvoj	153
III. JADERNÉ ODŠTRAŠOVÁNÍ – PŘEKONANÁ KONCEPCE?	154
1. Úvod	154
2. Charakteristika jaderného odštrašování a protichůdné argumenty k účinnosti této koncepce	155
a) Odštrašování s důrazem na jeho jadernou součást	155
b) Argumenty obhájců a kritiků koncepce jaderného odštrašování	156
3. Jaderné odštrašování v době studené války	160
a) Doktrína „masové odvety“	160
b) Doktrína „kontrolované odpovědi“	161
c) „Vzájemně zaručené zničení“	161
4. Jaderné odštrašování po skončení studené války	162
a) Úvod	162
b) Clintonovo prezidentské nařízení (PDD 60)	163
c) Bushova jaderná strategie a preemptivní doktrína z roku 2002	163
d) Obamova jaderná strategie z roku 2010	167
5. Některé příklady neúspěchu jaderného odštrašování	171
6. NATO a jaderné odštrašování	174
a) Úvod	174
b) Strategická koncepce z roku 1999	175
c) Strategická koncepce z roku 2010	176
Poznámky a literatura	178

ZÁVĚRY A DALŠÍ PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ

Druhé volební období amerického prezidenta Baracka Obamy	187
Vývoj na hlavních jednacích fórech odzbrojovacího aparátu	189
Jaderně odzbrojovací a neproliferační aktivity	190
Problematika vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení a jejich nosičů na Blízkém východě	192
Transparentnost jaderných zbraní, humanitární dopady jejich použití a kontroverzní koncepce jaderného odstrašování	195
Poznámky a literatura	198

ZÁKLADNÍ POJMY	199

ZKRATKY	215

PŘÍLOHY

1) Smlouva o nešíření jaderných zbraní	227
2) Pětibodový plán generálního tajemníka OSN pro jaderné odzbrojení z roku 2008	234
3) „Pražský“ projev amerického prezidenta Baracka Obamy – část věnovaná jadernému odzbrojení (duben 2009)	236
4) Závěry a doporučení pro následnou činnost ze Závěrečného dokumentu 8. hodnotící konference smlouvy NPT (květen 2010)	240
a) I – Jaderné odzbrojení	240
b) II – Jaderné nešíření	246
c) III – Mírové využívání jaderné energie	249
d) IV – Blízký východ, s důrazem na plnění Rezoluce o Blízkém východě z roku 1995	251
5) Stav budování Mezinárodního monitorovacího systému smlouvy CTBT	254
6) Rezoluce Shromáždění Meziparlamentní unie	255
7) Bezjaderné zóny	260
8) Rezoluce o Blízkém východě (1995)	262
9) Předpokládané geografické vymezení blízkovýchodní zóny bez zbraní hromadného ničení a jejich nosičů	264
10) Blízkovýchodní země a jejich začlenění do kontrolně-zbrojních a odzbrojovacích smluv a úmluv	265
11) Hlavní iránská jaderná zařízení	267
12) Izraelská jaderná zařízení	268
13) Předpokládané počty jaderných zbraní devíti jaderných států (leden 2014)	269

REJSTŘÍK	271

RÉSUMÉ	284

O AUTOROVI	291

I. Nezbytnost vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení a jejich nosičů v blízkovýchodním regionu

1. ÚVOD

V rámci autorského záměru upozornit na komplexní charakter problému v jeho vzájemných souvislostech se obsah následujícího textu zaměřuje na některé okolnosti ovlivňující politiku především USA a hlavních regionálních aktérů, kteří významně formují vývoj v hodnocené problematice. Vzájemná propojenost těchto faktorů je podle autora hodnocení mj. v pozadí odkládaného konání Konference o vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení a jejich nosičů v tomto krizovém regionu a překážek bránících dosažení pokroku na izraelsko-palestinských mírových rozhovorech a na jednáních o íránském jaderně-obohacovacím programu. Předkládaná pasáž neobsahuje hluboký analytický rozbor současné celkové situace na Blízkém východě, ani v jednotlivých zemích regionu. Vzhledem k profesnímu zaměření autora a tématu publikace je pojata převážně z jaderně-neproliferačního a odzbrojovacího hlediska.

Vytváření bezjaderných zón v různých regionech, zatím převážně na jižní polokouli a zahrnujících přibližně 110 zemí, je důležitým a efektivním opatřením pro geografické omezení šíření JZ (viz Příloha 7). Přispívá rovněž ke splnění dvojího obecného cíle, tj. dosáhnout celosvětového nešíření a jaderného odzbrojení. Jejich konkrétní význam spočívá v tom, že např. vyplňují mezeru ve *Smlouvě o nešíření jaderných zbraní* (NPT) umožňující rozmístění JZ na území nejaderných států, což statut zón jednoznačně zakazuje. Zřízení Středoasijské bezjaderné zóny v roce 2006, tj. první zóny na severní polokouli, předznamenává žádoucí budoucí vývoj v globálním měřítku (viz Příloha 7). Vytváření zóny bez JZ nebo všech zbraní hromadného ničení je z hlediska prohlubování mezinárodní bezpečnosti zvláště důležité v krizových regionech, mezi které patří zejména Blízký východ. Úkol svolat Konferenci o vytvoření blízkovýchodní zóny bez všech zbraní hromadného ničení a jejich nosičů byl pro všechny členské země smlouvy NPT součástí konsenzuálně schváleného Závěrečného dokumentu 8. hodnotící konference smlouvy NPT v roce 2010 (viz Příloha 4).

Je nutné současně zdůraznit, že krizový regionální vývoj charakterizuje v posledních letech dramatická vlna nepokojů, protestů, povstání a revolucí, které se od kon-

ce roku 2010 odehrávají ve většině arabských zemí, zejména v Tunisku, Egyptu, Alžírsku, Jemenu, Jordánsku, Bahrajnu, Libyi a Sýrii. Zpočátku byl hlavním motivem těchto aktivit, označovaných jako „arabské jaro“, spontánní boj především mladých lidí proti chudobě, nezaměstnanosti a celkově špatným životním podmínkám spjatým s dlouhodobě vládnoucími a převážně autoritářskými a zkorumpovanými režimy. V průběhu vývoje nepokoje na Blízkém východě přerostly ve střety s náboženským pozadím, zejména mezi šíity a sunnity. V Libyi a Sýrii revoluční vývoj přerostl v občanskou válku, do té libyjské se zapojilo NATO, v Egyptě došlo ke svržení demokraticky zvoleného režimu Muslimského bratrstva v čele s prezidentem Mursím a posléze k obnově vládnoucí moci vojenské junty. Došlo k násilnému potlačování demonstrací stoupců Muslimského bratrstva, při kterých bylo mnoho mrtvých a zraněných, včetně dalších excesů vojenského režimu, např. prohlášení hnutí Muslimského bratrstva za teroristickou organizaci a represivní kampaně proti němu. V první polovině roku 2014 se dramaticky zhoršila bezpečnostní situace v Iráku s hrozbou rozpadu státní a územní struktury země. V té době došlo k rozsáhlému průniku sunnitských radikálních džihádistů, sdružených v organizaci „Islámský stát v Iráku a Levantě“ – ISIL (*Islamic State in Iraq and Syria*, ISIS), ze syrského bojiště na severovýchodě země do západoirácké provincie Anbár. Zde ovládli, bez výraznějšího odporu vládních jednotek, řadu měst, včetně druhého největšího iráckého města Mosulu. Na jimi kontrolovaném území v části Iráku a Sýrie tito džihádisté vyhlásili vytvoření Islámského státu (chalífátu), důsledně praktikujícího krajní výklad islámského práva *šaría*.

Hlavním odpůrcem uvedeného demokratizačního a reformního vývoje se staly sunnitské arabské monarchistické režimy vedené Saúdskou Arábií. Saúdské jednotky se také aktivně zapojily do potlačení povstání v Bahrajnu a země rovněž finančně podpořila egyptský vojenský režim. V roce 2013 se podle hodnocení SIPRI Saúdská Arábie se svými cca 67 mld. USD (zvýšení o 14 %) posunula ve světovém žebříčku států s největšími vojenskými výdaji ze sedmého místa v předchozím roce na čtvrté místo a v blízkovýchodním regionu zaujala místo první.¹ Své zájmy v arabských zemích, na pozadí zmíněných nepokojů, se snaží prosazovat i jejich nejbližší nearabští sousedé, jako je šíitský teokratický režim v Íránu či islámské, převážně sunnitské Turecko a Izrael.²

Vzhledem k dlouhodobě napjatým izraelsko-arabským vztahům, bezpečnostní situaci v regionu negativně ovlivňuje rovněž izraelské vlastnictví JZ, iránský jaderný program a nevyřešená otázka izraelsko-palestinských vztahů.

Přes chmurný obraz současného vývoje na Blízkém východě, charakterizovaném zejména občanskou válkou v Sýrii, vnitrostátním chaosem především v Egyptě a Libyi, dále častými teroristickými útoky v Iráku, Jemenu a Libanonu, narůstajícím vlivem různých džihádistických uskupení, včetně al-Káidy, a to vše na pozadí nesmi-

řitelného islámského sunnitsko-šítského konfliktu, můžeme uvést dvě významné pozitivní události.

Jde především o dosažení šestiměsíční prozatímní dohody z listopadu 2013 o iránském jaderném programu mezi Íránem a E3/EU+E3, což zahrnuje představitele ČLR, Francie, RF, USA, Velké Británie a Německa, při zprostředkovatelské úloze EU. Prozatímní dohodu by měla nahradit, v případě úspěšného průběhu probíhajících rozhovorů, dlouhodobá všeobecná dohoda jednoznačně garantující mírový charakter iránského jaderného programu. Dá se s velkou pravděpodobností očekávat, že jejich případné úspěšné završení by mohlo významným způsobem ovlivnit bezpečnostní situaci nejen v této oblasti, ale i v širším regionu.

Další nadějnou událostí se zdála být izraelsko-palestinská jednání se zprostředkovatelskou úlohou USA zahájená v roce 2013 o mírovém řešení vztahů na základě vytvoření dvou samostatných států. Ukončením izraelské účasti na těchto jednáních v dubnu 2014 a vypuknutí izraelsko-palestinského ozbrojeného konfliktu v Gaze v červenci téhož roku, se podmínky pro obnovení mírových izraelsko-palestinských rozhovorů velmi zkomplikovaly a není naděje na jejich brzké zahájení.

2. BLÍZKOVÝCHODNÍ KRIZOVÁ OBLAST

a) Úvod

Kromě několika arabsko-izraelských válek, ke kterým došlo po vytvoření státu Izrael v roce 1948 a dlouhodobého arabsko-izraelského napětí ve vzájemných vztazích, charakterizuje současný vývoj situace v blízkovýchodním regionu prohlubování etnicko-náboženského nepřátelství v rámci islámské komunity, zejména mezi šíity a sunnity. Tragickým vyústěním těchto sporů je občanská válka v Sýrii, teroristické útoky a etnicko-náboženské konflikty v Iráku, Jemenu, Libanonu, chaotická situace v Libyi a rovněž svržení demokraticky zvoleného prezidenta v Egyptě a obnovení vojenské vlády v této zemi.

Z kontrolně-zbrojního a odzbrojovacího hlediska je pro region Blízkého východu charakteristická největší koncentrace států, které nejsou smluvní stranou jedné nebo více mezinárodních smluv, týkajících se zbraní hromadného ničení (ZHN). Jde o *Úmluvu o zákazu biologických a toxinových zbraní* (BTWC), *Úmluvu o zákazu chemických zbraní* (CWC), *Smlouvu o nešíření jaderných zbraní* (NPT) a o *Smlouvu o všeobecném zákazu jaderných zkoušek* (CTBT). Převládající většina zemí regionu má také nějakou formu výzkumu, vývoje nebo zbrojního programu se vztahem k ZHN. Navíc, chemické zbraně byly v regionu v masovějším měřítku již použity, a sice Irákem v průběhu irácko-iránského konfliktu v letech 1980–1988 a rovněž irá-

kou vládou Saddáma Husajna proti kurdskému obyvatelstvu. V roce 2013 byly chemické zbraně také použity v průběhu občanské války v Sýrii, avšak bez jednoznačného prokázání, kterou bojující stranou. Vzhledem k bezpečnostní hrozbě ze strany arabských zemí začal Izrael v šedesátých letech vyvíjet a vyrábět JZ, i když oficiálně zastává k jejich vlastnictví nejednoznačné stanovisko.³

Rizika spojená s uvedenými zbrojními programy jsou také hlavním důvodem, proč BV je v centru pozornosti mezinárodního společenství, které podporuje a usiluje o vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení v této oblasti. Tento úkol také vyplynul pro všechny členské země smlouvy NPT z Akčního plánu, jako součásti konsenzuálně schváleného Závěrečného dokumentu 8. hodnotící konference smlouvy NPT v roce 2010 (viz Příloha 4).

b) Historie úsilí o vytvoření blízkovýchodní zóny bez zbraní hromadného ničení a jejich nosičů

V dubnu 1962 zveřejnil výbor vysoce respektovaných izraelských intelektuálů koncepci, ve které se mj. uvádělo, že vývoj JZ „vytváří nebezpečí pro Izrael a mír na Blízkém východě“. Text také obsahoval naléhavou výzvu OSN k přijetí konkrétních opatření, které by „zabránilo jaderné vojenské výrobě“.⁴

Na tyto myšlenky *de facto* navázala výzva k vytvoření zóny bez JZ, jež se poprvé objevila v rezoluci VS OSN z roku 1974. Tehdejší předložení rezoluce Íránem a sponzorované Egyptem bylo jednoznačně motivováno do dnešních dnů trvajícím izraelským monopolem vlastnictví těchto zbraní. Rezoluce vyzývala všechny příslušné státy k prohlášení, že se vzdávají výroby, úsilí o získání nebo jakéhokoliv druhu vlastnictví JZ a jaderných výbušných zařízení a udělení povolení k rozmístění JZ na svém území třetím státem. Požadovala rovněž, aby zúčastněné státy zahrnuly všechna svá jaderná zařízení do zárukového systému MAAE.

Jinde ve světě byly zóny bez JZ již úspěšně sjednány a přijaty a jak dokládá příklad Středoasijské bezjaderné zóny, jejich vytváření pokračuje. Na Blízkém východě však byl cíl vytvoření bezjaderné zóny, vztahující se především k Izraeli, jako jediné blízkovýchodní zemi vlastníci JZ a stojící mimo smlouvu NPT, časem spojen s vytvořením zóny bez všech zbraní hromadného ničení. Důvodem byla skutečnost, že část arabských blízkovýchodních zemí není buď signatářem, nebo ratifikantem úmluv zakazujících chemické a biologické zbraně. Tímto způsobem arabské země částečně vyrovnávají izraelský jaderný monopol, i když použití JZ destruktivními účinky daleko překonává důsledky případného použití ostatních zbraní hromadného ničení. Každoročně Egyptem předkládaná rezoluce s tématem vytvoření zmíněné zóny je na VS OSN od roku 1980 přijímána konsenzuálně.

Činnost skupiny pro Kontrolu zbrojení a regionální bezpečnost – ACRS (1992–1995)

Pracovní skupina pro Kontrolu zbrojení a regionální bezpečnost (*Group on the Arms Control and Regional Security*, ACRS) byla vytvořena z iniciativy madridské mírové konference v říjnu 1991, jako součást arabsko-izraelského mnohostranného mírového procesu.

Skupina uskutečnila v letech 1992–1995 několik plenárních zasedání a řadu koncepčních a tematických schůzek. V souvislosti s některými událostmi v roce 1995, zejména v důsledku arabsko-izraelských rozporů v mírovém procesu, dále uspořádáním Hodnotící a prodlužovací konference smlouvy NPT a pokračujícími nesouhlasnými názory Izraele a Egypta na to, kdy, kde a jakým způsobem diskutovat o jaderných otázkách, činnost skupiny ACRS prakticky skončila, ačkoli formálně stále existuje.

Význam činnosti skupiny spočíval především v tom, že se poprvé podařilo dosáhnout multilaterálního projednávání operativních opatření na posilování důvěry mezi státy blízkovýchodního regionu. Účastníci např. jednali o návrhu deklarace zásad pro kontrolu zbrojení a regionální bezpečnost, diskutovali o zeměpisném vymezení hranic blízkovýchodního regionu pro potřeby kontrolně-zbrojního režimu, navrhli chartu pro regionální bezpečnostní středisko v Jordánsku a dvě přičleněné instituce v Kataru a Tunisku, projednávali vybudování komunikační sítě a vytváření procesu pro včasné notifikace určitých vojenských aktivit. Předmětem rozhovorů byla rovněž výměna vojenských informací, včetně posuzování opatření na posilování důvěry v námořní přepravě a prevence konfliktních situací.⁵

Význam Rezoluce o Blízkém východě přijaté na Hodnotící a prodlužovací konferenci smlouvy NPT v roce 1995

Na Hodnotící a prodlužovací konferenci smlouvy NPT v roce 1995 bylo možné dosáhnout souhlasu všech států, včetně arabských a Íránu, s prodloužením smlouvy na neurčito pouze po schválení Rezoluce o Blízkém východě, jako součásti souboru dalších rozhodnutí. Rezoluce vyzývala všechny blízkovýchodní státy k činnosti na „vytvoření efektivně ověřitelné blízkovýchodní zóny bez zbraní hromadného ničení, jaderných, chemických a biologických a jejich nosičů“ a nevyvíjet žádnou činnost, „která by zabránila dosažení tohoto cíle“. Členské státy smlouvy NPT a zejména pět deklarovaných jaderných zemí by podle rezoluce měly rozšířit svoji spolupráci a vynaložit nejvyšší úsilí k zajištění co nejrychlejšího vytvoření blízkovýchodní zóny bez jaderných a dalších zbraní hromadného ničení a jejich nosičů (viz Příloha 8). Hlavním cílem přijaté rezoluce tak bylo zahájit jednání o vytvoření zmíněné zóny, což se však dosud nepodařilo, přestože všechny zainteresované státy, včetně Izraele, její zřízení neodmítají.⁶

Odlišné postoje arabských zemí, Íránu a Izraele k vytvoření zóny

Arabské země a Írán spojují urovnání bezpečnostních problémů regionu s přednostním řešením izraelských JZ. Názor, že izraelské jaderné kapacity jsou destabilizující a musí se řešit jako podmínka dosažení míru a bezpečnosti v regionu, se také odráží v dokumentech hodnotícího procesu NPT a v každoročně předkládané rezoluci VS OSN s názvem *The Risk of Nuclear Proliferation in the Middle East*, sponzorované arabskými státy. Objevuje se rovněž v každoročních žádostech o zařazení bodu „*Israeli Nuclear Capabilities and Threat*“ na agendu jednání Generální konference MAAE.

Izrael dává přednost dosažení míru a stability v regionu před řešením jaderných otázek. Jak uvedl izraelský zástupce k vysvětlení hlasování na 1. výboru VS OSN 9. 10. 2007 k problematice zřízení bezjaderné zóny na BV, „nastolení mírových vztahů, usmíření, vzájemné uznání a dobré sousedství, doplněné konvenčními a nekonvenčními kontrolně zbrojními opatřeními“, jsou předpokladem k dosažení vize zóny bez ZHN nebo zřízení zóny bez JZ na BV.

Tyto diametrálně odlišné postoje jsou jádrem současné slepé uličky. Vedly také k zastavení činnosti výše zmíněné pracovní skupiny ACRS, vytvořené v letech 1991–1992 jako součást *mírového procesu na Blízkém východě*.⁷

c) Přijetí rozhodnutí o svolání konference v roce 2012 o vytvoření zóny

Hlavní podporu pro konání konference o uvedené zóně představovalo konsenzuální přijetí Závěrečného dokumentu 8. hodnotící konference smlouvy NPT v květnu 2010 (viz Příloha 4).

Dokument v pasáži IV (*Blízký východ s důrazem na plnění rezoluce o Blízkém východě z roku 1995*) obsahoval některé praktické kroky k dosažení uvedeného cíle. Konference v této pasáži zdůraznila důležitost procesu vedoucího k úplné realizaci rezoluce z roku 1995 a podpořila následující opatření:

- generální tajemník OSN a kosponzoři Rezoluce k Blízkému východu z roku 1995 (Rusko, Velká Británie, USA) po konzultacích s regionálními státy svolají v roce 2012 konferenci za účasti všech zemí regionu na základě ujednání svobodně přijatých těmito zeměmi k problematice vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení. Konference v roce 2012 se uskuteční s plnou podporou a zapojením všech jaderných států při plném respektování znění Rezoluce o Blízkém východě z roku 1995;

- generální tajemník OSN a kosponzoři Rezoluce k Blízkému východu z roku 1995 jmenují, po konzultacích s regionálními zeměmi, zprostředkovatele s mandátem podporovat plnění rezoluce z roku 1995 vedením konzultací s regionálními státy ve vztahu k provádění příprav na svolání konference v roce 2012. Zprostředkovatel bude také napomáhat s realizací následných kroků, odsouhlasených účastnickými regionálními státy na konferenci v roce 2012;

- generální tajemník OSN a kosponzoři Rezoluce k Blízkému východu určí, po konzultacích s regionálními státy, hostitelský stát;
- v rámci dodatečných kroků zaměřených na podporu plnění Rezoluce budou MAAE, Organizace za zákaz chemických zbraní a další relevantní mezinárodní organizace požádány připravit podkladovou dokumentaci na konferenci v roce 2012, týkající se modalit pro zónu bez zbraní hromadného ničení a jejich nosičů. Dříve uskutečněné práce a získané zkušenosti se budou brát rovněž v úvahu;
- budou rovněž zváženy všechny nabídky zaměřené na podporu plnění rezoluce, včetně nabídky EU stát se hostitelem následného semináře, původně konaného v červnu 2008.⁸

d) Aktivity na podporu konání konference v plánovaném termínu

V říjnu 2011 bylo Finsko ustanoveno za hostitelskou zemi konference. Zprostředkovatelem (*facilitator*) jmenoval generální tajemník OSN finského státního podtajemníka Jaakko Laajava. Předpokládalo se, že účastníky konference v Helsinkách by měly být zejména země sdružené v Lize arabských států, Írán a Izrael, dále představitelé OSN, MAAE a dalších mezinárodních organizací a rovněž zástupci pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN, tzv. deklarovaných jaderných zemí.

Na Přípravném výboru hodnotící konference smlouvy NPT v roce 2012 J. Laajava informoval, že všechny blízkovýchodní země podpořily vytvoření zóny, avšak jejich názory se lišily v tom, jak a kdy by měla být vytvořena.⁹ Na podporu konání konference EU uspořádala v Bruselu dva semináře (v červenci 2011 a začátkem listopadu 2012).¹⁰ Další podpůrné aktivity organizovaly zejména nevládní organizace, např. regionální Aténský dialog.

Aténský dialog

Ve dnech 14.–16. 11. 2012 se v Aténách k problematice vytvoření blízkovýchodní zóny bez ZHN a jejich nosičů uskutečnilo regionální jednání. Účastnilo se ho okolo čtyřiceti představitelů nevládních organizací, bývalých diplomatů a některých diplomatických zástupců z Izraele, Palestiny, několika arabských zemí, Íránu a Turecka. Schůzka se konala z iniciativy Střediska pro dialog univerzity La Trobe (*La Trobe University Centre for Dialog*) a Organizace pro evropské veřejné právo (*European Public Law Organization*, EPLO). Schůzka, ze které byla vydaná zpráva a návrh opatření, měla vytvořit příznivé podmínky pro plánované konání konference zástupců všech blízkovýchodních zemí k danému tématu v prosinci 2012 v Helsinkách.¹¹

V souboru doporučení se účastníci ve třech hlavních oblastech obraceli zejména na společenství blízkovýchodních zemí ve prospěch konání konference. Podle účastníků by mělo dojít k rozšíření počtu diskusí a dialogů v rámci občanské společnosti,

akademických, parlamentních a politických kruhů, dále v rámci vzdělávacího procesu na národní a regionální úrovni by se mělo zvýšit uvědomění o humanitárních a ekologických důsledcích použití JZ a prostřednictvím konkrétních bezpečnostních iniciativ ke zvýšení počtu regionálních opatření na posílení důvěry a vzájemného porozumění. K tomu by mělo např. přispět vytvoření Regionálního střediska OSN pro mír a bezpečnost na Blízkém východě a případné obnovení tzv. Arabské mírové iniciativy z roku 2002 a opětovně potvrzené v roce 2007.¹²

e) Možné prvky smlouvy o blízkovýchodní zóně

Podle odhadu studie Ústavu OSN pro odzbrojovací výzkum (UNIDIR) z roku 2011, vycházející ze zkušeností existujících zón, by smlouva o blízkovýchodní zóně mohla obsahovat následující prvky:

– *Definice termínů a rozsah smlouvy.* Mezi ně by se především řadilo geografické vymezení aplikace zóny, jež by podle návrhu studie měla zahrnovat, kromě zemí Ligy arabských států (dále LAS), také Írán a Izrael. Šlo by tak o Alžírsko, Bahrajn, Džibuti, Egypt, Írán, Irák, Izrael, Jordánsko, Komory, Kuvajt, Libanon, Libyi, Mauritánii, Maroko, Omán, Palestinskou samosprávu, Katar, Saúdskou Arábii, Somálsko, Súdán, Sýrii, Tunisko, Spojené arabské emiráty a Jemen (viz Příloha 9). Důležité by rovněž bylo jednoznačné stanovení definic JZ, jaderného materiálu, radioaktivního vyhořelého materiálu a jaderných zařízení, umístění JZ a možnosti jejich přepravy.

– *Základní povinnosti:* vzdát se JZ, zakázat jakékoli rozmístění jaderných výbušných zařízení na svém území, používat jaderné materiály a jaderná zařízení výlučně pro mírové účely, zakázat jaderné zkoušky na území smluvních států, deklarovat jakékoli jaderné zbrojní kapacity před vstupem smlouvy v platnost, demontovat a zničit existující nebo zbývající jaderné zbrojní kapacity, deklarovat všechna jaderná zařízení a uzavřít na ně zárukovou smlouvu s MAAE, zakázat skladování jaderného odpadu a příslušného materiálu, uzavřít s MAAE všeobecnou zárukovou smlouvu, nerealizovat žádnou formu obchodu s civilním jaderným materiálem s jakýmkoli nejaderným státem, pokud nemá s MAAE uzavřenou všeobecnou zárukovou smlouvu nebo Dodatkový protokol k této smlouvě, zachovávat co nejvyšší úroveň fyzické ochrany jaderných materiálů a zařízení, zakázat provedení, napomáhání či povzbuzování k jakémukoli ozbrojenému útoku na civilní jaderná zařízení v blízkovýchodním regionu a rovněž upřesnit problematiku tranzitu a přepravy.

– *Ověřovací a monitorovací prostředky smluvního plnění.* Podle autorů studie by se ke splnění tohoto úkolu, který má velký význam pro transparentnost, snížení hrozby a posilování důvěry, mohlo používat buď ověřování nově zřízenou institucí, např. Blízkovýchodní komisí pro jadernou energii (*Commission on Nuclear Energy on the Middle East*, CONOME), podobné té, která již existuje v rámci bezjaderné zóny v Af-

rice (smlouva z Pelindaby), nebo se spoléhat na existující mezinárodní ověřovací nástroje v rámci MAAE, doplněné o požadovaná hlášení.

– *Dodatečná opatření*, která by, jak je ve smlouvách obvyklé, zahrnovala způsoby řešení sporů, zákaz výhrad smluvních států vůči jakémukoli znění smlouvy a ustanovení týkajících se podpisu, ratifikace, vstupu v platnost a délku smluvního trvání.

– *Protokoly*. Podobně jako u jiných obdobných smluv o bezjaderných zónách by rovněž součástí této smlouvy měly být protokoly, podepisované pěti deklarovanými jadernými mocnostmi (ČLR, Francie, Rusko, USA a Velká Británie).¹³

f) Odložení konání konference

Dne 23. 11. 2012 oznámilo Ministerstvo zahraničních věcí USA, že plánovaná prosincová konference v Helsinkách se konat nebude. Prohlášení označilo za hlavní příčiny nekonání vývoj situace na Blízkém východě a „skutečnost, že regionální státy nedosáhly shody na přijatelných podmínkách pro konání konference“.¹⁴ Vzhledem k tomu, že všechny blízkovýchodní arabské státy a Írán s konáním konference souhlasily, dá se předpokládat, že jediným hlavním oponentem se stal Izrael. Nelze současně vyloučit, že přijetí negativního rozhodnutí ovlivnily v USA a Izraeli rovněž některé vnitropolitické důvody. Ve Spojených státech se v té době konaly prezidentské volby, ve kterých čelil demokratický kandidát Barack Obama hlasitě kritice republikánů za nedostatek podpory izraelské vládě. V izraelských předčasných parlamentních volbách plánovaných na leden 2013 zase premiér Benjamin Netanjahu zejména argumentoval iránským nebezpečím s důrazem na kontroverzní jaderný program této země, což by bylo v rozporu s případnou účastí obou zemí na zmíněné konferenci, jež by měla otevřít cestu k mírovému vývoji v regionu.¹⁵

Krátce po uvedeném americkém prohlášení o odložení vydaly obdobná prohlášení další dva kosponzoři svolání konference, tj. Rusko a Velká Británie. Obě země a rovněž generální tajemník OSN Pan Ki-moon vyzvaly k jejímu konání v roce 2013. Na Přípravném výboru hodnotící konference smlouvy NPT v roce 2013 nicméně ruský představitel vyjádřil znepokojení nad nekonáním konference a uvedl, že RF souhlas k odložení nedala.¹⁶

3. POLITIKA OBAMOVY ADMINISTRATIVY NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

a) Hlavní rysy

Po předchozí, převážně silové politice administrativy George Bushe ml., který se mj. orientací na prosazení změn nepohodlných režimů snažil na Blízkém východě ne-

úspěšně implantovat západní demokratické hodnoty, se přístup vlády prezidenta Baracka Obamy vůči blízkovýchodnímu regionu a nejbližšímu okolí začal lišit. V projevech v tureckém parlamentu v dubnu 2009 a na káhirské univerzitě v červnu téhož roku se prezident Obama distancoval od agendy svého předchůdce. S cílem postupného zlepšení pověsti a prestiže USA v muslimských zemích zdůrazňoval americkou ochotu naslouchat, nacházet vzájemné zájmy a respektovat se, a to i v případě nesouhlasu. Mluvil také o „novém začátku“ vztahů Spojených států se zeměmi Blízkého východu.¹⁷

Podle článku předsedy americké Rady pro mezinárodní otázky Richarda N. Hasse, zveřejněném ve *Foreign Affairs* v roce 2013, došla Obamova administrativa asi v polovině prvního volebního období údajně k závěru, že vojenské úsilí v Afghánistánu, stejně jako v Iráku, není úspěšné, navíc je velmi nákladné a bez výhledu na zdárný výsledek. Po předchozím ukončení bojových akcí v Iráku a stažení hlavních sil do konce roku 2011 bylo proto přijato rozhodnutí o obdobném postupu v Afghánistánu, tj. s ukončením bojových operací a přítomností bojových jednotek pouze do konce roku 2014. Pro USA účast v obou operacích znamenalo zapojení více než dvou milionů příslušníků a příslušnic amerických ozbrojených sil tragické dopady v podobě více než 6000 mrtvých, 40 000 raněných a celkovými přibližnými náklady ve výši 1,5 bil. USD.¹⁸ Na straně civilistů bylo jenom v Iráku v době válečného konfliktu zabito podle nejnovějších údajů téměř půl milionu Iráčanů.¹⁹ V případě ukončení operace v Afghánistánu šlo o součást politiky odstoupení od širší vojenské angažovanosti v oblastech sousedících s blízkovýchodním regionem, tj. tzv. širším Blízkým východem.

S vypuknutím „arabského jara“ na přelomu 2010 a 2011 se Obamova administrativa snažila vyhnout výraznějšímu vojenskému zapojení do těchto událostí. Proto se např. účast USA na alianční operaci vedené Velkou Británií a Francií proti libyjskému diktátorovi Muammarovi Kaddáfimu soustředila na provádění omezených leteckých a raketových úderů ve prospěch protivládních sil a poskytování pomoci při leteckém tankování, velení a kontrole a zpravodajství aliančním spojencům. Americká politika vůči občanské válce v Sýrii se stala ještě opatrnější, což se zejména projevilo v odmítání přímého vojenského zapojení USA na straně protivládních sil, např. odmítnutím vyhlášení bezletové zóny a poskytování zbraní. Nejviditelnějším projevem zmíněného postoje bylo odstoupení od deklarovaného použití raketových a leteckých úderů proti syrským vládním pozicím po zjištění použití chemických zbraní proti odpůrcům Asadova režimu a souhlas s ruským návrhem na stažení chemických zbraní ze země.²⁰ Americká pomoc protiasadovským silám se tak orientovala především na koordinaci ekonomických a politických sankcí k oslabení vládnoucího režimu a na poskytování politické, zpravodajské, spojovací a ekonomické podpory umírněným opozičním silám.²¹ Do značné míry je tento postoj k etnicko-náboženské pova-

ze konfliktu motivován i nejednotností opozičních sil. Protivládní síly tvoří, kromě umírněných sil, řada skupin radikálních džihádistů s mezinárodní účastí, zejména ze sunnitských zemí Perského zálivu, ale i evropských států, a některé přímo se hlásící k al-Káidě. V rámci úsilí o dominanci tyto skupiny často bojují navzájem.

O zájmu USA na zklidnění bezpečnostní situace v regionu svědčí dvě významné iniciativy, na jejichž realizaci se Obama administrativa soustředila zejména ve druhém volebním období. Jde především o diplomatické řešení problematiky iránského jaderného programu, a to ve spolupráci s dalšími členy Rady bezpečnosti OSN a Německem za unijní koordinace. S tím souvisí také jednoznačné odmítání tlaku ze strany Izraele, Saúdské Arábie a republikánů na vojenské řešení této otázky. Obdobným zájmem je motivována zprostředkovatelská aktivita USA na izraelsko-palestinských jednáních k dosažení trvalého mírového řešení problému vytvořením dvou samostatných států (blíže viz pasáže věnované Íránu a Izraeli).

b) Důvody amerického postoje

Obama administrativa čelí od začátku prvního volebního období velkému tlaku na snížení federálních výdajů, včetně vojenských. To by mělo vést k snížení poměru zadlužení k hrubému národnímu produktu a ke zkvalitnění státní infrastruktury a lidského kapitálu. Spojené státy potřebují obnovit základy ekonomické síly, které by jim umožnily jednat svobodně bez vnějšího tlaku a zachovat si vedoucí postavení ve světě.²²

V prvním volebním období Obamaovy administrativy, kdy problematika širšího Blízkého východu dominovala americké zahraniční a vojenské politice, začaly v amerických politických kruzích převládat názory požadující přistoupit k jejich úpravě. Kromě výše zmíněných tragických dopadů vojenské angažovanosti v Iráku a v Afghánistánu, s enormními finančními náklady a bez záruky pozitivního dopadu na další vývoj v těchto zemích, se významným důvodem stala snižující se americká energetická závislost na blízkovýchodním regionu. Došlo k tomu především v důsledku narůstající soběstačnosti v těžbě plynu z břidlicových zdrojů.²³

Nástrojem uvedené úpravy zahraniční a vojenské politiky USA se stalo vyhlášení přesunu amerického zájmu, tzv. *rebalancing*, do asijské a tichomořské oblasti. Podle Obama vyjádření z roku 2011 jsou USA „tichomořským státem“ a tento fakt „bude hrát větší a dlouhodobější úlohu při utváření tohoto regionu a jeho budoucnosti“. Důraz na tyto skutečnosti odráží *Obranná strategická směrnice (Defense Strategic Guidance, DSG)* Ministerstva obrany USA z ledna 2012, ve které se mj. uvádí, že „americké ekonomické a bezpečnostní zájmy jsou nerozlučně spojeny s vývojem v tomto oblouku, rozkládajícím se od západního Tichomoří a východní Asie k oblasti Indického oceánu a jižní Asie“.²⁴ Pro tuto oblast je typické, že zde existuje několik zemí

s největšími a nejrychleji rostoucími ekonomikami, z nichž některé jsou blízkými spojenci a přáteli USA, jako např. Japonsko, Jižní Korea, Filipíny, Tchaj-wan, Austrálie a Indie. Nicméně rozhodujícím důvodem se stalo narůstající dominantní postavení ČLR ve světě, doprovázené zvýšenou čínskou asertivností a zastrašováním sousedních zemí ve vztahu k územním nárokům ve sporných oblastech Jihočínského a Východočínského moře.²⁵

Po zahájení druhého volebního období Baracka Obamy se trend amerického přeměrování na asijskou a tichomořskou oblast dále prohloubil. Ve vojenské sféře došlo např. k uzavření americko-australské dohody o vytvoření základny pro pravidelnou rotaci americké námořní pěchoty v počtu cca 2500 osob v australském Darwinu. Součástí amerického úsilí bude rovněž podpora politického a ekonomického rozvoje v chudších zemích regionu a zájem o urychlené sjednání nové obchodní dohody, konkrétně Trans-tichomořského partnerství.²⁶

Současně se podle Hasse ukazuje, že blízkovýchodní „starý řád“ mizí. Přechod k novému řádu je podle něho v začátcích svého procesu a zatím není jisté, jaký vývoj a kdy bude následovat. Je však zřejmé, že významnou úlohu bude hrát politický islám a nesmiřitelné soupeření mezi šíity a sunnity. Není vyloučeno, že dojde ke změnám některých hranic a že mohou vzniknout nové státy. Hass předpokládá, že uvedený vývoj budou doprovázet vnitrostátní a mezistátní konflikty;²⁷ uvádí, že „blízkovýchodní oblast již není arénou rozhodné soutěživosti velmocí, jako v době studené války, ani není místem jakékoli větší moci. Je součástí světa, ve které místní reality mohou a často omezují použití vojenské síly, ekonomických sankcí a diplomacie.“ Případ Íránu a jeho jaderného programu však ukazuje, že mezi touto šíitskou nearabskou zemí a feudálním sunnitským režimem autokratické Saúdské Arábie existuje silná rivalita o rozhodující vliv v tomto regionu.

Za této situace si Spojené státy zřejmě nadále zachovávají v regionu možnost prosazovat důležité a v některých případech životní zájmy, včetně závazku vůči bezpečnosti Izraele, potlačování terorismu a zabraňování šíření JZ, stejně tak jako zabezpečení přístupu k regionálním energetickým zdrojům.²⁸

4. ÍRÁNSKÝ JADERNÝ PROGRAM

a) Úvod

Íránský jaderný program vytváří, zejména v posledních letech, jednu z nejsledovanějších mezinárodních bezpečnostních krizí a vážný jaderně-proliferanční problém, přesahující regionální rámec. V průběhu inspekčních kontrol íránského jaderného programu MAAE získala přesvědčení o snaze íránské strany ukrývat některé části jaderného

programu a příslušná zařízení před inspektory této organizace. Přes opakované tvrzení iránského vedení o mírovém charakteru jaderného programu se tak vytvářelo podezření, i když jednoznačně neprokázané, že iránský jaderně-obohacovací program má, kromě mírového, rovněž vojenský účel, podobně jako to bylo v případě Iráku, Libye a KLDK. Následovalo přijetí několika sankčních rezolucí RB OSN a samostatná sankční opatření, vyhlášená iniciativně zejména USA a EU.

Dlouhodobé diplomatické úsilí při jednání s Íránem, probíhající ve formátu P5 (pět stálých členů Rady bezpečnosti OSN) a Německa při koordinačním úsilí EU, pro které se v roce 2013 vytvořilo příznivější klima, a dále několikaleté tvrdé protiiránské sankce vyústily v listopadu 2013 v Ženevě v nadějný úspěch. Jednající strany uzavřely prozatímní dohodu s názvem *Společný akční plán (Joint Plan of Action)*, ke které nepochybně přispělo i zvolení iránského umírněného duchovního Hasana Rúháního prezidentem země. Jmenovaný v prezidentských volbách v červnu 2013 vystřídal ve funkci radikálního a konfrontačního Mahmúda Ahmadínežáda. Určitou úlohu mohla rovněž sehrát nepřímá americká a otevřená izraelská hrozba použití síly po překročení hranice přechodu iránského jaderného mírového programu na vojenský. Po úspěšném plnění prozatímní dohody by měla začít jednání o trvalé všeobecné dohodě.

Ve vztahu k hlavním kontrolně-zbrojním a odzbrojovacím smlouvám týkajících se zbraní hromadného ničení, je země členem *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, Úmluvy o zákazu chemických zbraní a Úmluvy o zákazu biologických (bakteriologických) a toxinových zbraní. Smlouvu o všeobecném zákazu jaderných zkoušek*, která dosud nevstoupila v platnost, země podepsala, ale zatím neratifikovala (viz Příloha 10).

Podle smlouvy NPT má každá smluvní strana právo uskutečňovat mírový jaderný program a povinnost plnit a respektovat ověřovací, tzv. zárukový systém, realizovaný MAAE. Írán s ní podepsal uvedenou Zárukovou dohodu 19. 6. 1973, na jejímž základě umožňuje provedení kontrol inspektory této organizace. 18. 12. 2003 země rovněž podepsala, avšak dosud neratifikovala tzv. Dodatkový protokol k Zárukové dohodě, předpokládající intenzivnější kontroly, včetně neohlášených inspekci.²⁹

b) Stručná historie vývoje

V květnu 1951 předseda iránské vlády Muhammad Mossadek zestátnil britskou ropnou společnost a o dva roky později byla s pomocí USA a Velké Británie jeho vláda svržena.³⁰ Po vynuceném krátkém exilu se tak k moci opět mohl vrátit prozápadně orientovaný šáh Muhammad Reza Pahlaví. V rámci úsilí o získání blízkovýchodní dominance téměř osmdesátimilionové země začal šáh od šedesátých let mj. jednat s hlavními dodavateli jaderných technologií, tj. s USA, Německem a Francií, o spolupráci na ambiciózním projektu výstavby asi dvanácti jaderných zařízení a jaderně-palivové-

ho cyklu. V případě dodávek jaderně-palivových technologií se jednalo také o zajištění přepracovávacího procesu vyhořelého paliva, sloužícího k výrobě plutonia, využitelného mj. i k výrobě JZ. Hlavním důvodem orientace na jadernou energetiku byla údajně snaha o zachování významných vlastních naftových zdrojů pro petrochemické využití, namísto paliva, v budoucím období.³¹ V šedesátých letech také americká společnost *General Atomics of San Diego* vybudovala v Íránu malý výzkumný jaderný reaktor (*Tehran Research Reactor*, TRR), ve kterém byl v té době jako palivo používán vysoce obohacený uran (HEU).³² S pomocí Německa začal Írán rovněž budovat v Búšehru u pobřeží Perského zálivu jadernou elektrárnu.

O vlastní obohacování uranu íránskému vedení tehdy nešlo, protože v té době bylo technicky velmi náročné. Šáhovy případné úmysly rozšířit národní jaderný program kromě mírového, rovněž o vojenské využití, se podle Pellauda, i přes některé náznaky, jednoznačně neprokázaly.³³

Výše zmíněný grandiózní plán rozsáhlé výstavby jaderných zařízení byl dočasně zastaven v důsledku všelidové revoluce v roce 1979, která svrhla monarchii šáha Pahlavího. Císařství vystřídala teokratická Islámská republika Írán, v čele s ájatolláhem Rúholláhem Chomejmím. Z jaderného programu zůstaly dva částečně zkompletované bloky jaderné elektrárny v přístavním městě Búšehru, asi dvanáct výzkumných zařízení, 350 tun oxidu uranu získaného z Namibie a tisíce vědců, inženýrů a techniků, vyškolených v USA a v Evropě. Nové íránské vedení tehdy neprojevovalo eminentní zájem o pokračování jaderného programu.³⁴

Na přijetí rozhodnutí íránského vedení pokračovat v budování jaderného programu měla zřejmý vliv irácko-iránská válka, vyvolaná Irákem v letech 1980–1988. Ozbrojený konflikt, v jehož průběhu Irák použil i chemické zbraně, skončil tragickou bilanci několika set tisíc mrtvých a zraněných na obou stranách. Irák měl tehdy vojenskou podporu jak Západu, tak tehdejšího sovětského bloku. V polovině osmdesátých let Írán také pravděpodobně získal informace o iráckém jaderném vojenském programu. Tato skutečnost byla zřejmě hlavním důvodem pro zahájení íránského jaderně zbrojního programu s pomocí nákupů technického vybavení na mezinárodním černém trhu. Nákupy probíhaly zejména v rámci mezinárodní překupnické sítě organizované pákistánským jaderným fyzikem Abdulem Kádirem Chánem, tzv. otcem pákistánské jaderné bomby.³⁵

Vzhledem k tomu, že Írán se stal členem smlouvy NPT již v roce 1972 a v červnu 1973 podepsal Všeobecnou zárukovou dohodu s MAAE, byla jeho jaderná zařízení pod inspekční kontrolou této organizace. Nelegální jaderně zbrojní program tak probíhal v přísném utajení. V průběhu osmdesátých let se Írán snažil získat ze zahraničí všechny druhy jaderných technologií, včetně velkých reaktorů na těžkou vodu a od-

středivek na obohacování uranu. V devadesátých letech Írán zahájil s ruskou pomocí dostavbu jaderné elektrárny v Búšehru.³⁶

V téže době Írán podle čínských dokumentů postavil závod na přepracování uranu v Isfahánu. Satelitní snímky a informace získané od opoziční protivládní skupiny Národní rada odporu z roku 2002 také prokázaly existenci nedeklarovaného obohacovacího zařízení v Natanzu a dále těžkovodní separační objekt s přidruženou výstavbou těžkovodního jaderného reaktoru v Araku. Všechny tyto íránské aktivity, deklarované MAAE až dodatečně, zejména možnost získávání plutonia budoucím přepracováním vyhořelého paliva z reaktoru v Araku, vyvolaly znepokojení této monitorovací organizace a mezinárodního společenství, které začalo považovat íránský jaderný program za rostoucí bezpečnostní hrozbu.³⁷

Na jaře roku 2003 došlo v důsledku americko-britské invaze tzv. koalice ochotných do Iráku k pádu Saddámova režimu. Bezpečnostní hrozbu pro Írán však představovaly jednotky USA, jež byly v důsledku irácké okupace rozmístěny v íránském sousedství. Ať již byla další motivace íránského vedení jakákoli, jisté je, že režim v roce 2003 přehodnotil strategickou situaci. Zahájil jednání s evropskými státy, zejména s Francií, Německem a Velkou Británií, protože americko-íránské kontakty byly od okupace amerického velvyslanectví v roce 1979 a zadržování amerických rukojmí v jeho budově přerušeny. Írán také dobrovolně pozastavil obohacování uranu a přistoupil na provádění velmi důkladných a předem neohlášených inspekci svých jaderných zařízení podle Dodatkového protokolu k zárukovým dohodám MAAE. Na podporu opakovaného tvrzení íránských představitelů o jednoznačně mírovém zaměření jaderného programu země, měl ájatolláh Alí Chameneí vyhlásit v roce 2004 tzv. fatvu, tj. nábožensko-právní výnos, který konstatoval, že výroba, vlastnictví a použití JZ odporuje učení islámu.³⁸ Tehdejší pokusy íránského vedení o navázání kontaktů s USA Bushova administrativa odmítala.³⁹ V roce 2005 Írán umožnil, nad rámec svých smluvních povinností podle smlouvy NPT a Všeobecné zárukové dohody s MAAE, inspekční návštěvu ve vojenském objektu v Parčínu, kde však nebyly získány žádné důkazy o nelegální aktivitě.⁴⁰

Po zvolení bývalého člena íránských Revolučních gard Mahmúda Ahmadínežáda novým prezidentem v roce 2005, obnovil Írán, s pomocí odstředivkového systému, obohacovací aktivity a v únoru 2006 zastavil dobrovolné dočasné plnění závazků vyplývajících z Dodatkového protokolu. Nicméně koncem roku 2006 byla Bushova administrativa již vstřícnější k možnosti navázání prvních kontaktů s Íránem, což však zmařilo svými obstrukcemi tehdejší íránské vedení.⁴¹

V prosinci 2006 byla proto rezolucí č. 1737 RB OSN přijata první sada sankcí, která byla zaměřena na blokování íránského dovozu a vývozu „citlivého jaderného materiálu a zařízení“. Šlo zejména o materiály tzv. dvojího použití, tj. využitelné v jaderném

mírovém, ale i vojenském programu. Další sankční opatření, jež se tentokrát orientovala na zmrazení majetku vybraných osob a institucí, schválila RB OSN v březnu 2007 rezolucí č. 1747. V březnu roku 2008 vyzývala rezoluce RB OSN č. 1803 ke kontrole činnosti íránských bank k zabránění jejich zapojení do finančních aktivit souvisejících s jaderným programem.⁴² Kromě sankčního postihu byly k oslabení íránského jaderného programu využívány i některé utajované aktivity. Začaly se množit teroristické útoky proti íránským jaderným expertům, docházelo k záhadným nehodám, nevysvětleným leteckým haváriím a výbuchům na íránských vojenských základnách, za jejichž viníky íránské vedení označovalo izraelskou tajnou službu Mosad. K dočasnému narušení činnosti odstředivkového systému napomohlo nasazení počítačového viru Stuxnet, údajně vytvořeného v americko-izraelské spolupráci.⁴³

K zvýšenému zájmu USA o navázání kontaktů s Íránem došlo až po zvolení Baracka Obamy prezidentem koncem roku 2008. USA tehdy již také přestaly trvat na nerealistickém a smlouvě NPT odporujícím úplném zastavení obohacovacího procesu, jako podmínky pro obnovení jednání. Íránské vedení však na tento vstřícný posun nereagovalo a koncem roku 2009 provokativně zvýšilo obohacování uranu v zařízení v Natanzu z 5 % na 20 %. (Poznámka autora: pro využití v JZ je nutné mít k dispozici uran obohacený na 90 %.) Potřebu zvýšeného obohacení uranu íránské vedení obhajovalo potřebou získání paliva pro teheránský výzkumný jaderný reaktor TRR, využívaný pro zdravotnické účely (viz Příloha 11). V červnu 2010 proto došlo k posílení proti-íránského sankčního režimu přijetím rezoluce RB OSN č. 1929, kterou tehdy podpořily i Rusko a ČLR.⁴⁴ V červenci 2010 rovněž EU rozhodla o zesílení ekonomických sankcí orientovaných na klíčová odvětví íránské ekonomiky. Přibližně v té době také rozhodlo vedení Spojených arabských emirátů zastavit Íránu operace na černém trhu v Dubaji, tradičním „supermarketu“ pro íránské jaderné nákupčí.⁴⁵

V roce 2012 došlo na základě íránského pozvání k obnovení jednání P5+1 (pět stálých členů RB OSN a Německa) s Íránem, za zprostředkování EU, což začalo vytvářet určitou naději na pozitivní řešení problému. Na těchto jednáních Írán potvrdil ochotu vzdát se obohacování uranu na úroveň 20 % za podmínky předchozího odvolání všech sankčních opatření. V dubnu téhož roku také nejvyšší náboženský vůdce země ájatolláh Chameneí zopakoval nábožensko-právní výnos (*fatvu*) z roku 2004, kterým se jednoznačně vymezoval proti získání JZ, protože jejich výroba, vlastnictví a použití odporují učení islámu.⁴⁶

Tvrdá sankční opatření zejména USA a EU, zaměřená cíleně na klíčové prvky íránské ekonomiky a financí, vedla k poklesu výkonnosti íránského hospodářství, zvýšení inflace a k nárůstu nespokojenosti širokých vrstev íránského obyvatelstva. V červnu 2013 se v zemi uskutečnily přímé prezidentské volby, ve kterých jednoznačně zvítězil umírněný duchovní Hasan Rúhání. Jmenovaný ve funkci vystřídal populistického

a konfrontačního M. Ahmadínežáda s jeho nepřátelskými, zejména protiizraelskými postoji, např. zpochybňujícími existenci holokaustu. Výměna v prezidentské funkci pozitivně přispěla k vytvoření příznivých podmínek pro řešení celého problému.

Ve dnech 21.–25. 11. 2013 se v Ženevě na úrovni ministrů zahraničních věcí uskutečnila jednání s Íránem, ve zmíněném formátu P5+1. V závěru se schůzky zúčastnila také zástupkyně EU pro zahraniční politiku Catherine Ashtonová, jež jednání s Íránem koordinovala. Výsledkem setkání bylo dosažení kompromisní shody na základních prvcích šestiměsíční prozatímní dohody s názvem *Společný akční plán (Joint Plan of Action, JPA)*.⁴⁷ Její text byl s konečnou platností dokončen 12. 1. 2014 a ujednání tak vstoupilo v platnost 20. 1. 2014. Dokument by měl být do ledna 2015 nahrazen, v případě úspěšného plnění, všeobecnou dohodou, dlouhodobě upravující podmínky iránského mírového jaderného programu. V souladu s ní by také zřejmě došlo k úplnému skončení sankčních omezení a k normalizaci postavení Íránu v rámci mezinárodního společenství.⁴⁸ Írán rovněž uzavřel bilaterální dohodu s MAAE, v níž se zavázal, jako projev dobré vůle, umožnit některé inspekční návštěvy nad rámec svých smluvních povinností, vyplývajících ze smlouvy NPT, orientovaných výlučně na jaderná zařízení. Patří mezi ně např. inspekční návštěva v uranovém dole v Gchine a v budovaném těžkovodním separačním objektu v Araku, který se neřadí mezi jaderná zařízení.⁴⁹

c) Společný akční plán

Prozatímní dohoda obsahovala *preambulární část, prvky tzv. prvního kroku*, stanovící iránská dobrovolná opatření a reciproční opatření ze strany USA a EU, a v závěrečné pasáži vyjmenované *prvky tzv. konečného kroku všeobecného řešení*, tj. předpokládanou strukturu dlouhodobé dohody.

Preambulární část zmiňovala cíl výše uvedených jednání, tj. dosáhnout vzájemně dohodnuté dlouhodobé všeobecné řešení, které by zaručovalo, že iránský jaderný program bude výlučně mírový. Írán v preambuli opět potvrdil, že za žádných okolností nebude vyvíjet žádné JZ. Toto všeobecné řešení by mělo Íránu umožnit plné využití jeho práva na využívání jaderné energie pro mírové účely v souladu s příslušnými články smlouvy. Všeobecné řešení by zahrnovalo vzájemně definovaný obohacovací program s praktickým omezením a transparentními opatřeními k zajištění jeho mírového zaměření. Součástí všeobecného řešení bude rovněž reciproční postupný proces, který povede k všeobecnému odstranění sankcí RB OSN, stejně tak jako mnohostranných a národních sankcí. Preambule rovněž konstatovala, že bude vytvořena Společná komise (*Joint Commission*) složená ze zástupců obou jednajících stran, jejímž úkolem bude „monitorovat plnění časově nejbližších opatření a všeobecné řešení v dobré víře“.

Prvky tzv. prvního kroku tvořila následující dobrovolná opatření jednajících stran.

Írán:

- z existujícího množství uranu obohaceného na 20 % si ponechá polovinu těchto zásob pro zpracování paliva pro teheránský výzkumný reaktor TTR. Zbývající množství zředí na 5 %;
- po dobu 6 měsíců nebude obohacovat uran nad 5 %;
- nebude provádět další aktivity na jaderně-obohacovacím palivovém zařízení v Natanzu, Fordou nebo na reaktoru v Araku;
- po zahájení připravenosti upravující linky pro přepracování uranu z 20 % na 5 % bude tato úprava uskutečněna během šestiměsíčního období;
- pro obohacování nebude postaveno žádné nové zařízení;
- země bude pokračovat ve výzkumné a vývojové činnosti v souladu se zárukovým systémem, včetně současné obohacovací výzkumné a vývojové činnosti, která není navržena pro shromažďování obohaceného uranu;
- nebude provádět přepracování vyhořelého paliva, nebo výstavbu zařízení umožňující tuto činnost;
- umožní zvýšené monitorování, včetně poskytování příslušných informací organizaci MAAE a zajistí přístup inspektorů na požadovaná zařízení a místa.

E3/EU+3:

- přeruší úsilí o další snížení prodejů íránské ropy a umožní vrácení dohodnutého množství příjmu zadržovaného v zahraničí. Na tyto prodeje ropy EU a USA pozastaví sankce vztahující se k pojišťovacím a přepravním službám;
- odloží americké a unijní sankce na íránské petrochemické vývozy a dále na zlato a drahé kovy;
- zastaví americké sankce na íránský automobilový průmysl a přidružené služby;
- udělí souhlas se zásobováním a instalací v Íránu náhradních součástí pro bezpečnost íránského civilního letového provozu;
- nepředloží žádné nové sankce RB OSN se vztahem k íránskému jadernému programu;
- nepředloží nové unijní sankce;
- americká administrativa, jednající konzistentně s příslušnou úlohou prezidenta a Kongresu, se zdrží předložení nových protiíránských sankcí;
- vytvoří finanční kanál pro usnadnění humanitárního obchodu, včetně potravinových a zdravotních dodávek, pro íránské domácí potřeby, s použitím íránských ropných příjmů zadržovaných v zahraničí;
- zvýší unijní autorizační stropy pro transakce s nesankcionovaným obchodem na dohodnutou výši.

Prvky tzv. konečného kroku všeobecného řešení. Konečný krok všeobecného řešení, kterým smluvní strany hodlají uzavřít jednání a zahájit plnění do jednoho roku přijetí tohoto dokumentu, by měl zahrnovat:

- sjednanou délku dlouhodobého plnění;
- soulad s právy a povinnostmi smluvních stran NPT a Zárukových dohod MAAE;
- ukončení všech sankcí RB OSN a rovněž mnohostranných a národních sankčních opatření, včetně kroků umožňujících přístup v oblastech obchodu, technologií, financí a energie, a to podle dohodnutého plánu;
- vzájemně definovaný obohacovací program s dohodnutými parametry v souladu s praktickými potřebami, s dohodnutými limity rozsahu a úrovně obohacovacích činností a prováděcí kapacity, dále sklady obohaceného uranu na dojednané období;
- úplné vyřešení obav týkajících se reaktoru v Araku, včetně přepracovávání vyhořelého paliva nebo výstavby zařízení umožňující tuto činnost;
- úplnou realizace dohodnutých transparentních opatření a zvýšené monitorování, včetně ratifikace a plnění Dodatkového protokolu, odpovídající příslušným úlohám prezidenta a iránského parlamentu (*madžlisu*);
- mezinárodní mírovou jadernou spolupráci, včetně získání moderní lehkovodní elektrárny a výzkumných reaktorů s příslušným zařízením a dále dodávky moderního jaderného paliva a dohodnutou výzkumnou a vývojovou činnost.

Dokument závěrem konstatuje, že po úspěšném plnění konečného kroku všeobecného řešení po celou dobu trvání se bude na iránský jaderný program pohlížet stejným způsobem, jako na kterýkoli jaderný program nejaderného členského státu smlouvy NPT.⁵⁰ Pro srovnání jde např. o Brazílii, Argentinu a Japonsko, jež také mají vysoce rozvinutý mírový jaderně-palivový cyklus.

d) Hlavní kritici prozatímní dohody

Mezi hlavní kritiky dosažení prozatímní dohody se řadil zejména Izrael. Předseda vlády Benjamin Netanjahu např. charakterizoval dokument jako „historickou chybu“ a dokonce ho přirovnával, v rozporu s odlišným historickým kontextem, k mnichovské dohodě z roku 1938.⁵¹ Velkým odpůrcem se dále stala Saúdská Arábie (blíže viz pasáž věnovaná americko-saúdským vztahům) a většina republikánských kongresmanů, včetně části proizraelských představitelů Demokratické strany. Američtí odpůrci se dokonce pokoušeli prosadit předložení návrhu dalších sankčních opatření pro přijetí Kongresem USA. Tento krok by však byl v rozporu se zněním dohody a vedl by k vážnému oslabení důvěryhodnosti Spojených států jako smluvního partnera. Zmíněný pokus jednoznačně odmítl prezident Obama, který své odhodlání vetovat jeho přijetí opět potvrdil v projevu *O stavu Unie* v lednu 2014.⁵²

Obezřetné stanovisko k dohodě vyjadřovali představitelé íránských konzervativních kruhů, především z vedení Revolučních gard.⁵³ Skepticky se k vyhlídkám dalšího jednání stavěl rovněž nejvyšší vůdce země ájatolláh Chamenei.⁵⁴

e) Další vývoj jednání

Podle zprávy MAAE z 20. 1. 2014 Írán již přestal obohacovat uran nad 5 % ve zmíněných jaderných zařízeních a začal s neutralizací zásob obohaceného uranu na 20 %. Začátkem února také íránští činitelé vyjádřili ochotu, bez bližšího upřesnění, upravit stavební plány další výstavby těžkovodního reaktoru v Araku tak, aby uspokojili znepokojení Západu z možnosti výroby plutonia v tomto zařízení přepracováním vyhořelého paliva. Přepracovací zařízení však Írán k dispozici nemá.⁵⁵ Na základě zmíněných skutečností EU a USA již zmírnily, v souladu s prozatímní dohodou, sankční opatření, což Íránu umožnilo přístup k 4,2 mld. USD z celkové výše cca 100 mld. USD, zmrazených v zahraničních bankách.

Dne 18. 2. 2014 byly ve Vídni zahájeny rozhovory zainteresovaných stran o dlouhodobé všeobecné dohodě. Obě strany hodlaly jednání dokončit do 20. 7. 2014, kdy také skončila platnost prozatímní dohody. V tomto prvním tří denním kole měly být na programu především organizační otázky. Další kola jednání se již zaměří zejména na stanovení úrovně íránského obohacování uranu, další osud obohacovacího závodu ve Fordou, vybudovaného v horském podzemí, dále budoucnost nedokončené výstavby reaktoru na těžkou vodu v Araku, který může produkovat plutonium, a stupeň íránské ochoty umožnit inspektorům MAAE navštívit všechna místa v parčinském vojenském objektu, podezřelá z provádění zkoušek jaderné rozbušky. Dá se předpokládat, že konečná dohoda umožní Íránu pokračovat v obohacování, avšak do určité úrovně, zajišťující výlučně mírové využívání jaderného programu při striktním monitorování. Předmětem rozhovorů bude také zřejmě počet íránských odstředivek.⁵⁶

Jednání s Íránem o dlouhodobé všeobecné dohodě mělo být skončeno do 20. 7. 2014, kdy končila platnost prozatímní dohody. Nicméně dohoda obsahuje klauzuli umožňující prodloužení jednání o dalších šest měsíců.⁵⁷ V poslední době se hovořilo o ukončení jednání k 24. 11. 2014.

5. IZRAELSKÝ JADERNÝ VOJENSKÝ PROGRAM

a) Úvod

Izrael patří mezi devět zemí, které vlastní JZ. Kromě pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN (ČLR, Francie, RF, USA a Velká Británie), tzv. deklarovaných jaderných mocností a současně členských zemí smlouvy NPT, jde rovněž, kromě Izraele, o In-

dii, Pákistán a KLDR, které však smluvními státy NPT nejsou (viz Příloha 13). V regionu Blízkého východu je Izrael jediným státem, jenž vyvinul a vlastní JZ. Přitom provádí politiku dvojznačnosti (*ambiguity*) a mlžení (*opacity*), tj. ani nepotvrzuje, ani nevyvrací toto tvrzení.

Ze svých dvou jaderných středisek (Sorek a Dimona) Izrael uzavřel smlouvu o bezpečnostních zárukách s MAAE pouze na Jaderné výzkumné středisko Sorek (*Soreq Nuclear Research Centre*, SNRC), jež spravuje Izraelská komise pro atomovou energii (*Israel Atomic Energy Commission*, IAEC). Reaktor Izraeli dodaly Spojené státy na základě dohody z roku 1954, v rámci programu prezidenta Dwighta Eisenhowera „Atomy pro mír“. Zařízení je v operačním použití od června 1960 a nemůže vyrábět plutonium využitelné pro JZ. Jeho součástí jsou skladovací zařízení uranu, dále objekty na skladování těžké vody a příslušného materiálu, které rovněž podléhají zárukovému systému MAAE. Kontroverzní Negevské jaderné výzkumné středisko (*Negev Nuclear Research Center*, NNRC), jež se nachází u městečka Dimona v Negevské poušti, zárukovému systému MAAE nepodléhá⁵⁸ (viz Příloha 12).

b) Důvody vzniku

Podle izraelského historika a analytika Avnera Cohena zahájil předseda vlády Izraele Ben Gurion jaderný projekt během první dekády existence izraelského státu. Stalo se tak v květnu 1948, v souvislosti s výsledky ozbrojeného boje za nezávislost. Mezi hlavní důvody přijetí Ben Gurionova rozhodnutí patřily trauma holokaustu, představující nejsilnější ospravedlnění existence Izraele jako židovského státu, dále zájem o přežití státu po skončení války za nezávislost a obava z toho, že vzhledem ke geografické a demografické situaci země by se Izrael stěží ubránil konvenčními silami proti panarabské válečné koalici. Pouhé spoléhání na vědu a technologie mohlo Izraeli kompenzovat geopolitické nevýhody a překonat jeho slabiny ve vztahu k počtu obyvatelstva, velikosti země a zdrojů. Jak uvádí Cohen, „pro malý národ, vzniklý z popela holokaustu, obklopený sousedními arabskými státy usilujícími o jeho zničení a bez existence bezpečnostní aliance s některou z velmocí, se tak přijetí zmíněného rozhodnutí jevílo v té době jako nejracionálnější východisko“.⁵⁹

c) Stručný průběh budování

Na základě dohody z roku 1953 začal Izrael v oblasti jaderného výkumu a vývoje spolupracovat s Francií, která od roku 1952 v utajení budovala první francouzské zařízení na výrobu plutonia v Marcoule. Pro francouzské úsilí vybudovat národní vojenský jaderný program byly v té době velkým přínosem počítačové znalosti izraelských expertů.

V souvislosti s neúspěšnou britsko-francouzsko-izraelskou ozbrojenou akcí v roce 1956 proti Egyptu, po znárodnění Suezského průplavu prezidentem Gamálem Abdalem Násirem a vynuceném podpisu příměří, došlo v důsledku rozhodného mezinárodního tlaku ke stažení všech invazních jednotek z egyptského území.⁶⁰ Souhlas se stažením svých jednotek ze Sinajského poloostrova a s rozmístěním mírových jednotek OSN v této oblasti, společně se zintenzivněním úsilí Francie o vybudování jaderného arzenálu (fr. *force de frappe*), Izrael využil k získání významné francouzské pomoci. Šlo o dodávku těžkovodního reaktoru El-102 a výstavbu podzemního přepracovávacího závodu na výrobu plutonia v osadě Dimona v Negevské poušti, jižně od Berševy.⁶¹ Výstavba probíhala v přísném utajení a Izrael se v rámci francouzsko-izraelské dohody zavázal využívat plutonium výhradně pro mírové účely. V šedesátých letech poskytla pomoc Izraeli rovněž Velká Británie utajeným prodejem dvaceti tun těžké vody, původem z Norska, a malého množství plutonia, což významným způsobem urychlilo budování vojenského jaderného programu.⁶²

Po zvolení Charlese de Gaulle prezidentem v roce 1958 došlo oficiálně k ukončení francouzsko-izraelské jaderné spolupráce. Přes formální převzetí výstavby jaderného zařízení v Dimoně Izraelem však francouzští kontraktoři ve své práci pokračovali a zařízení dokončili v roce 1965. O pět let dříve seznámil tehdejší předseda vlády Ben Gurion izraelský parlament (Kneset) s existencí jaderného zařízení v Dimoně, jehož reaktor označil za výzkumný, předurčený k zavlažování Negevské pouště a dalším mírovým účelům. USA, jež zejména v době Kennedyho prezidentství prosazovaly politiku jaderného nešíření, naléhaly na izraelskou vládu, aby umožnila v Dimoně inspekční kontroly MAAE, což izraelská vláda odmítala s poukazem na mírový charakter budovaného objektu. Na naléhání Kennedyho administrativy však tyto kontroly následně americkým inspektorům umožnila, utajované prostory jim však nezpřístupnila.⁶³

Jaderné zařízení v Dimoně začalo plný provoz v roce 1968, kdy bylo schopné vyrobit pět jaderných hlavic různých typů ročně. Do roku 1971 měl Izrael k dispozici, jako nosiče JZ, řízené střely Jericho I, letouny F-4 a těžké dělostřelectvo. Po utlumení jaderné spolupráce s Francií se Izrael v této oblasti začal orientovat na Jihoafrickou republiku, která rovněž tajně usilovala o výrobu JZ. V září 1979 americký satelit VELA zaznamenal výbuch v jižní části Indického oceánu, jenž měl charakteristické znaky jaderné zkoušky. Výbuch byl vyhodnocen jako možná společná jaderná zkouška Jihoafrické republiky a Izraele, pravděpodobně jaderného dělostřeleckého náboje o nízké síle. Carterova administrativa, pouhý měsíc od prezidentských voleb a uprostřed delikátních mírových jednání mezi Izraelem a Egyptem, nevěnovala těmto poznatkům odpovídající pozornost.⁶⁴

Až do roku 1986 nebyla zveřejněna informace o existenci Dimony a potvrzení, že tam Izrael vyráběl stovky JZ. 5. 9. 1986 publikoval britský deník *The Sunday Times* interview s Mordechajem Vanunuem, uprchlým technikem pracujícím v Dimoně v letech 1977–1985. Vanunu tvrdil, že v Dimoně bylo vyrobeno přes 200 jaderných hlavic, včetně neutronových bomb o nízké výbušnosti. Žádné významnější americké sdělovací prostředky o této výpovědi neinformovaly. Brzy po zveřejnění interview izraelská tajná služba Mosad uprchlíka unesla zpět do Izraele, kde byl odsouzen k osmnácti letům vězení.⁶⁵

V roce 1988 Izrael vypustil na oběžnou dráhu země několik zpravodajských satelitů pomocí třístupňových raket Šavit, jež byly odvozeny od řízených střel Jericho II. Tím se Izrael přiblížil ke kapacitě mezikontinentálních balistických řízených střel (*Intercontinental Ballistic Missiles*, ICBMs) a ukončil tak spoléhání na cílové satelitní informace USA.⁶⁶

Prestížní Stockholmský mezinárodní ústav pro výzkum otázek míru (*Stockholm International Peace Research Institute*, SIPRI) v tiskové zprávě z 16. 6. 2014, věnované počtům JZ ve světě, mj. uvedl, že k lednu 2014 mohl mít Izrael, podobně jako v předchozích čtyřech letech, celkově asi 80 ks JZ (viz Příloha 13).⁶⁷ Podle údajů z ročenky SIPRI (2013) by Izrael pro 50 ks těchto zbraní mohl využívat jako nosiče balistické řízené střely středního dosahu Jericho II přizpůsobené pro silniční a železniční přepravu (předpokládaný dolet 1500–1800 km), zbývajících 30 ks využívat jako jaderné bomby pro letouny F.16A/B/C/D/I Falcon. Podle některých spekulací z roku 2012 mohl Izrael vyzbrojit čtyři v Německu zakoupené ponorky (typ 800 třídy Dolphin na dieselelektrický pohon) řízenými střelami s plochou dráhou letu, vybavené jadernými hlavicemi. Toto tvrzení však Izrael stále popírá. Další dvě ponorky by měl Izrael z Německa obdržet v letech 2013 a 2017. Jak uvádí výše uvedená ročenka, z nestrategických JZ by Izrael také mohl mít ve výzbroji jaderné dělostřelecké náboje a atomovou demoliční municí.⁶⁸

Odhaduje se, že Izrael mohl vyrobit cca 840 kg plutonia a že vlastní přibližně 300 kg vysoce obohaceného uranu, využitelných pro výrobu JZ. Podle analytičky Mervé Datanové se „modernizace JZ vztahuje k modernizaci činností bezpečnostního sektoru obecně, včetně zkvalitňování vojenské a vesmírné technologie“. Ve vztahu ke kontrolně-zbrojním a odzbrojovacím smlouvám a úmluvám, týkajícím se zbraní hromadného ničení, země nepodepsala a ani neratifikovala smlouvu NPT a podepsala, avšak neratifikovala smlouvu CTBT a úmluvy zakazující chemické a biologické zbraně (viz Příloha 10). Je však účastníkem různých dohod se vztahem k nešíření.⁶⁹

d) Politika dvojznačnosti a mlčení

Kromě Izraele, všechny ostatní jaderné země otevřeně přiznaly existenci svých JZ a veřejně demonstrovaly své jaderné kapacity. Dnes, více než čtyřicet let od doby sestavení první izraelské JZ, Izrael nadále zachovává o svých JZ mlčenlivost a všechny zprávy před svou veřejností utajuje. Maximálně se odvolává v této oblasti na zahraniční zdroje a uznává, že má dvě výzkumná jaderná střediska, jedno v Soreku a druhé v Dimoně, přičemž to druhé není předmětem mezinárodního zárukového systému, tj. není k dispozici pro kontroly prováděné inspektory MAAE. Zmíněný zákaz je podle A. Cohena striktně vynucován izraelskou vojenskou cenzurou, která zakazuje jakoukoli zmínku v izraelských sdělovacích prostředcích o vlastnictví JZ.⁷⁰

USA a tabu o izraelském vojenském jaderném programu

Tabu ve vztahu k domácí veřejnosti a výjimečnost vůči zahraničí jsou dva neoddelitelné komponenty nepsané a utajované dohody uzavřené mezi prezidentem Richardem Nixonem a izraelskou předsedkyní vlády Goldou Meierovou v roce 1969. V průběhu jednání Meierová sdělila, že země nemůže podepsat smlouvu NPT, protože by tak musela odhalit vlastnictví JZ. Tehdy USA již věděly, že Izrael JZ má, a tak jim stačil z izraelské strany příslib, že země bude nadále provádět politiku mlčení a dvojznačnosti, a v důsledku této linie veřejně neuskuteční jadernou zkoušku. Z uvedeného důvodu také USA ukončily své inspekce v Dimoně, přestaly naléhat na členství Izraele ve smlouvě NPT a vzaly na vědomí fakt vlastnictví JZ Izraelem.⁷¹

Mlčení o izraelském vojenském jaderném programu se začalo projevovat rovněž v zahraniční politice USA a trvá do dnešních dnů. Ani jedna z vlád obou zemí oficiálně neuznala existenci zmíněné dohody a obě jsou stále formálně zavázány politice neuznávání a utajenosti v této otázce. Dohoda tak vyjmula izraelské JZ z neproliferační politiky USA po dobu „neviditelnosti“ těchto zbraní, tj. respektování izraelské politiky mlčení a dvojznačnosti. Vztahy USA k Izraeli jsou kvalitativně odlišné než např. vůči Japonsku a Jižní Koreji, jež se mohou v současné době cítit vojensky ohroženy ze strany KLR a ČLR a současně mají dostatečné kapacity k vlastní výrobě JZ. S těmito zeměmi mají proto USA uzavřeny formální obranné smlouvy, na základě kterých pro ně poskytují tzv. ochranný jaderný deštník. Zejména v průběhu studené války k těmto zemím patřilo a nadále patří i Německo. Podle Cohena Izrael žádnou podobnou smlouvu s USA nemá. Spojené státy ji také Izraeli ani nenabídlly a spokojují se se současným izraelským statutem veřejně neuznávajícím vlastnictví JZ.⁷²

V březnu 1965, v důsledku tlaku USA (především prezidenta J. F. Kennedyho a méně jeho nástupce L. B. Johnsona) na provádění pravidelných inspekcí jaderného zařízení v Dimoně, vydal izraelský ministerský předseda Levi Eškol prohlášení, že „Izrael nebude první, kdo ‚představí‘ (*introduce*) JZ v blízkovýchodním regi-

onu“.⁷³ V té době již Izrael dosahoval jaderného prahu, tj. schopnosti výroby jaderné hlavičky. Podle izraelských představitelů však při absenci jaderné zkoušky a oficiálního veřejného přihlášení se k vlastnictví JZ *de facto* k žádnému „představení“ jaderných zbraní nedošlo.

Po uzavření výše zmíněné americko-izraelské dohody z roku 1969 neprojevovaly USA vůči izraelskému vojenskému jadernému programu žádné výhrady. Na mezinárodní scéně jej tolerovaly a napomáhaly k jeho realizaci. Mezi výjimky, jež měly přímý dopad na izraelský vojenský jaderný program, patřilo Spojenými státy zahájené globální úsilí na Konferenci o odzbrojení v Ženevě o sjednání úmluvy zakazující výrobu štěpných materiálů pro vojenské účely (*Fissile Material Cut-Off Treaty*, FMCT). Další americkou iniciativou bylo „pražské“ prohlášení prezidenta Obamy z dubna 2009 o nezbytnosti dosažení světa bez JZ a návržení některých konkrétních opatření ke splnění uvedeného cíle. USA také podpořily Závěrečný dokument 8. hodnotící konference smlouvy NPT z roku 2010, která mj. obsahovala závazek svolat Konferenci k vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení v blízkovýchodním regionu koncem roku 2012.

Z izraelských nejvyšších představitelů vlastnictví JZ nepřímou připustil v prosinci 2006 tehdejší izraelský předseda vlády Ehud Olmert. Stalo se tak v průběhu jeho návštěvy Německa v rozhovoru pro televizi N24, když v reakci na iránské hrozby zničení Izraele mj. uvedl: „...Írán však otevřeně i skrytě hrozí vymazáním Izraele z mapy. Můžete říci, že když usiluje o jaderné zbraně, je to stejné jako u Ameriky, Francie, Izraele a Ruska?“ Olmertův úřad se následně snažil utlumit rostoucí skandál prohlášením, že premiér „zařadil Izrael mezi odpovědné státy a nikoli mezi země, které mají jaderné zbraně“. V prosinci téhož roku vyvolalo podle izraelského listu *Ha'arec* údajně znepokojení izraelského bezpečnostního aparátu vyjádření nastupujícího ministra obrany USA Roberta Gatese, když veřejně mluvil o JZ Izraele. V této souvislosti měl poukázat na to, že jsou vedle jaderných arzenálů USA, Indie, Ruska a Pákistánu jedním z důvodů, proč se může Írán cítit v ohrožení a usilovat o vlastní vyzbrojení.⁷⁴

e) Takzvaná Beginova doktrína

V důsledku amerických dodávek nejmodernějších zbraní Izraeli ve druhé polovině sedmdesátých let, zejména v souvislosti s jomkipurskou válkou v roce 1973, došlo k výraznému zkvalitnění izraelských konvenčních sil a posílení obranyschopnosti země. Po podpisu mírových dohod Izraele s Egyptem (1978) a Jordánskem (1994) se v té době rovněž změnila bezpečnostní situace v regionu, která vedla ke snížení izraelských obav z obnovení konvenčního útoku sousedních arabských zemí.⁷⁵ Narůstající nebezpečí Izrael spatřoval v iráckém budování zbraní hromadného ničení, zejména jeho vojenského jaderného programu. Izraelské obavy z jaderných programů dalších

blízkovýchodních zemí, např. Íránu, daly vznik tzv. Beginově doktríně. Její podstatou se stalo provádění preventivních vojenských úderů proti podezřelým jaderným zařízením v dalších blízkovýchodních zemích, jež by mohly ohrozit jaderný monopol země.

Příkladem uplatňování zmíněné doktríny bylo zničení iráckého reaktoru stavěného s francouzskou pomocí (Osirak) v roce 1981 a reaktoru budovaného údajně se severokorejskou pomocí v syrském Al-Kibaru v roce 2007. Pokračování v uvedené politice se nepochybně odrazilo v izraelských hrozbách použití síly proti iránským jaderným zařízením a tlaku na USA k určení nepřekonatelné tzv. červené linie pro iránský jaderně-obohacovací proces, které zesílily zejména v roce 2012, tj. v roce amerických prezidentských voleb. (Blíže viz kapitola věnovaná iránskému jadernému programu.)⁷⁶

f) Některé protijaderné tendence

Izrael věří, že jeho jaderná kapacita zastraší nepřátelské země hrozbou možnosti opakování hirošimské tragédie. Ačkoli Izrael vytvořil regionální jaderný monopol, byl si podle Cohena vždycky vědom, že může dojít ke ztrátě tohoto monopolu a k vytvoření jaderné parity. Při vzniku této eventuality by však rozlohou malý Izrael byl mnohokrát zranitelnější než jeho arabští sousedé, a to s ohledem na destruktivní účinky JZ v závislosti na jejich typu a použité náloži. Logickým závěrem tak bylo tvrzení, že je v zájmu Izraele učinit vše pro to, aby na Blízkém východě nebyl tento druh zbraní zaveden.

Poprvé tento argument vyslovili na začátku šedesátých let, brzy poté, co vešel ve známost uvedený projekt, význační izraelští politici a váleční hrdinové z doby války za nezávislost v roce 1948 – Israel Galili a Jigal Allon a rovněž malá skupina protijaderných izraelských vědců a intelektuálů. Argumentovali zejména tím, že podobně jako Izrael by s obdobným projektem mohly přijít arabské státy, což by mělo za následek zhoršení bezpečnostní situace Izraele. S ohledem na geografické a demografické postavení země by se vzájemné jaderné odstrašování nevyvíjelo ve prospěch Izraele. Izraelský monopol vlastnictví JZ by mohl mít za následek zahájení regionálních závodů v jaderném zbrojení, což se následně potvrdilo úsilím Egypta (v šedesátých letech), Iráku (v sedmdesátých a osmdesátých letech), Libye (v devadesátých letech) a Sýrie (v první dekádě 21. století). Bezpečnostní obavy vyvolává kontroverzní jaderný program, který realizuje Írán.⁷⁷ Podle hodnocení zmíněné skupiny protijaderných aktivistů by proto bylo v nejvyšším zájmu Izraele dosažení Blízkého východu bez JZ.

Začátkem února 2000 se v izraelském parlamentu uskutečnila první debata k jaderné politice země. S obdobnou kritikou budování izraelského vojenského programu vystoupil poslanec Issam Makhúl. K problematice existujícího jaderného odstrašování v kombinaci s dvojznačností a zamlžováním mj. uvedl, že „jaderné odstrašování není nic jiného než sebeiluze, která se dlouhodobě ukázala jako neefektivní. Svět nyní ví, že Izrael má velké zásoby jaderných, biologických a chemických zbra-

ní a že tato skutečnost slouží jako základní kámen pro jaderné závody ve zbrojení na BV.“ V této souvislosti rovněž zmínil, že přes časté izraelské poukazování na iránské a irácké nebezpečí se ignoruje skutečnost, že Izrael jako první blízkovýchodní země vlastní JZ dala ostatním blízkovýchodním zemím legitimní důvod pro následování v této politice. Za zřejmý důkaz nepotřebnosti dvojznačnosti a odstrašování, tvořící základ izraelské jaderné politiky, uvedl nákup německých ponorek, pravděpodobně vyzbrojených JZ. Podle Makhúla budou zřejmě sloužit jako prostředky druhého úderu v případě jaderného napadení země. Kritizoval také fakt, že politika dvojznačnosti se aplikuje především vůči izraelským občanům, kteří současně nejsou informováni o velícím a kontrolním systému souvisejícím s vlastnictvím JZ, jak je obvyklé v dalších demokratických zemích.⁷⁸

Zmíněné protijaderné aktivity však u nejvyšších představitelů země, stejně tak jako u širší veřejnosti nezískaly výraznější podporu.⁷⁹ Izraelské průzkumy veřejného mínění v minulosti dlouhodobě indikovaly souhlas s jaderným programem země, nicméně podle průzkumu z roku 2011 by cca 65 % Izraelců údajně preferovalo vytvoření blízkovýchodní bezjaderné zóny.⁸⁰ V protijaderném hnutí a ve prospěch vytvoření blízkovýchodní zóny bez všech zbraní hromadného ničení se angažují, zejména od roku 2010, v omezené míře i některé izraelské nevládní organizace. Patří mezi ně např. malá skupina izraelských novinářů, spisovatelů, filozofů a aktivistů sdružených ve Skupině Armageddon (*Armageddon group*), která své názory tlumočí v hebrejštině na webových stránkách. Obdobně se angažují rovněž *Israeli Disarmament Movement* a izraelské pobočky Greenpeace a Pugwashské konference pro vědu a světové záležitosti (*Pugwash Conferences on Science and World Affairs*), pořádající např. různé workshopy a konference.⁸¹

6. VZTAHY OBAMOVY ADMINISTRATIVY S IZRAELEM

a) Úvod

Izrael je dlouhodobě nejbližším spojencem USA v oblasti Blízkého východu. Vzájemná spolupráce se datuje od vyhlášení nezávislého izraelského státu v roce 1948, kdy Spojené státy byly první zemí, která Izrael uznala.⁸² O začátku americko-izraelského strategického spojení však můžeme hovořit až od přelomu šedesátých a sedmdesátých let.⁸³ Mezi hlavní důvody těsných vztahů patří společné hodnoty a sdílené strategické zájmy, jež se projevovaly zejména v době studené války. Židovská menšina žijící v USA dosahuje přibližného počtu přes pět mil. osob (v Izraeli žije přibližně osm mil. osob, z toho cca 75,1 % je Židů a cca 20,7 % Arabů, 4,2 % jsou ostatní).⁸⁴

Těsné americko-izraelské vztahy se projevují nejen v rozvinuté ekonomické spolupráci, ale především ve štědré americké finanční pomoci a dále v dodávkách nejnovější vojenské techniky a pomoci při budování efektivní protiraketové obrany.⁸⁵ Tyto dodávky a společná vojenská cvičení také významnou měrou přispěly k tomu, že izraelské ozbrojené síly svou vycvičeností a výzbrojí výrazně převyšují ozbrojené síly sousedních arabských zemí. V působení na proizraelské stoupence v USA sehrávají významnou úlohu americké proizraelské lobbistické organizace, především AIPAC, který se výrazně angažuje v ovlivňování kongresmanů a má úzké vazby zejména na republikánské vedení. Poměrně širokou podporu AIPAC lze nalézt i u některých vlivných demokratických kongresmanů. Každý uchazeč o úřad amerického prezidenta a do obou kongresových komor tak musí počítat s touto vlivnou voličskou skupinou.

b) Hlavní příčiny ochlazení americko-izraelských vztahů

Po zvolení demokratického prezidentského kandidáta Baracka Obamy ve volbách v roce 2008 a jeho znovuzvolení v roce 2012, mj. s většinovou židovskou podporou, můžeme pozorovat v americko-izraelských vztazích značné ochlazení.

Dá se předpokládat, že izraelské vedení do určité míry zaskočil rozhodnější přístup prezidenta Obamy, po jeho zvolení v roce 2008, k řešení otázky jaderného šíření a odzbrojení cestou eliminace JZ (viz známý „pražský“ Obamův projev v roce 2009). Přes deklarovaný izraelský zájem na vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení v blízkovýchodním regionu a obecný souhlas s jaderným odzbrojením, je Obamův záměr do značné míry v kontrastu s izraelským úsilím o zachování jaderného monopolu na Blízkém východě. S ním souvisí dlouhodobé provádění politiky dvojznačnosti a mlčení, pokud jde o držení vlastních JZ.

Dalším důvodem je Obamova blízkovýchodní politika orientovaná mj. na řešení izraelsko-palestinských vztahů. Úsilí v tomto směru je zaměřeno na americké zprostředkování izraelsko-palestinských jednání k dosažení shody na zásadách vytvoření dvou států – palestinského a izraelského. USA se v této souvislosti současně vždy jednoznačně stavěly za důsledné zajištění nejen územní, ale všestranné bezpečnosti Izraele. Izraelské konzervativní kruhy však kritizovaly především skutečnost, že izraelsko-palestinská jednání by se měla odvíjet, v souladu s mezinárodním právem, od územních hranic předcházejících šestidenní válce v roce 1967. V této souvislosti USA nicméně připouštěly, že již se nebude jednat o stejné hranice v důsledku nezbytnosti odsouhlasené výměny části území mezi budoucími dvěma státy.

Izraelské vedení má dále silné výhrady k současné, údajně málo důrazné americké politice vůči Íránu, ve vztahu k jeho jadernému programu a malé kritice působení radikálních palestinských uskupení v Gaze (Hamás) a v Libanonu (Hizballáh). Kriticky se také staví k rozsahu a stupni americké podpory syrským protivládním silám v ob-

čanské válce v této zemi. Nelze vyloučit, že rovněž deklarovaný přesun (*rebalancing*) strategického zájmu USA směrem k asijské a tichomořské oblasti, který by zřejmě byl do určité míry na úkor dosavadní převažující americké angažovanosti v blízkovýchodním regionu a jeho širšímu okolí, může v Izraeli vyvolávat bezpečnostní obavy.

c) „Izraelská karta“ republikánů v prezidentských volbách v roce 2012

Jedním z klíčových argumentů v předvolebních vystoupeních republikánského prezidentského kandidáta Mitta Romneyho v roce 2012, mj. i na floridském nominačním sjezdu, se stalo tvrzení, že Obamova administrativa málo důsledně hájí bezpečnost Izraele a doslova „hází Izrael přes palubu“.⁸⁶ Jejich adresátem byla bez pochyby početná a vlivná komunita amerických voličů židovského původu. V té době také různé proizraelské skupiny zintenzivnily proti demokratickému kandidátovi dlouhodobou kampaň s cílem zabránit Obamově znovuzvolení. V článku Chaima Sabana, mj. zakladatele *Saban Center for Middle East Policy* v Brookings institute, zveřejněném 4. 9. 2012 v americkém deníku *International Herald Tribune* pod názvem *The Truth About Obama and Israel* a rovněž v článku vydaném Národní židovskou demokratickou radou (*National Jewish Democratic Council, NJDC*) pod názvem *President Obama and Israel: the Facts* se zmiňovaly některé skutečnosti uvádějící výpady proti Obamovi na pravou míru.

Články zejména poukazyvaly na finanční a technickou pomoc při budování izraelského protiraketového obranného systému „Železná kupole“ (*Iron Dome*), jenž chrání nejzranitelnější izraelská sídla v jižní části země před raketovými útoky z pásma Gazy. V červenci roku 2012 poskytly USA dodatečnou finanční pomoc 70 mil. USD k rozšíření uvedeného systému k ochraně celé jižní oblasti země. Kromě zmíněné částky plyne z USA do Izraele každoročně vojenská pomoc ve výši cca 3 mld. USD. Společně se zvýšením vojenské pomoci Obamova administrativa umožnila Izraeli přístup k nejmodernější vojenské technice, včetně nejnovějších bojových letounů. Pomoc se projevuje i v úzké spolupráci zpravodajských organizací, včetně používání kybernetických zbraní, např. ke zpomalení iránských jaderných ambicí (viz počítačové viry Stuxnet a Flame). Zatímco předchozí Bushova administrativa odklonila pozornost od Íránu k Iráku (kde byl s její pomocí nastolen šíitský režim úzce spolupracující s Íránem) a Afghánistánem, podařilo se Obamovi přesvědčit Rusko a Čínu v Radě bezpečnosti OSN k přijetí několika protiiránských sankčních rezolucí a např. ke zrušení ruského prodeje systému moderních protiletadlových řízených střel Íránu. Obamova administrativa rovněž podporovala Izrael na mezinárodních fórech k zabránění delegitimizace země, v souvislosti s palestinským úsilím o posílení svého mezinárodního vlivu. V Radě bezpečnosti USA mj. vetovaly rezoluci odsuzující rozšiřování izraelských osad na okupovaných palestinských územích, tj. postupovaly stejným

způsobem, jako všechny předchozí administrativy od tzv. šestidenní izraelsko-arabské války v roce 1967.

Z průběhu návštěv izraelského předsedy vlády B. Netanjahua v USA v roce 2012 při jeho jednání s prezidentem Obamou a s dalšími členy administrativy, jakož i se zástupci republikánů vyplývalo, že slovně získal Izrael např. větší republikánskou podporu pro své válečné záměry vůči Íránu, stejně jako pro představy o řešení palestinské otázky. Ačkoli se veřejně k americké prezidentské nominaci izraelské vedení nevyjadřovalo, bylo zřejmé, že by dávalo spíše přednost zvolení republikánského kandidáta.

Nicméně, bez ohledu na některé odlišnosti v přístupu k řešení íránského a palestinského problému, izraelští vedoucí představitelé v letech předcházejících americkému prezidentskému volebnímu roku 2012 několikrát ve svých vystoupeních oceňovali úlohu prezidenta Obamy ve vztahu k zajištění bezpečnosti Izraele. Došlo k tomu např. ve čtyřech vystoupeních premiéra Netanjahua v letech 2010 a 2011, prezidenta Šimona Perese v červnu 2011, ministra obrany Ehuda Baraka v srpnu a prosinci 2011, náměstka ministra zahraničních věcí Dannyho Ajalona v srpnu 2011 a velvyslance v USA Michaela Orena v září 2011. V roce 2012 se již podobná oceňující prohlášení nevyskytovala a uvedené články se také o nich nezmiňovaly.⁸⁷

V prezidentských volbách v roce 2012 většina židovských voličů, kteří sice tvoří pouze asi 2 % amerického obyvatelstva, avšak měli značný význam pro Obamovo znovuzvolení ve státech Pensylvánie a Florida, tradičně přispěla ke zvolení demokratického nominanta přibližně 69 % svých hlasů (cca o 10 % méně než ve volbách v roce 2008).⁸⁸

d) Zprostředkovatelská úloha USA v izraelsko-palestinských jednáních

Snaha Obamovy administrativy dosáhnout řešení izraelsko-palestinského problému cestou vytvoření dvou nezávislých států, v přibližných hranicích z roku 1967 a se současným zajištěním bezpečnosti Izraele, vychází z přesvědčení, že stávající situace není dlouhodobě udržitelná, prohlubuje izolaci Izraele a vede k zpochybňování demokratického charakteru země. Současně s tím je také dlouhodobě v muslimských zemích na nízké úrovni prestiž USA, jako hlavního protektora Izraele a do určité míry spoluvníka současného neutěšeného postavení Palestinců na okupovaných územích.

Podle Rogera Cohena postavení přibližně 2,6 mil. Palestinců, žijících na okupovaných územích Západního břehu, neodpovídá tvrzení Deklarace nezávislosti schválené 14. 5. 1948 při vytvoření Státu Izrael. V ní se mj. tvrdí, že nový stát „bude založen na svobodě, rovnosti a míru – ve světle slova izraelských proroků; bude poskytovat všem občanům plnou sociální a politickou rovnoprávnost bez rozdílu náboženství, rasy a pohlaví; bude garantovat svobodu víry, svědomí, jazyka, výchovy, vzdělání a kultury“.⁸⁹

Prezident Obama již na začátku prvního volebního období začal usilovat o řešení izraelsko-palestinských vztahů cestou vytvoření samostatného palestinského státu. V té době také naléhal na izraelského premiéra B. Netanjahua, aby zastavil rozšiřování izraelských osad na okupovaném palestinském území. Koncem roku 2009 izraelská vláda sice vyhlásila desetiměsíční moratorium, to však probíhalo polovičatě. Pokračovalo budování již dříve schválených projektů a moratorium se rovněž nevztahovalo na (palestinský) východní Jeruzalém. Se skončením moratoria v září 2010 se na Západním břehu opět obnovily stavební práce.⁹⁰

V září roku 2010 pozval prezident Obama k zahájení izraelsko-palestinských jednání předsedu izraelské vlády Benjamina Netanjahua a předsedu Palestinské samosprávy Mahmúda Abbáse do Washingtonu, kde bylo dosaženo shody na obnově mírových rozhovorů. Po třech měsících však izraelsko-palestinská jednání skončila bez pozitivního výsledku. Po neúspěšné snaze o jejich obnovení v květnu 2011 a následném zhoršení osobních vztahů s premiérem Netanjahuem, se prezident Obama v této otázce již přestal angažovat. Po Obamově znovuzvolení v roce 2012 převzal zprostředkovací úlohu ministr zahraničních věcí John Kerry.⁹¹

Izraelské předčasné parlamentní volby v lednu 2013

Na základě výsledků předčasných parlamentních voleb v lednu 2013 získal pravicový blok oproti očekávání jen těsnou většinu a síly pravice a levice se v důsledku nebyvale vysoké volební účasti voličů prakticky vyrovnaly.⁹² Jak uvedla Lucie Beranová v *Hospodářských novinách*, voliči tímto způsobem zřejmě přikládali větší pozornost palčivým sociálním a ekonomickým problémům, zejména zhoršující se ekonomické situaci střední třídy a řešení stále hlubší propasti mezi většinovou společností a ultraortodoxními židy. Stalo se tak v kontrastu s převážně bezpečnostními otázkami země, zejména ve vztahu k Íránu, na kterých především stavěl svou předvolební kampaň dosavadní předseda vlády Netanjahu.⁹³ Ve volbách sice zvítězil podle očekávání blok středopravicových konzervativních stran Likud–Jisrael Bejtejnu (Izrael, náš domov) Benjamina Netanjahua a exministra zahraničních věcí Avigdora Liebermana, avšak s méně mandáty. Překvapivě druhé místo obsadila liberální strana Ješ Atid (Budoucnost existuje), jejíž vůdce, bývalý televizní moderátor Jair Lapid, mj. podporuje mírové jednání s Palestinci, jež by vedlo k vytvoření dvou států. Ultrapravicový Habajt Jahudi (Židovský domov) milionáře a softwarového magnáta Naftali Bennetta, který sliboval anexi velké části palestinských území, skončil s menším počtem mandátů na třetím místě. Podle předpokladu analytičky Ireny Kalhousové tak výsledek voleb naznačil, že voliči již neměli zájem na pokračování politiky předchozí vlády, „která přispěla k tomu, že blízkovýchodní proces je na bodu mrazu, pozice Izraele ve světě se

kvůli osadám na Západním břehu výrazně oslabila a vztahy s americkou administrativou, především s prezidentem Obamou, značně ochladly⁹⁴

Novou vládu premiéra Netanjahua charakterizovala především neúčast zástupců ultraortodoxních Židů, začlenění některých nových a mladších politiků a menší počet ministerstev. Nicméně ve vztahu k řešení palestinské otázky nové složení vlády nenaznačovalo pozitivnější posun. Naftali Bennett, krajně pravicový politický zastánce židovských osadníků a odpůrce palestinského státu, stejně jako pravicové křídlo Netanjahuova Likudu, se stal ministrem průmyslu a obchodu. Pro osadníky velmi důležité ministerstvo bytové výstavby a plánování obsadil Bennettův blízký spojenec Uri Ariel.⁹⁵

Osobní angažovanost prezidenta Obamy a ministra zahraničních věcí Kerryho v letech 2013 a 2014

Kráce po vytvoření nové izraelské vlády navštívil Barack Obama v březnu 2013 Izrael, poprvé v prezidentské funkci. V Jeruzalémě jednal s premiérem Netanjahuem a prezidentem Šimonem Peresem a v Ramalláhu na Západním břehu se setkal s palestinským předsedou Prozatímní samosprávy Mahmúdem Abbásem. Cílem návštěvy bylo vyslechnout názory obou stran s tím, že tomu USA přizpůsobí své další zprostředkovatelské úsilí. Na společné tiskové konferenci s Abbásem prezident Obama mj. řekl, že USA jsou plně odhodlány podporovat vznik samostatného palestinského státu, který bude žít v míru s Izraelem, a že cesta k tomuto cíli vede přes přímé rozhovory mezi oběma stranami. Řekl také, že okupace palestinského území Izraelem musí skončit a budování osad je překážkou na cestě k míru.⁹⁶ Za nejviditelnější pozitivní výsledek Obamovy návštěvy blízkovýchodní experti označovali Netanjahuovu omluvu tureckému premiérovi Recepu Tayyipovi Erdoganovi, učiněnou těsně před Obamovým odletem, jež vedla po tříleté odmlce k normalizaci dříve velmi blízkých turecko-izraelských vztahů.⁹⁷

Od srpna 2013 zahájil americký ministr zahraničních věcí J. Kerry sérii jednání s izraelským premiérem B. Netanjahuem a s M. Abbásem k vytvoření příznivé atmosféry pro obnovení izraelsko-palestinských rozhovorů. Byly zformovány jednací týmy, z nichž izraelský vedla ministryně spravedlnosti Cipi Livniová, v čele palestinského týmu byl dlouholetý vyjednaváč Saíb Irikát, americkou stranu zastupoval bývalý velvyslanec USA v Izraeli Martin S. Indyk. Cílem rozhovorů bylo sjednat do konce dubna 2014 rámcovou dohodu, která by byla poměrně stručná a bez upřesňujících dodatků, avšak umožňovala by pokračovat v jednání, do konce roku 2014, o již právně závazné všeobecné dohodě o podmínkách vytvoření dvou států. Před zahájením rozhovorů Izrael souhlasil, že na etapy propustí 104 vězněných Palestinců, z nichž poslední by měli být propuštěni k 29. 3. 2014. Mezi klíčové otázky rámcové doho-

dy měly patřit hranice mezi Izraelem a budoucím Palestinským státem, status Jeruzaléma jako možného hlavního města obou států, uznání izraelské identity jako židovského státu, palestinský požadavek na právo návratu Palestinců do bývalých domovů, dále určení bezpečnostního uspořádání na Západním břehu, včetně úlohy izraelských ozbrojených sil v údolí Jordánu.⁹⁸

Na začátku roku 2014 neprokazovala jednání o rámcové dohodě žádný viditelný pokrok. Izraelský předseda vlády začátkem ledna 2014 činil Mahmúda Abbáse osobně zodpovědným za protiizraelské útoky, s údajným podílem palestinských bezpečnostních složek, a oznámil další osídlovací aktivity na Západním břehu. Tato dlouhodobá nelegální činnost je v přímém rozporu s žádoucím kompromisním charakterem izraelsko-palestinských rozhovorů a vytváří vážné překážky pro dosažení pokroku.⁹⁹

Zmíněná jednání se tak před ukončením lhůty pro uzavření jednání o rámcové dohodě k 29. 4. 2014 začala dostávat do slepé uličky. Po izraelské kritice Kerryho vyjádření k otázce možnosti bojkotu Izraele, v případě nedosažení pokroku na rozhovorech, následovala kritika z palestinské strany.¹⁰⁰ Podle palestinského vedení by např. nemělo jít pouze o nezávazný rámcový dokument, ale o dokument právně-závazného charakteru. Za této situace se prezident Obama rozhodl opět se v dané otázce osobně angažovat a pozval k dvoustranným jednáním do Washingtonu v březnu 2014, nejdříve premiéra Benjamina Netanjahua a následně Mahmúda Abbáse.¹⁰¹ V interview z ledna 2014 se Abbás mj. vyjadřoval k izraelskému požadavku na zajištění bezpečnosti Izraele dlouhodobým pobytem izraelských jednotek na Západním břehu, zvláště v údolí Jordánu, po vytvoření Palestinského státu. Souhlasil s jejich přechodným pobytem po dobu tří let a poté jejich postupným stahováním a vystřídáním jednotkami členských států NATO.¹⁰² Abbás rovněž uvedl, že v případě dosažení izraelsko-palestinské dohody o vytvoření Palestinského státu nebude militantní hnutí Hamás, působící v Gaze, představovat problém, protože jeho vedení s ním podepsalo dohodu podporující vyjednávací proces. Zmínil také, že po úspěšném zakončení izraelsko-palestinských rozhovorů by Izrael, podle Arabské mírové iniciativy z roku 2002, mohl získat uznání a navázání diplomatických vztahů s 57 arabskými a muslimskými státy.¹⁰³

Premiér Netanjahu začátkem března 2014 ve Washingtonu v projevu před členy AIPAC na jedné straně obhajoval nutnost sjednání mírové dohody a vyjadřoval „připravenost učinit historický mír s palestinskými sousedy“. Věnoval současně i pozornost otázce bojkotu Izraele, který jednoznačně odsoudil. Na druhé straně v jednání s prezidentem Obamou dával do kontrastu údajnou izraelskou vstřícnost na jednání s palestinskou neústupností, např. v otázce uznání židovského státu. V následném interview (*Bloomberg View*) z Obamova vyjádření vyplynulo, že z Netanjahuovy strany neslyšel žádný přesvědčivý důkaz, jak se Izrael bude vyvíjet jako demokratický a židovský stát v případě absence sjednaného řešení v podobě vytvoření dvou států. Va-

roval také, že izraelská agresivní osídlovací politika (v roce 2013 už šlo o 2534 bytových jednotek, ve srovnání s 1133 jednotkami v roce 2012) může přinutit Palestince k přijetí rozhodnutí o nemožnosti dosažení dohody. V takovém případě bude americká schopnost napomoci řešení těchto důsledků omezená. Nelze rovněž vyloučit, že stárnoucího předsedu Palestinské samosprávy a stoupence nenásilí M. Abbáse může ve funkci nahradit někdo jiný, a je obtížné předpovědět s jakými ambicemi a záměry.¹⁰⁴

Přerušení rozhovorů (březen/duben 2014)

V reakci na neúspěšný průběh izraelsko-palestinských jednání a zejména v důsledku opětovného izraelského potvrzení výstavby více než 700 bytových komplexů ve východní části Jeruzaléma a zejména nesplnění izraelského závazku propustit z vězení čtvrtou skupinu ze 104 dlouhodobě vězněných Palestinců do konce března 2014, rozhodlo palestinské vedení předložit formální žádost o připojení Palestiny k patnácti mezinárodním úmluvám a smlouvám. Jde zejména o *Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů*, *Haagskou úmluvu o zákonech a obyčejích války pozemní* a o *Vídeňskou úmluvu o smluvním právu*. Zmíněný izraelský závazek byl přijat před zahájením dvoustranných rozhovorů, zprostředkovaných USA v roce 2013, v souvislosti s palestinským závazkem nežádat, po dobu jednání, o členství Palestiny v mezinárodních organizacích, zejména u Mezinárodního trestního soudu. Odložení svého závazku Izrael zdůvodnil krizovým vývojem rozhovorů a požadavkem jejich prodloužení do začátku roku 2015.¹⁰⁵

Koncem dubna 2014 uzavřeli představitelé Fatahu, působícím na Západním břehu, a radikálního islamistického hnutí Hamás z pásma Gazy Dohodu o sjednocení (*Unity Pact*), jež tak překonává sedmiletou roztržku mezi hlavními palestinskými frakcemi Organizace pro osvobození Palestiny (OOP). Dohoda počítala s vytvořením společné technokratické vlády národní jednoty do pěti týdnů. Po jejím sestavení by do šesti měsíců měly být vypsány všeobecné volby. Izrael a USA dohodu odmítly s odůvodněním, že není možné jednat se zástupci vlády, jejíž součástí budou představitelé hnutí Hamás, které obě země označují za teroristickou organizaci a která neuznává existenci židovského státu. Z pásma Gazy jsou také radikálními frakcemi Hamásu často odpalovány rakety na izraelské území. V reakci na dohodu premiér Netanjahu oznámil zastavení izraelské účasti na mírových rozhovorech s Palestinci a přijetí blíže nespecifikovaných protipalestinských opatření. Námitky některých blízkovýchodních pozorovatelů, že zmíněné kroky jsou Abbasovým taktickým manévrem k vytvoření tlaku na Izrael, M. Abbas důrazně odmítl s odůvodněním, že mezi usmířením a rozhovory není žádný rozpor, protože palestinská strana „je nadále plně zavázána dosáhnout spravedlivý a všeobecný mír založený na principu vytvoření dvou států“. Na americké a izraelské námitky palestinští představitelé argumentovali, že přítom-

nost extrémně pravicových ministrů v izraelské vládě také nezabránila Palestincům v účasti na rozhovorech. Současně připomínali, že někteří izraelští vedoucí představitelé v průběhu izraelsko-palestinských jednání zpochybňovali Abbasovu schopnost uzavřít s hnutím Hamás mírovou dohodu, což se však nyní podařilo.¹⁰⁶

Dne 2. 6. 2014 vykonala přísahu nová palestinská technokratická vláda, složená ze 16 ministrů, včetně tří žen. Jejím čtyřem představitelům, žijícím v Gaze a zastupujícím hnutí Hamás, izraelské úřady zabránily v účasti na ustavujícím ceremonálu. Vláda se zavázala respektovat tři důležité zásady, tj. vzdát se násilí, uznat Izrael a převzít všechny dohody uzavřené mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny, které dominuje frakce Fatahu vedená Abbasem. Zatímco ustavení vlády a jakékoli kontakty s ní jednoznačně odmítl izraelský předseda vlády Benjamin Netanjahu, Spojené státy a Evropská unie vyjádřily ochotu s novou vládou jednat, při současném bedlivém sledování její další činnosti.¹⁰⁷

Odpor Izraele proti ustavení nové palestinské vlády s účastí představitelů Hamásu se dále stupňoval, zejména poté, co v polovině června došlo k únosu a vraždě tří izraelských mladíků. Z tohoto činu Netanjahuova vláda obvinila Hamás, což mělo za následek přijetí různých represivních opatření proti jeho některým členům na Západním břehu. Po následném únosu a vraždě palestinského chlapce, kterého údajně upálili extremističtí izraelští osadníci, se vzájemné spory ještě více vyostřily. Na raketové útoky z pásma Gazy na izraelské území, jež efektivně eliminoval protiraketový systém „Železná kupole“, Izrael odpovídal leteckými a raketovými údery a námořním ostřelováním, které měly v přelidněné Gaze za následek řadu civilních obětí. Výzvy OSN a USA, adresované oběma stranám ke zdrženlivosti, nebyly vyslyšeny. V rámci operace „Ochranné ostří“ (*Protective Edge*) se konflikt dále rozšířil zapojením izraelských pozemních jednotek s cílem likvidace tunelů a odpalovacích zařízení raket. V důsledku intenzivního izraelského bombardování hustě obydleného pásma Gazy bylo na straně Palestinců přes 2000 obětí, z nichž přibližně dvě třetiny tvořili civilisté, včetně asi 400 dětí. Na izraelské straně padlo přes 60 vojáků a zahynulo několik civilistů. Přibližné padesátidenní trvání konfliktu se podařilo s pomocí egyptského zprostředkovatelského úsilí ukončit sjednáním příměří.

Hlavní překážky v izraelsko-palestinských jednáních

Překážky, které v jednání nastavovala především izraelská strana, zejména deklarováním rozhodnutí o rozšiřování osad na okupovaných územích Západního břehu a východního Jeruzaléma, obvykle následovaly po izraelském vstřícném kroku, zejména v podobě propuštění dlouhodobě vězněných Palestinců. Za další kontroverzní otázku je označován Netanjahův požadavek uznání Izraele jako židovského státu, jenž nemá ani v izraelské vládě jednoznačnou podporu, např. ministr financí Yair Lapid se s ním

neztotožnil. Palestinská strana požadavek jednoznačně odmítla mj. s odůvodněním, že Palestinci již dlouho uznávají právo Izraele na existenci, např. dopisem Jásira Arafata izraelskému premiérovi Rabinovi v roce 1993, v němž se mj. stvrzuje „právo Izraele na existenci v míru a bezpečí“. Palestinci tak uznávají Izrael jako stát, avšak nikoli jako židovský stát, neboť by to mohlo zkomplikovat práva palestinských uprchlíků a současně i postavení izraelských Arabů, kteří tvoří přibližně jednu pětinu obyvatel země. Palestinci rovněž argumentují, že žádný takový požadavek Izrael nevyslovil při podpisu mírových dohod s Egyptem a Jordánskem.¹⁰⁸

Palestinci se rovněž domnívají, že předběžný americký souhlas s tímto požadavkem, který ani právně, ani fakticky neupřesňuje a současně neohraničuje obsah výrazu „židovský stát“, vyvolává pochybnosti o deklarované nestranné americké zprostředkovatelské úloze.¹⁰⁹

e) Odlišný přístup vůči Íránu

V americkém prezidentském volebním roce 2012 došlo k vystupňování izraelských hrozeb vojenského útoku na íránská jaderná zařízení a tlaku na Obamovu administrativu k zaujetí radikálnějšího postoje. Uvedené izraelské protiíránské výhrůžky však nenašly u prezidenta Obamy podporu s výjimkou tvrzení, že USA vždy budou podporovat bezpečnost Izraele a nedopustí, aby Írán získal JZ. Současně však dodával, že „všechny možnosti jsou na stole“, což obsahuje nepřímou i případnou vojenskou variantu. Obamova administrativa tak konstantně dávala najevo přednost diplomatickému řešení situace a neměla zájem vyhrocovat napětí s Íránem, které by mohlo přerůst v regionální asymetrický vojenský konflikt s nepředvídatelnými následky. Tento postoj prezident Obama zastával i po svém druhém zvolení koncem roce 2012.

Na íránský jaderný program v té době rovněž negativně reagovala Saúdská Arábie hrozbou, že v případě získání JZ Íránem bude o vlastnictví těchto zbraní usilovat také (blíže viz samostatná pasáž věnovaná americko-saúdským vztahům.)

Argumenty proti silovému řešení íránského jaderně-palivového cyklu

Na základě znepokojivých, avšak bohužel ne vždy spolehlivých zpráv MAAE, týkajících se íránského jaderného programu, se problematika vyhroutil zejména v letech 2011–2013.¹¹⁰ V těchto letech také izraelská koaliční vláda premiéra Netanjahua vystupňovala protiíránskou rétoriku a otevřeně hrozila použitím síly proti íránským jaderným zařízením. V této souvislosti izraelští představitelé často argumentovali údajnou Ahmadinežádovou hrozbou z roku 2006, kdy měl hovořit o „vymazání Izraele z mapy“. Toto tvrzení se však prokázalo jako zkeslené, v důsledku špatného překladu.¹¹¹ Izrael, který je jediným vlastníkem JZ v blízkovýchodním regionu, již v minu-

losti podnikl podobný útok proti Iráku (Osirak) a proti syrskému jadernému zařízení (Al-Kibar).

Izraelská vláda, s vydatnou pomocí zmíněné americké proizraelské lobbistické organizace AIPAC a většiny republikánských kongresmanů, současně vytvářela tlak na Obamovu administrativu, aby jednoznačně stanovila tzv. červenou linii, jejíž překročení by vytvořilo důvod pro vojenskou akci. Do vojenského řešení by se podle vyjádření některých izraelských představitelů mohl Izrael zapojit buď společně s USA, nebo jednat samostatně. Jak bylo výše uvedeno, toto téma se také stalo součástí volební kampaně republikánského prezidentského kandidáta M. Romneyho v průběhu roku 2012.

Proti silovému řešení se především vyslovovali američtí současní i bývalí vojenští představitelé, zejména tehdejší ministr obrany Leon Panetta, bývalý ministr obrany Robert Gates, bývalý předseda Sboru náčelníků štábů admirál Mike Mullen a další.¹¹² Vážné výhrady k takovému postupu mělo i několik bývalých izraelských vojenských a zpravodajských činitelů. Byli mezi nimi např. Meir Dagan, bývalý ředitel izraelské tajné služby Mosad, Juval Diskin, bývalý ředitel izraelské kontrarozvědky Šin Bet, a rovněž Uzi Ejlam, brigádní generál a bývalý ředitel Izraelské komise pro atomovou energii.¹¹³

V roce 2007 vydala americká Národní zpravodajská rada (*National Intelligence Council*, NIC) zprávu *Národní zpravodajský odhad* (*National Intelligence Estimate*, NIE), obsahující hodnocení 16 amerických zpravodajských organizací k iránskému jadernému programu. Podle zprávy měl Írán před rokem 2003 vojenský jaderný program, avšak v důsledku mezinárodního tlaku od něho ustoupil a zatím ho neobnovil. Obdobná zpráva byla vydaná i v roce 2011 a v únoru 2012, a toto záporné stanovisko, uváděné s vysokou mírou pravděpodobnosti, se nezměnilo.

Přední američtí i jiní západní vojenští odborníci a analytici mj. zpochybňovali účinnost Izraelem předpokládaných tzv. chirurgických úderů proti rozptýleným iránským jaderným zařízením, často vybudovaným hluboko v horském masivu. A to bez ohledu na to, jestli by byly provedeny buď v samostatné izraelské režii, či s pomocí USA. Podle jejich názoru by stejně přerostly v širší regionální a asymetrický konflikt, s nedozírnými škodami. Lze předpokládat, že škody by byly znásobeny iránskými odvetnými raketovými údery, vedenými zřejmě jak proti izraelskému území, tak proti americkým základnám v oblasti Perského zálivu a plavidlům 5. námořní flotily operující v regionu. Síť vnitrostátních a zahraničních dodavatelů pro iránský jaderný program by stejně zničena nebyla. V zemi, jež vlastní uranové doly a má zásoby uranu v různém stadiu obohacení, by zřejmě neznámé množství paliva útok „přežilo“, zbývající část by mohla zamořit určitou oblast.¹¹⁴

Případný izraelský útok na různá íránská jaderná zařízení a především na jadernou elektrárnu v Búšehru by také mohl podnítit historicky první radiologickou válku. Radiologický efekt v důsledku úderu by se odvozoval od velikosti a podstaty rozptýlených jaderných izotopů, síly a směru větru a ochranných opatření. I relativně malé rozptýlení radioaktivního materiálu by mohlo vést ke zvýšení výskytu rakoviny, defektům narozených dětí a k dalším přidruženým onemocněním. Došlo by rovněž k sociálně-ekonomickým důsledkům (omezení spotřeby potravin z kontaminovaných oblastí, evakuace komerčních, průmyslových a rezidenčních objektů v zasažených oblastech). Je nepochybné, že tato akce by měla rovněž negativní dopad na celosvětovou bezpečnost a ekonomiku, mj. na prudký nárůst cen ropy v důsledku předpokládaného zablokování přepravních cest v oblasti Hormuzského průlivu.¹¹⁵

Zatímco ve vedení autoritářských konzervativních feudálních arabských režimů z oblasti Perského zálivu by tato akce mohla získat nepřímou podporu, jiná reakce by se dala očekávat u většiny muslimského obyvatelstva. Došlo by nezbytně k výraznému nárůstu protiamerických a protiizraelských nálad s doprovodnými teroristickými aktivitami proti americkým a izraelským objektům v různých částech světa.

Vojenská akce proti Íránu by sice mohla dočasně o několik let zbrzdit jaderný program země, avšak íránské know-how, vytvářené několik desítek let, by se nepodařilo zničit. Naopak, Írán by mohl v takovém případě vystoupit ze smlouvy NPT, přerušit veškeré kontakty s MAEA a utajeně pokračovat v jaderném programu, avšak tentokrát jednoznačně vojenském. Lze současně předpokládat, že v takovém případě by mohly obdobnou cestou jít i některé další blízkovýchodní a sousedící země (Egypt, Saúdská Arábie, Turecko aj.), které usilují o budování jaderné energetiky. Útok by současně stmelil íránské obyvatelstvo, jež je hrdé na technické úspěchy dosažené v jaderně-palivovém cyklu, a vedl k posílení prestiže vedení země.¹¹⁶

7. AMERICKO-SAÚDSKÉ VZTAHY

a) Úvod

Saúdská Arábie, jako vůdčí stát v islámském a arabském světě, „kolébka islámu“ a rozlohou největší země na Arabském poloostrově, je dlouholetým a důležitým spojencem USA v blízkovýchodním regionu. Státním zřízením je islámskou absolutistickou monarchií, jejíž oficiální doktrínou je sunnitský wahhábismus, vystupující velmi nepřátelsky vůči šíitské odnoži islámu.¹¹⁷ Americko-saúdské vztahy se datují od roku 1933, kdy obě země navázaly diplomatické styky a začaly spolupracovat na těžbě ropy.

Americko-saúdská spolupráce zesílila zejména v době studené války. Významnými dodávkami amerických zbraní se rozšířila i na vojenskou oblast. V pozdějších letech začala zahrnovat i společné aktivity proti terorismu. V průběhu irácko-iránské války v letech 1980–1988 Saúdská Arábie jednoznačně, i když nepřímo, podporovala Saddámův Irák. Při první válce v Perském zálivu na začátku devadesátých let se Saúdská Arábie připojila k mezinárodní koalici vedené Spojenými státy s cílem dosáhnout stažení iráckých jednotek z Kuvajtu.

V těsných americko-saúdských vztazích nicméně došlo k několika roztržkám. Například v roce 1973, po neúspěšné jomkipurské válce vedené Egyptem a Sýrií proti Izraeli s cílem osvobodit okupovaná arabská území z roku 1967, vyhlásily arabské země vedené Saúdskou Arábií vůči západním zemím ropné embargo, trvající přibližně jeden rok. V USA tento krok vyvolal dočasnou energetickou krizi. V letech 1995 a 1996 se uskutečnilo několik teroristických útoků proti americkým jednotkám v Rijádu a al-Chóbaru, k jejichž prošetření se však saúdskoarabské úřady údajně stavěly líknavě.¹¹⁸ Po teroristickém útoku proti USA 11. 9. 2001 se pro Bushovu administrativu stalo frustrujícím zjištění, že 15 z 19 útočníků mělo saúdskoarabské občanství.¹¹⁹ S přihlédnutím k rozvinutým ekonomickým vazbám a úzkým přátelským vztahům nejvyšších představitelů Bushovy administrativy se saúdskými vládními a obchodními kruhy to však nevyvolalo ve vztazích vážnější roztržku, nicméně k určitému ochlazení došlo. V neokonzervativních kruzích americké vlády se také začaly objevovat hlasy požadující snížení závislosti na ropných dodávkách ze Saúdské Arábie. Svržení sunnitského režimu Saddáma Husajna, v důsledku kontroverzní invaze tzv. koalice ochotných v čele s USA a s podporou zejména Velké Británie, zahájené v roce 2003, nesla Saúdská Arábie nelibě. Na této akci se také finančně nepodílela a ani neposkytla invazním jednotkám svá zařízení.¹²⁰ Protisaddámovské tažení navíc ve svých důsledcích vedlo k nastolení současného šíitského režimu v Iráku, navazujícího přátelské vztahy se šíitským Íránem.

Na rozdíl od vstřícných postojů a vyjádření Obamovy administrativy vůči demokratickému a reformnímu hnutí v rámci „arabského jara“, zahájeném v roce 2010 v Tunisu, Maroku, Egyptu a Libyi, se Saúdská Arábie, podobně jako ostatní monarchistické režimy v oblasti Perského zálivu, stavěla odmítavě. V této souvislosti zvláště citlivě nesla především rychlé odstoupení USA od podpory svrženému americkému spojenci v regionu, egyptskému prezidentu Husnímu Mubarakovi. V srpnu 2013 naopak uvítala svržení demokraticky zvoleného prezidenta Mursího, představitele nejpočetnějšího politického hnutí Muslimského bratrstva, a obnovení vojenského režimu v Egyptě, v čele s bývalým ministrem obrany Sísím. Jeho nové vládě také poskytla, společně s dalšími státy Perského zálivu, finanční pomoc ve výši více než 12 mld. USD. Za-

čátkem března 2014 Saúdská Arábie dále podpořila nové egyptské vedení vydáním dekretu, kterým označila hnutí Muslimského bratrstva za teroristickou organizaci.¹²¹

Současné americko-saúdské vztahy negativně ovlivňují rovněž obavy vyvolané předpokládaným snížením dovozu saúdkoarabského plynu a ropy Spojenými státy v důsledku amerického úsilí o soběstačnost v energetických zdrojích. Mělo by k ní dojít v nejbližších letech s rozvinutím těžby plynu z bohatých domácích břidlicových nalezišť. Budoucí snížená energetická a s tím do určité míry související i částečná politická závislost USA na saúdkoarabských dodávkách může pro Saúdskou Arábii znamenat určité problémy. Z politického hlediska může jít o částečné oslabení americko-saúdských vztahů ve prospěch možného perspektivního posilování vztahů USA s Íránem. V saúdkoarabské ekonomice by se tento nový vývoj nemusel výrazněji projevit, protože hlavním současným a z dlouhodobého hlediska stabilním odběratelem plynu a ropy zůstává ČLR.¹²²

b) Výhrady Saúdské Arábie vůči blízkovýchodní politice Obamovy administrativy

V poslední době patří Saúdská Arábie, kromě Izraele, k hlavním kritikům blízkovýchodní politiky Obamovy administrativy, zejména vůči Sýrii a Íránu. Dalším důvodem saúdkoarabských obav je zesílení bezpečnostního zájmu USA o asijskou a tichomořskou oblast a tím i možnost realizace případné varianty určitého snížení americké vojenské přítomnosti v blízkovýchodním regionu.¹²³

Sýrie

V probíhající občanské válce v Sýrii, ve které jsou vládní síly podporované Ruskem, Íránem a bojovníky libanonského Hizballáhu, zatímco opoziční skupiny mají podporu zejména západních států, Turecka, Saúdské Arábie a dalších autokratických režimů Perského zálivu, jsou USA obviňovány z málo rozhodné vojenské podpory protivládních skupin.¹²⁴ Za další závažnou americkou chybu Saúdská Arábie považuje neuskutečnění příslibené vojenské akce proti vládním cílům v září 2013, v souvislosti s kontroverzním obviněním Asadova režimu za použití chemických zbraní. Po trpkých zkušenostech USA z Iráku a Afghánistánu a za současné svízelné finanční situace však Obamova vláda nebyla příliš ochotná nechat se vmanévrovat do další riskantní a zřejmě nákladné vojenské akce s nepředvídanými dopady. Rozhodla se proto využít kompromisní nabídku ruského prezidenta Putina zprostředkovat syrský souhlas s likvidací všech chemických zbraní prostřednictvím Organizace pro zákaz chemických zbraní (*Organization for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW*). Celý složitý proces související s tímto úkolem, v komplikovaných podmínkách občanské války, se nakonec začal postupně realizovat až do úspěšného završení.

Izrael a palestinská problematika

Saúdská Arábie má navíc rovněž výhrady k americké politice vůči Izraeli, ve vztahu k řešení palestinského problému, a v této souvislosti kritizuje také OSN. S tím souvisí bezprecedentní saúdskoarabské odmítnutí z 18. 10. 2013, tj. den po svém zvolení Valným shromážděním OSN za nestálého člena Rady bezpečnosti na dobu dvou let. Tento krok saúdskoarabských představitelů zdůvodnili neschopností OSN vyřešit palestinskou a syrskou otázku a svolat konferenci o vytvoření zóny bez všech zbraní hromadného ničení na Blízkém východě.¹²⁵

Írán

Ve vztahu k Íránu někteří vlivní členové saúdskoarabského královského rodu vytýkali USA smířlivost a nevyučovali možnost narušení vztahů s USA. V tomto duchu hovořil např. vedoucí zpravodajské služby princ Bandar bin Sultán v říjnu 2013. Kritika vzrostla po zvolení umírněného a vstřícného klerika Rúháního novým íránským prezidentem v polovině roku 2013.¹²⁶ Saúdskoarabské výhrady jsou motivovány zejména bezpečnostními obavami z íránského jaderného programu. Velké znepokojení Saúdské Arábie vyvolává rovněž již výše zmíněná íránská angažovanost na straně syrského prezidenta Asada v probíhající občanské válce. Vzájemné saúdsko-íránské soupeření se projevuje i snahou o ovlivňování vývoje situace v Libanonu a Jemenu.¹²⁷

V pozadí saúdskoarabských výhrad vůči Íránu je především mocenská regionální rivalita obou zemí. Šíitský teokratický Írán představuje pro sunnitskou autokratickou Saúdskou Arábii obávaného a vlivného soupeře v úsilí o dominanci na Blízkém východě a potenciální hrozbu pro stabilitu dalších monarchistických režimů Perského zálivu se šíitskou populací. Jako příklad lze uvést lidové povstání za prosazení reform a větší demokratizaci vládnutí sunnitského vládnoucího rodu v Bahrajnu v roce 2011, které bylo brutálně potlačeno saúdskoarabskými jednotkami. Umírněné, nicméně kritické výtky USA vůči saúdskoarabskému postupu vyvolaly v saúdskoarabských vládnoucích kruzích negativní ohlas.¹²⁸

Znepokojení vyvolává také možnost postupného oteplování v americko-íránských vztazích, především v závislosti na plnění dohodnutých íránských závazků k omezení některých aktivit v jaderně-palivovém cyklu. V pozitivním případě by po obnovení diplomatických vztahů Velké Británie s Íránem v roce 2013 mohly zvolit tuto cestu po určité době i USA a postupně nahradit Saúdskou Arábii v její pozici amerického strategického regionálního partnera.¹²⁹ Zájem na zlepšení vztahů se Spojenými státy již tlumočil íránský prezident Rúhání v rozhovoru pro švýcarskou televizi RTS v průběhu jednání Světového hospodářského fóra v Davosu v lednu 2014.¹³⁰

c) Saúdská Arábie a jaderné zbraně

Přestože neexistuje žádná veřejně dostupná informace o úmyslu Saúdské Arábie vyvíjet JZ, v minulosti se v tomto smyslu objevila určitá podezření, o kterých např. v roce 1994 psal britský deník *The Sunday Times*. Vycházela z tvrzení saúdskoarabského diplomata při Stálé misi Saúdské Arábie při OSN v New Yorku Mohammeda Khilewiho, který v roce 1994 uprchl do USA. Podle jím předaných dokumentů a svědectví zahájila Saúdská Arábie jaderně-vojenský výzkumný program v roce 1975, tj. dva roky po výše zmíněné neúspěšné jomkippurské arabsko-izraelské válce. Hlavním motivem byla snaha o vyvážení vlastnictví JZ Izraelem. Součástí tohoto úsilí bylo předávání zkušeností saúdskoarabským vědcům z uvedené oblasti v Iráku a Pákistánu a rovněž zájem o nákup čínského jaderného reaktoru v roce 1989, který se však neuskutečnil. Saúdská Arábie se také měla podílet na financování jaderně-zbrojních programů v Iráku a Pákistánu. V letech 1985–1990 měla poskytnout Iráku 5 mld. USD, jako součást širší pomoci této zemi ve válce s Íránem. Finanční pomoc pákistánskému jaderně-zbrojnímu programu, který byl zahájen přibližně v roce 1975, měla napomoci výrobení „islámské bomby“, jež by přispívala rovněž k zajištění saúdskoarabské bezpečnosti. Věrohodnost zmíněných údajů zpochybnil představitel amerického ministerstva zahraničních věcí v době Khilewiho aféry Robert Pelletreau sdělením, že „USA na Khilewiho výpovědi nenašli nic, co by podporovalo tvrzení sdělovacích prostředků o saúdské jaderném programu“.¹³¹ Podle tvrzení bývalého analytika CIA Roberta Baera však Saúdská Arábie poskytla na vývoj „islámské bomby“ v sedmdesátých a osmdesátých letech asi 2 mld. USD.¹³²

V roce 1988 Saúdská Arábie podepsala, údajně v důsledku amerického tlaku, smlouvu NPT. Stalo se tak krátce po saúdskoarabském nákupu přibližně 36 řízených střel středního doletu Dongfeng-3 (v aliančním označení CSS-2), schopných nést konvenční i jaderné hlavice, od ČLR v roce 1987. Od roku 1999 země podporuje vytvoření zóny bez JZ na Blízkém východě a označuje jaderný Izrael za hlavní překážku pro uskutečnění tohoto cíle.¹³³

Saúdskoarabské výtky vůči Obamově íránské politice zesílily zejména před jednáním P5 a Německa s Íránem v Ženevě v listopadu 2013. Od rozhovorů se očekávalo jejich vyústění v prozatímní dohodu s novým íránským prezidentem Rúháním o omezení některých jaderně-obořovacíh aktivit výměnou za částečné zmírnění protiíránských sankcí. Z té doby, konkrétně z 6. 11. 2013, pochází také zpráva diplomatického a vojenského zpravodaje britské tiskové agentury BBC Newsnight Marka Urbana o údajně připravených jaderných hlavicích pro Saúdskou Arábii v Pákistánu. Mělo jít prý o součást saúdsko-pákistánské dohody za poskytnutí finanční pomoci Saúdskou Arábií při budování pákistánské jaderné vojenské programy. Načarování zveřejnění této informace před zmíněným jednáním nasvědčovalo, že šlo o dal-

ší formu ovlivňování v neprospěch uzavření dohody. Podle tvrzení zmíněného zpravodaje uvedené poznatky získal od blíže nespecifikovaného pracovníka NATO již začátkem roku 2013.¹³⁴ Britský reportér rovněž řekl, s odvoláním na informaci sdělenou v létě roce 2013 v odborném vojenském magazínu *IHS JANE's*, že Saúdská Arábie rozmístila na raketové základně Al-Watah řízené střely CSS-2 s konvenčními hlavicemi, s předpokládaným zacílením na Írán a Izrael.¹³⁵

Je skutečností, že čas od času se ve světových sdělovacích prostředcích objevovaly zprávy o saúdkoarabském odhodlání získat rovněž JZ v případě, že je bude vlastnit Írán. Například již v roce 2009 prohlásil saúdkoarabský král Abdulláh a v roce 2011 bývalý saúdký velvyslanec v USA princ Turki al-Faisal, že za situace, kdy Izrael již JZ má a Írán je možná získá, bude Saúdská Arábie rovněž usilovat o jejich vlastnictví.¹³⁶ Tuto možnost v posledních letech připomínali rovněž někteří izraelští představitelé v rámci tlaku na Obamovu administrativu k zaujetí radikálnějšího postoje vůči Íránu. Například v říjnu 2013 to zmiňoval bývalý šéf izraelské zpravodajské služby Amos Padlin.¹³⁷ Podle vyrazené diplomatické korespondence Spojených států, zveřejněné serverem *Wikileaks* se sídlem ve Švédsku, měl údajně Bílý dům v roce 2010 odmítnout žádost saúdkoarabského krále Abdulláha, aby USA podnikly vojenské údery na íránská jaderná zařízení související s jeho výzvou „useknout hlavu hadovi“ (*cut off the head of the snake*).¹³⁸

V reakci na uvedenou zprávu o údajné připravenosti Pákistánu předat Saúdské Arábii jaderné hlavice, jakoukoli dohodu v tomto smyslu popřeli představitelé ministerstev zahraničních věcí obou zemí. Například mluvčí pákistánského ministerstva mj. uvedl, že pákistánský jaderný program je výhradně pro vlastní legitimní sebeobranu. Pravdivost zmíněné zprávy zpochybňovali rovněž různí kontrolně-zbrojní experti. Argumentovali zejména předpokládanými negativními dopady pro obě země ve formě přijetí mezinárodních sankcí a ukončení poskytování americké pomoci a vojenských dodávek.¹³⁹

Bývalý poradce prezidenta Obamy pro jaderné nešíření a odzbrojení Gary Samore k problematice uvedl, že v extrémním případě (podle autora měl G. Samore zřejmě na mysli získání JZ Íránem) by se Saúdská Arábie mohla zajímat o pákistánské JZ. Nejspíše by však šlo o spolupráci na „alianční způsob“, tj. jejich rozmístění i s raketovými nosiči na saúdkoarabském území s pákistánskou obsluhou.¹⁴⁰

d) Saúdkoarabský jaderný mírový program

Saúdská Arábie nevlastní zbraně hromadného ničení a je členskou zemí všech hlavních smluv a úmluv, vztahujících se k těmto zbraním (viz Příloha 10). Saúdská Arábie má výrazně omezené jaderné kapacity, nemá výzkumný jaderný reaktor a nevlastní ani významnější množství jaderného materiálu. S ohledem na tyto skutečnosti organi-

zace MAAE se zemí uzavřela pouze tzv. Protokol o malém množství (*Small Quantities Protocol*, SQP), který výrazně omezuje požadavky na deklarace a inspekční požadavky.¹⁴¹ Pro případný vývoj JZ země nemá ani příslušnou infrastrukturu, ani experty. Země je však zapojena do programu Rady pro spolupráci zemí zálivu (*Gulf Cooperation Council*, GCC) z prosince 2006, zaměřeném na vývoj jaderné energie pro mírové účely. V květnu 2008 Saúdská Arábie podepsala s USA *Memorandum o porozumění týkající se spolupráce v oblasti mírového využívání jaderné energie*.¹⁴² Saúdská Arábie plánuje v příštích dvaceti letech vybudovat 16 jaderných reaktorů a hodlá také realizovat třítapový program výstavby solárních elektráren využitelných mj. na odsolování vody.¹⁴³

8. VÝZNAM KONTROLY ŠTĚPNÝCH MATERIÁLŮ A BEZPEČNOSTNÍCH ZÁRUK MAAE NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

a) Historie úsilí mezinárodního společenství o dosažení zákazu výroby štěpných materiálů pro vojenské účely

Problematika zákazu výroby štěpných materiálů, zejména vysoce obohaceného uranu (HEU) a plutonia, které jsou nezbytné pro výrobu JZ, je součástí agendy OSN od roku 1957 a na programu činnosti Konference o odzbrojení v Ženevě již řadu let. V prosinci 1993 VS OSN konsenzuálně schválilo rezoluci č. 48/75 doporučující zahájit jednání o nediskriminační, mnohostranné a mezinárodně a efektivně ověřitelné *Smlouvě zakazující výrobu štěpných materiálů pro jaderné zbraně a jiná jaderná výbušná zařízení* (FMCT). V lednu 1994, v reakci na uvedenou rezoluci, jmenovala 65členná Konference o odzbrojení v Ženevě zvláštním koordinátorem pro danou oblast kanadského velvyslance Geralda Shannona. Jeho úkolem bylo zjistit názory členských států na co nejefektivnější způsob sjednávání smlouvy FMCT. Výsledkem jeho činnosti byla zpráva (CD/1229) známá pod názvem „Shannonův mandát“, která mj. navrhovala svolání *ad hoc* výboru k zahájení příslušného jednání, včetně projednání klíčové otázky, zdali zahrnout do smlouvy existující sklady štěpných materiálů, či nikoliv. Dlouhodobé úsilí dosáhnout svolání *ad hoc* výboru je nadále neúspěšné, protože na Konferenci o odzbrojení se až dosud nepodařilo konsenzuálně schválit procedurální podmínku, kterou je Pracovní program jako základní předpoklad pro zahájení substantivních jednání ke čtyřem hlavním bodům. Kromě FMCT se to týká ještě jaderného odzbrojení (*Nuclear Disarmament*, ND), negativních bezpečnostních záruk (*Negative Security Assurances*, NSAs) a prevence zbrojních závodů ve vesmíru (*Prevention of an Arms Race in Outer Space*, PAROS).

Smluvní návrhy

V případě dosažení shody o pracovním programu by se na Konferenci mohlo jednat o třech smluvních návrzích, dosud předložených jako oficiální dokumenty tohoto jedinečného orgánu odzbrojovacího aparátu, s mandátem sjednávat kontrolně-zbrojní a odzbrojovací smlouvy. V dubnu 2004 předložila návrh textu nevládní organizace Greenpeace, v květnu 2006 představily návrh smluvního dokumentu Spojené státy a v září 2009 předložil smluvní návrh Mezinárodní panel pro štěpné materiály (*International Panel on Fissile Material*, IPFM).

Smluvní návrh Greenpeace požaduje mj. úplný zákaz další výroby všech druhů štěpného materiálu pro výrobu JZ a převedení existujících zásob vojensky využitelného štěpného materiálu pod mezinárodní kontrolu. Mezinárodnímu ověřování by také měla podléhat všechna příslušná zařízení na obohacování, přepracování a skladování jaderného paliva. Americký smluvní návrh vylučuje z kontroly minulou výrobu a stávající skladové zásoby, stejně tak jako výrobu jaderného paliva pro námořní pohon. Nezmiňuje se o ověřovacích opatřeních, ačkoli výlučně uvádí právo smluvních stran na používání „informací získaných národními prostředky a metodami“.¹⁴⁴ Návrh smlouvy předložený IPFM představuje kompromisní návrh, zejména v hlavní citlivé oblasti věnované deklarování současných skladovaných zásob vojensky využitelného štěpného materiálu a jejich ověřování. Návrh sice počítá s výlučným zákazem budoucí výroby štěpných materiálů pro vojenské účely, avšak současně počítá s možností nevyužívat pro vojenské účely stávající skladové zásoby štěpného materiálu pro civilní účely a sklady HEU deklarované pro využívání jako paliva pro námořní pohonné reaktory a jiné vojenské reaktory. Návrh počítá rovněž s možností, že na začátku smluvního sjednávání by se státy měly rozhodnout, které materiály si přejí ponechat pro vojenské účely, a ostatní štěpný materiál předat do zárukového systému MAAE.¹⁴⁵ V oblasti definic, zejména štěpného materiálu a jiných komponentů, se všechny tři návrhy odlišují.

Odlišné postoje nejaderných a jaderných států k sjednání smlouvy FMCT

Pro většinu nejaderných členských států smlouvy NPT, které uzavřely s MAAE *Všeobecné zárukové dohody*, případně Dodatkový protokol k těmto dohodám, na ověřování jejich mírového jaderného programu, by jakýkoli rozsah případné smlouvy FMCT neměl představovat zásadní problém.

Naproti tomu největší zájem o projednávání aspekty sjednání smluvního rozsahu, zejména ujednání definic, zahrnutí skladů štěpných materiálů a způsoby ověřování, budou mít hlavně jaderné země, protože smluvní úprava bude mít především na ně přímý dopad. Jde o pět tzv. deklarovaných jaderných mocností (USA, Rusko, ČLR, Francie a Velká Británie), které jsou členskými státy NPT, a čtyři nečlenské země této smlouvy (Indie, Izrael, Pákistán a KLDLR). Z nejaderných států by zřejmě své zájmy

výrazně prosazovaly rovněž tři země s nejvyšší výrobou a sklady štěpného materiálu pro mírový jaderný program, tj. Kanada, Austrálie a Japonsko.

Stanovení definic, zejména štěpného materiálu, výroby a rovněž civilního a vojenského použití, je velmi důležité, protože ovlivňuje rozsah smlouvy.

Skladované zásoby

Rozdílný přístup k zahrnutí existujících skladových zásob štěpného materiálu do smluvních ustanovení se stalo v roce 1995 jedním z hlavních důvodů neúspěchu jednání USA a Ruska, které mají největší skladované zásoby štěpného materiálu. Rovněž další jaderné země, s výjimkou Pákistánu, jsou proti jejich smluvnímu zahrnutí. Naproti tomu, kromě již zmíněného Pákistánu, jenž zejména argumentuje potřebou zabránit narůstající nerovnosti v množství skladovaného štěpného materiálu, jsou to především Jižní Afrika a Brazílie, které mají opačný názor než většina jaderných států.¹⁴⁶

V případě dosažení shody na smluvní úpravě zakazující pouze budoucí výrobu štěpných materiálů, bude stejně nezbytné ověřit, zda budoucí vyrobený štěpný materiál nebyl falešně deklarován jako vyrobený ještě před vstupem smlouvy v platnost. Z toho vyplývá potřeba zahrnout do rámce efektivního zárukového ověřovacího systému veškerý jaderný materiál, tj. předurčený pro mírové i vojenské účely.¹⁴⁷

b) Kontrola štěpných materiálů a blízkovýchodní zóna¹⁴⁸

Nezávislá osmnáctičlenná skupina kontrolně-zbrojních a neproliferačních expertů z jaderných a nejaderných států vytvořila v roce 2006 Mezinárodní panel pro štěpné materiály (IPFM). Na podporu konání konference o blízkovýchodní zóně bez zbraní hromadného ničení vydal panel v roce 2013 studii věnovanou kontrole štěpných materiálů na Blízkém východě. Studie obsahuje iniciativy, jež by podle autorů měly představovat první kroky k vytvoření zmíněné zóny, a klade důraz především na problematiku JZ. Vzhledem k rozhodujícímu významu řešení otázky JZ, jsou chemické a biologické zbraně zmíněny pouze okrajově, především z hlediska nutnosti přistoupení zejména Egypta, Izraele a Sýrie k úmluvám, které tyto zbraně zakazují. V případě Sýrie jde výhradně o problematiku biologických zbraní, protože v roce 2013, v souvislosti s použitím chemických zbraní v občanské válce, podepsala a ratifikovala *Úmluvu zakazující chemické zbraně* (*Chemical Weapons Convention, CWC*) a zavázala se je odvézt ze země k likvidaci. Začátkem dubna 2014 již země vyvezla do zahraničí ke zničení cca 54 % skladovaných chemických zbraní¹⁴⁹ (viz Příloha 10).

Ve vztahu k rozsahu hypotetické zóny studie IPFM vychází ze zprávy generálního tajemníka OSN z roku 1991 věnované této problematice. Podle uvedené zprávy by zóna měla zahrnovat území států tvořených zeměmi Ligy arabských států (LAS), Íránu a Izraele (viz Příloha 9).

Ačkoli politické vztahy a celková situace v blízkovýchodním regionu není příliš příznivá pro vytvoření zmíněné zóny, existují nicméně některé pozitivní kroky dávající určitou naději na postupné splnění tohoto cíle. K překonání závažné překážky spočívající v neuznávání existence izraelského státu některými arabskými zeměmi by mohlo přispět úspěšné završení izraelsko-palestinských jednání, která probíhají od srpna 2013 se zprostředkovatelskou úlohou USA. V takovém případě by podle Arabské mírové iniciativy z března 2002 všechny členské země Ligy arabských států uzavřely s Izraelem mírovou dohodu.¹⁵⁰ (Poznámka autora: Zmíněné jednání skončilo na přelomu března a dubna 2014 odstoupením Izraele.) Dalším dlouholetým kontroverzním problémem, negativně ovlivňujícím regionální bezpečnostní situaci, je íránský sporný jaderně-obohacovací program, který se od roku 2013 daří postupně řešit (blíže viz podkapitola s názvem *Íránský jaderný program*). I když převážná většina blízkovýchodních zemí je začleněna do kontrolně-zbrojních a odzbrojovacích smluv a úmluv se vztahem ke zbraním hromadného ničení (NPT, BWC, CWC, CTBT), některé země buď smlouvy vůbec nepodepsaly, nebo sice podepsaly, avšak dosud neratifikovaly (viz Příloha 10).

Podle studie by případné vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení na Blízkém východě zřejmě vycházelo z příkladů již existujících zón, včetně bezpečnostních benefitů pro její členské země. Podle příloh příslušných smluv se jaderné země mj. zavazují vůči všem zemím začleněným do těchto zón poskytnout jim právně závazné, tzv. negativní bezpečnostní záruky, tj. nepoužít JZ vůči nim. Podle Africké zóny (Smlouva z Pelindaby) nesmějí jaderné země vyvíjet žádné aktivity v rámci této zóny, např. rozmisťovat „jaderná výbušná zařízení“ na území členských států. Latinskoamerická zóna rozšiřuje tento zákaz i na přilehlá moře. Není vyloučeno, že členské země blízkovýchodní zóny by vyžadovaly zákaz přeletů letounů s JZ nad svým územím a zákaz přítomnosti vojenských plavidel s těmito zbraněmi v Perském zálivu a v Rudém moři.¹⁵¹

Navrhované iniciativy IPFM:

– *vůči Izraeli, jako jediné blízkovýchodní zemi vlastníci jaderné zbraně*

Základním předpokladem začlenění Izraele do zvažované blízkovýchodní zóny bude ukončení vlastnictví JZ. Předpokládá se, že v blízkovýchodním regionu je Izrael jediným státem, který vyrábí separované plutonium a také vysoce obohacený uran (HEU), jež jsou nezbytnými složkami JZ. Země může mít údajně takové množství plutonia, jež by stačilo pro výrobu cca 200 jaderných hlavic.

Do doby vstupu zóny v platnost by Izrael musel eliminovat všechny své JZ a veškerý svůj štěpný materiál začlenit do zárukového systému MAAE. Začátkem devadesátých let minulého století obdobným způsobem postupovala Jihoafrická republika, když se zbavovala svého jaderného arzenálu. V roce 1990 demontovala svých šest kusů JZ a v roce 1991 se začlenila do smlouvy NPT jako nejaderný stát a veškeré své zásoby HEU začlenila do zárukového systému MAAE.¹⁵²

K prokázání svého odhodlání k takovému kroku a jako opatření na posílení důvěry k dosažení uvedeného cíle by Izrael mohl ukončit výrobu separovaného plutonia a HEU a jejich zásoby postupně zničit. Žádoucí by rovněž bylo buď úplně uzavřít, nebo začlenit do zárukového systému MAAE příslušná výrobní zařízení, stejně tak jako deklarované zásoby štěpného materiálu. Na rozdíl od výzkumného jaderného reaktoru Sorek (IRR-1), který je zařazen do zárukového systému MAAE, jde o to, aby obdobným způsobem došlo i k začlenění jaderného zařízení v Dimoně.¹⁵³

– *regionální opatření*

Zahrnují ukončení výroby plutonia, nevyužívání HEU nebo plutonia jako reaktorového paliva a omezení obohacování uranu na nižší hodnoty než 6 %. Země, které mají obohacovací systémy, by měly uzavřít dohodu, že nebudou skladovat obohacený uran, ale spíše přijmou systém jeho výroby pouze v případě potřeby („*just-in-time*“ *system of production*). Zmíněné opatření se týká Íránu, protože je jedinou blízkovýchodní zemí vlastníci obohacovací kapacity pro mírové účely. Írán by měl přerušit výstavbu této obohacovací kapacity. Pokud jde o íránské závazky v této oblasti, budou vyplývat z výsledku probíhajících jednání Íránu s pěti stálými členy RB OSN (P5) a Německa, koordinovaných EU, o obsahu finální Všeobecné dohody, která by měla do července 2014 nahradit prozatímní dohodu z listopadu 2013 (blíže viz pasáž věnovaná íránskému jadernému programu). Blízkovýchodní země by také měly postupně ukončit národní obohacovací program a umístit jakékoli obohacovací aktivity do rámce mnohonárodní kontroly. Kromě Izraele a Íránu mají po dvou výzkumných jaderných reaktorech Alžír a Egypt, po jednom Libye a Sýrie.¹⁵⁴

Klíčový význam ověřovacích aktivit na Blízkém východě

Vzhledem ke vzájemné nedůvěře, vyplývající z historie Blízkého východu, tamních válečných konfliktů a šíření zbraní hromadného ničení, včetně jejich použití v tomto regionu, bude mít problematika ověřování přijímaných závazků v rámci vytváření hypotetické zóny rozhodující význam.

Mechanismus ověřování a kontroly jaderných zařízení nejaderných členských států NPT inspektory MAAE probíhá na základě uzavření *Všeobecných zárukových dohod (Comprehensive Safeguards Agreements)* mezi touto agenturou a příslušnými státy. Podle článku III. 4 smlouvy NPT musí všechny členské státy po připojení ke smlouvě do 180 dnů uzavřít s MAAE zmíněné dohody, které od smluvních států vyžadují deklarování jaderného materiálu, zařízení a aktivit a vytvořit systém inspekce k ověřování deklarovaných údajů. Na rozdíl od téměř všech nejaderných zemí hypotetické zóny, jež již mají s MAAE uzavřené Všeobecné zárukové dohody, s výjimkou Somálska a Džibutska, měl by Izrael, po deklarování svých jaderných zařízení a skladů plutonia a HEU, takovou dohodu s MAAE uzavřít.

Efektivita zárukového systému byla posílena nepovinným *Dodatkovým protokolem (Additional Protocol)* k uvedeným zárukovým dohodám, schváleným Radou MAAE v roce 1979. Jeho dobrovolným přijímáním tak členské země projevují dobrou vůli přistoupit na zpřísnění ověřovacích postupů, např. prostřednictvím předem neohlášených inspekcí. Do konce roku 2012 ratifikovalo Dodatkový protokol osm blízkovýchodních zemí: Spojené arabské emiráty, které v současné době budují jaderné reaktory, Bahrajn, Jordánsko a Kuvajt, které po katastrofě japonské jaderné elektrárny ve Fukušimě pozastavily průzkumné aktivity v budování jaderného programu, dále Irák a Libye (v době před svržením Saddámovy a Kaddáfího režimu prováděly obě země utajovaný vojenský jaderný program) a Mauritánie. Írán tento dokument podepsal v roce 2003, avšak dosud neratifikoval. Z nejaderných blízkovýchodních zemí Dodatkový protokol nepodepsaly Sýrie, Saúdská Arábie, Egypt a Katar. Žádná ze šesti zbývajících nesignatářských zemí dokumentu, tj. Džibutsko, Libanon, Omán, Somálsko, Súdán a Jemen, nemají významnější jaderné programy.¹⁵⁴

Jako důležitý projev opatření na posilování důvěry by bylo vysoce žádoucí, kdyby všechny blízkovýchodní země s jadernými kapacitami realizovaly, na požádání MAAE, případná další transparentní opatření nad rámec Dodatkového protokolu. Jde např. o poskytnutí příslušné dokumentace vztahující se např. k nákupům zařízení tzv. dvojího použití (pro civilní i vojenské účely), umožnění návštěvy podezřelých zařízení a rozhovory s jadernými specialisty apod.¹⁵⁵

Regionální jaderně-palivový cyklus a ověřovací organizace

K posílení vzájemné důvěry v rámci regionu, vztahující se k ověřování absence utajovaných jaderných aktivit, by mohlo přispět vytvoření regionální ověřovací struktury. Jako příklad by mohla sloužit verifikační organizace *Brazilian-Argentine Agency for Accounting and Control of Nuclear Materials (ABACC)*, kterou vytvořily Argentina a Brazílie v červenci 1991, po ukončení svých vojenských jaderných programů. Na základě tzv. Čtyřčlenné dohody (*Quadripartite Agreement*), uzavřené v roce 1994 mezi Argentinou, Brazílií, ABACC a MAAE, obě země začlenily všechna svá jaderná zařízení do zárukového systému MAAE. Podle tohoto vzoru také sdílí zárukové povinnosti s MAAE Inspektorát Euroatomu pro evropská civilní jaderná zařízení, včetně dvou evropských jaderných mocností – Francie a Velké Británie.

Verifikační organizace na Blízkém východě by zabezpečovala monitorování (regionální i prováděné MAAE), dohlížela na transparentnost a dohled na zkvalitňování zárukových opatření pro všechny jaderné materiály využívané v jakémkoli regionálním zařízení na obohacování uranu. Mohla by dohlížet také na těžbu a čištění uranové rudy, na dovoz uranu a na činnosti související s regionálním jaderně-palivovým cyklem.¹⁵⁶

POZNÁMKY A LITERATURA

- ¹ Perlo-Freeman, Sam–Solmirano, Carina: *Trends in World Military Expenditure, 2013*. Stockholm: SIPRI Fact Sheet, Stockholm International Peace Research Institute, April 2014, s. 1, 2, 5, 6.
- ² Mrázek, František: *Výročí arabského jara ve světle proměn aliancí*. Právo, 19. 12. 2013; Brtnický, Michael: *Čeká Blízký východ velké diplomatické retro?* Právo, 16. 12. 2013.
- ³ Srv. Tůma, Miroslav: *Mírové využívání jaderné energie, nešíření jaderných zbraní a jaderné odzbrojení*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 111–112.
- ⁴ Fahmy, Nabil–Lewis, Patricia: *Possible elements of an NWFZ treaty in the Middle East*. Disarmament Forum, Nuclear-weapon-free zones. 2011, UNIDIR, s. 39.
- ⁵ Kane, Chen: *The role of civil society in promoting a WMDZ in the Middle East*. Disarmament Forum, Nuclear-weapon-free zones, United Nations Institute for Disarmament Research, UNIDIR, 2011, s. 51–53.
- ⁶ Srv. Tůma, Miroslav: *Mírové využívání jaderné energie, nešíření jaderných zbraní a jaderné odzbrojení*, op. cit., s. 113.
- ⁷ Tamtéž, s. 113.
- ⁸ *Draft Final Document*, 2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, NPT/CONF.2010/L.2).
- ⁹ *Developments regarding a potential Weapons of Mass Destruction Free Zone in the Middle East (MEWMDFZ)*. The NPT Action Plan Monitoring Report, March 2014. Reaching Critical Will, 2014, s. 84.
- ¹⁰ Establishment of a nuclear-weapon-free zone in the region of the Middle East. Report of the Secretary-General. Reply received from the European Union. A/68/124 (Part 1), July 8, 2013, s. 20.
- ¹¹ *Athens Dialogue on a Middle East Zone Free of Nuclear and Other Weapons of Mass Destruction as well as Their Means of Delivery (WMDFZ)* held at Sounion, Athens, Greece, November 14–16, 2012; *Middle East Weapons of Mass Destruction Free Zone*, La Trobe University, Melbourne, January 30, 2013. On-line: www.latrobe.edu.au/dialogue/research/projects/policy-development/middle-east-weapons-of-mass-destruction-free-zone.
- ¹² *Summary of Recommendations*. Athens Dialogue on A Middle East zone free of weapons of mass destruction and their means of delivery, November 14–16, 2012. On-line: www.latrobe.edu.au/dialogue/research/projects/policy-development/middle-east-weapons-of-mass-destruction-free-zone.
- ¹³ Fahmy, Nabil–Lewis, Patricia: *Possible elements of an NWFZ in the Middle East*, op. cit., s. 41–49. (Poznámka: Je třeba počítat také s tím, že ze zemí LAS by se deseti státům – Alžírsko, Komory, Džibuti, Egypt, Libye, Mauritánie, Maroko, Somálsko, Súdán, Tunisko – jejich budoucí členství v blízkovýchodní zóně překrývalo s jejich členstvím v africké bezjaderné zóně /Smlouva z Pelindaby/. Z uvedených států Smlouvu z Pelindaby zatím ratifikovaly a deponovaly Alžírsko, Libye, Mauritánie a Tunisko, zbývající ji pouze podepsaly.) On-line: [www.nti.org/media/pdfs/apmanwfz.pdf?_ =1316624342&_ =1316624342](http://www.nti.org/media/pdfs/apmanwfz.pdf?_=1316624342&_=1316624342).
- ¹⁴ Nuland, Victoria: Department Spokeperson: *2012 Conference on a Middle East Zone Free of Weapons of Mass Destruction*. Press Statement, PRN:2012/1840, US State Department, Washington, DC, November 23, 2012.
- ¹⁵ *Athens Dialogue on a Middle East Zone Free of Nuclear and Other Weapons of Mass Destruction as well as Their Means of Delivery (WMDFZ)*, op. cit., s. 47–48.
- ¹⁶ *The NPT Action Plan Monitoring Report, March 2014*. Reaching Critical Will, ed. Beatrice Fihn, 2014, s. 85.
- ¹⁷ Office of the Press Secretary: *Remarks by President Obama to the Turkish Parliament*. The White House, April 6, 2009. On-line: www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-the-Turkish-Parliament; Office of the Press Secretary: *Remarks by the President on a New Beginning*. The White House, June 4, 2009. On-line: www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09.

- ¹⁸ Hass, Richard N.: *The Irony of American Strategy*. Foreign Affairs, May/June 2013, s. 59.
- ¹⁹ *Válka v Iráku a její následky mají na půl miliónu obětí*. Právo, 17. 10. 2013.
- ²⁰ V září 2013 Sýrie přistoupila na ruský návrh, předem dohodnutý s USA, že se zbaví svého chemického arzenálu výměnou za neuskutečnění amerického vojenského úderu. Země podepsala *Úmluvu zakazující chemické zbraně* (CWC) a deklarovala Organizaci pro zákaz chemických zbraní (OPCW) potřebné údaje o svých chemických zbraních. Podle odhadu OPCW země vlastní cca 1300 tun chemických bojových látek a chemikálií nezbytných k jejich výrobě. Ve zprávě OSN z prosince 2013 se sice potvrzovalo použití chemických zbraní v zemi, avšak nebylo uvedeno, která z bojujících stran je použila. Podle zprávy iDNES.cz z 7. 1. 2014 byly v syrském přístavu Latakija naloženy první chemické zbraně na dánské komerční plavidlo. V Itálii budou syrské chemické zbraně přeloženy na americké plavidlo, které je na otevřeném moři zničí. On-line: zpravy.idnes.cz/chemicke-zbrane-syrie-odvazeni-dmi-/zahranicni.aspx?c=1401...
- ²¹ Hass, Richard N.: *The Irony of American Strategy*, op. cit., s. 58–59.
- ²² Tamtéž, s. 67
- ²³ *Text and Video of Obama's State of the Union Address*. International New York Times, January 28, 2014, s. 16. On-line: www.nytimes.com/2014/01/29/us/politics/state-of-the-union-address-text.html.
- ²⁴ Flournoy, Michele–Davidson, Janine: *Obama's New Global Posture. The Logic of U.S. Foreign Deployments*. Foreign Affairs, July/August 2012, s. 59.
- ²⁵ Zvýšený zájem USA o asijsko-tichomořskou oblast je vyvolán především narůstajícím globálním politickým, ekonomickým a bezpečnostním vlivem ČLR a nevyřešenými územními spory této země s Filipíny a Jihočínském moři a s Japonskem a Jižní Koreou ve Východočínském moři. Spory se vyhrotily v listopadu 2013 čínským vyhlášením zóny vzdušné obrany nad spornými ostrůvky ve Východočínském moři a čínským omezením přístupu cizích rybářských lodí do sporných vod Jihočínského moře, oznámeném v lednu 2014. Roškot, Jiří: *Kerry: Čína slíbila víc tlačit na Kima*. Právo, 15. 2. 2014, s. 17.
- ²⁶ Hass, Richard N.: op. cit., s. 64.
- ²⁷ Tamtéž, s. 66.
- ²⁸ Tamtéž, s. 63.
- ²⁹ On-line: www.iaea.org/newscenter/news/2003/iranap20031218.html.
- ³⁰ Tureček, Břetislav: *Labyrintem Íránu*. Praha: Knižní klub, 2013, s. 197–198.
- ³¹ Kelley, Robert: *The Nuclear Agreement with Iran*. Norwegian Institute of International Affairs – NUPI, 21. 2. 2014. On-line: english.nupi.no/Activities/News/New-article-The-Nuclear-Agreement-with-Iran.
- ³² V r. 1993 bylo původní palivo nahrazeno nízkou obohaceným uranem (LEU), který dodala Argentina.
- ³³ Pellaud, Bruno: *Negotiating with Iran (Testing alternative approaches)*. In: Krause, Joachim (ed): *Iran's Nuclear Programme – Strategic Implications*. London: Routledge, 2012, s. 53–54.
- ³⁴ Tamtéž, s. 54.
- ³⁵ Od poloviny sedmdesátých let Abdul Kádír Chán, který se stal ředitelem pákistánského jaderného výzkumného střediska v Kahutě, vytvořil utajovanou mezinárodní nákupní síť složenou z vědců, inženýrů a dalších osob z Pákistánu, Švýcarska, Velké Británie, Německa, Srí Lanky a Malajsie na podporu pákistánského jaderného vojenského programu. V devadesátých letech tato síť již zajišťovala utajované nákupy komponentů pro jaderné programy v dalších zemích, včetně Íránu, Iráku, Libye a KLDK. Tůma, Miroslav: *Mirové využívání jaderné energie, nešíření jaderných zbraní a jaderné odzbrojení*, op. cit., s. 20–21.
- ³⁶ Elektrárna zahájila plný provoz v srpnu 2012. Palivo pro tuto elektrárnu dodává ruská strana, po vyhoření se odváží do RF. Tureček, Břetislav: *Labyrintem Íránu*, op. cit., s. 41, 44.
- ³⁷ Kelley, Robert: *The Nuclear Agreement with Iran*, op. cit.
- ³⁸ Kile, Shannon N.: *I. Iran and nuclear proliferation Concerns*. Stockholm: SIPRI, Yearbook 2013, s. 339.
- ³⁹ Pellaud, Bruno: *Negotiating with Iran (Testing alternative approaches)*, op. cit., s. 57–58.
- ⁴⁰ Kelley, Robert: *The Nuclear Agreement with Iran*, op. cit.
- ⁴¹ Pellaud, Bruno: *Negotiating with Iran (Testing alternative approaches)*, op. cit., s. 60.

- ⁴² Crane, Keith: Iran and international sanctions. In: Krause, Joachim (ed): *Iran's Nuclear Programme – Strategic Implications*. London: Routledge, 2012, s. 111–112.
- ⁴³ Tureček, Břetislav: *Labyrintem Íránu*, op. cit., s. 64, 72–73.
- ⁴⁴ Pellaud, Bruno: Negotiating with Iran (Testing alternative approaches), s. 60.
- ⁴⁵ Tamtéž, s. 61.
- ⁴⁶ Erdbrink, Thomas: *Iran Sees Success in Stalling on Nuclear Issue*. New York Times, May 14, 2012. On-line: www.nytimes.com/2012/05/15/world/middleeast/iran-sees-success-in-stalling-on; Erlanger, Steven: *As Nuclear Talks With Iran Restart, New Hopes for Deal*. New York Times, April 13, 2012. On-line: www.nytimes.com/2012/04/14/world/europe/iran-resumes-talks-over-its-nuclear...
- ⁴⁷ V prozatímní dohodě se jako jednací protistrana Íránu označuje E3/EU+3. Pod označením E3 se rozumí USA, RF, ČLR, zkratky EU+3 zahrnují představitele EU, Francie, Velké Británie a Německa.
- ⁴⁸ Butt, Youssaf: *No Iran Deal? No Problem*. February 8, 2014. On-line: nationalinterest.org/commentary/no-iran-deal-no-problem-9845?page=show.
- ⁴⁹ Kelley, Robert: *The Nuclear Agreement with Iran*, op. cit.
- ⁵⁰ *Joint Plan of Action*, Geneva, November 24, 2013. On-line: nationalinterest.org/commentary/no-iran-deal-no-problem-9845?page=show.
- ⁵¹ Simpson, David–Leus, Josh: *Israeli PM Netanyahu: Iran nuclear deal „historic mistake“*. CNN, November 25, 2013. On-line: www.cnn.com/2013/11/24/world/mideast/iran-israel/; Judis, John: *Obama's Iran Nuclear Deal Could Be a Major Triumph*. Carnegie Endowment Organization, The Global Think Tank, November 24, 2013. On-line: carnegiendowment.org/2013/11/24/obama-s-iran-nuclear-deal-could-be-major-triumph/gum1?reloadFlag=1.
- ⁵² *Barack Obama threatens to veto new sanctions against Iran*. The Economic Times, World News, January 29, 2014.
- ⁵³ Samuel, Annie Tracy: *Revolutionary Guard is cautiously open to nuclear deal*. Harvard's Belfer Center, December 20, 2013.
- ⁵⁴ Erlanger, Steven: *Little Optimism as Iran Nuclear Talks Resume*. International New York Times, February 17, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/02/18/world/middleeast/little-optimism-as-iran-nuclear-t...
- ⁵⁵ Cirincione, Joe: *A Final Nuclear Deal: Getting from Here to There with Iran*. February 10, 2014. On-line: iranprimer.usip.org/blog/2014/feb/10/final-nuclear-deal-getting-here-there-iran.
- ⁵⁶ Erlanger, Steven: *Little Optimism as Iran Nuclear Talks Resume*, op. cit. V roce 2003 měl Írán asi 200 uranových plynových odstředivek, které jsou nezbytné pro obohacování uranu. Do roku 2014 se jejich počet zvýšil na cca 19 000 kusů, z nichž 10 000 se využívá na obohacování. Zbývající odstředivky jsou nainstalovány, avšak nejsou v operačním provozu. Cirincione, Joseph: *A Final Nuclear Deal: Getting from Here to There with Iran*, op. cit.
- ⁵⁷ Gordon, Michael R.: *With Nuclear Talks Sputtering, U.S. and Iran Plan Meeting*. International New York Times, June 7, 2014.
- ⁵⁸ *Israeli nuclear capabilities – Report by the Director General*. IAEA, Board of Governors General Conference, GOV/2010/49-GC(54)/14, September 3, 2010, s. 3; Schell, Phillip–Kristensen, Hans M.: *VIII. Israeli nuclear forces*. Stockholm: SIPRI Yearbook 2013, s. 321.
- ⁵⁹ Cohen, Avner: *The Worst Kept Secret: Israel's Bargain with the Bomb*. New York: Columbia University Press, 2010, s. 35–36.
- ⁶⁰ Po předchozím odmítnutí příslibené britské a americké finanční pomoci na vybudování Asuánské přehrady znárodnil egyptský prezident Gamál Abdal Násir v červenci 1956 Suezský průplav. Od znárodnění si Násir sliboval získání potřebných peněz na výstavbu přehrady. USA a Velké Británie od finanční pomoci odstoupily zejména v důsledku dodávek sovětských zbraní Egyptu. S cílem dosáhnout svržení prezidenta Násira se uskutečnila v Paříži schůzka zástupců Francie, Velké Británie a Izraele, na které byla uzavřena tajná dohoda. Podle ní uskutečnil Izrael 29. 10. 1956 útok proti egyptskému území a obsadil některé důležité po-

zice, např. pásmo Gazy a některá klíčová místa na Sinajském poloostrově. V souladu s dohodou nařídily britská a francouzská vláda bojujícím stranám přerušit boj a stáhnout se z oblasti. Zatímco Izrael pokyn respektoval, Egypt jej podle očekávání odmítl, což zavdalo Francii a Velké Británii předpokládanou záminku k uskutečnění britsko-francouzského výsadku nedaleko Port Saidu začátkem listopadu 1956. V souladu s rezolucí RB OSN, která akci jednoznačně odsuzovala, souhlasil Egypt i Izrael s průměrným sjednaném OSN a vysláním mírových pohotovostních jednotek (UNEF) k dohledu nad jeho dodržováním. Pod silným tlakem amerického prezidenta Dwighta Eisenhowera a hrozby sovětské intervence byly britské, francouzské a izraelské jednotky donuceny se stáhnout z egyptského území. Politicky byla suezská intervence označována za katastrofu, která *de facto* ukončila éru velmocenského koloniálního postavení Velké Británie a Francie ve světě. Ve Velké Británii vedla tzv. suezská krize k odstoupení ministra zahraničních věcí Anthony Ede- na a k dočasnému ochlazení americko-britských vztahů. Asuánskou přehradu v následujících letech Egypt postavil se sovětskou pomocí. Milner, Laurie: *The Suez Crisis*. BBC – History – British History in depth: The Suez Crisis. On-line: www.bbc.co.uk/history/british/modern/suez_01.shtml; Kohn, George C.: *Velká encyklopedie válek. Průvodce válečnými konflikty od starověku až po dnešek*. Brno: JOTA, 1997, s. 37.

- ⁶¹ Martinů, Jiří: *Israel. Proliferace jaderných zbraní: problémoví aktéři*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006, s. 27.
- ⁶² *Israel*. Nuclear Last updated: August, 2013. Nuclear Threat Initiative, s. 2–3. On-line: www.nti.org/country-profiles/israel/nuclear/.
- ⁶³ *Israel*, op. cit.; *Insight: Inside Dimona, Israel's Nuclear Bomb Factory*. The Sunday Times (London), October 5, 1986. On-line: www.lexisnexis.com; Cohen, Avner: *Israel and Bomb*. New York: Columbia University Press, 1998, s. 163.
- ⁶⁴ Hersh, Seymour M.: *The Samson Option. Israel's Nuclear Arsenal And American Foreign Policy*. New York: Random House, 1991, s. 271–272.
- ⁶⁵ *Israel*, op. cit., s. 5; *Insight: Inside Dimona, Israel's Nuclear Bomb Factory*, op. cit.
- ⁶⁶ Green, Robert: *Security Without Nuclear Deterrence*. Astron Media, The Arts Centre, New Zealand, 2010, s. 137; Norris, Robert S.–Arkin, William M.–Kristensen, Hans M.–Handler, Joshua: *Israeli nuclear forces, 2002*. Nuclear Notebook, Bulletin of the Atomic Scientists (September/October 2002), s. 75.
- ⁶⁷ *16 June 2014: Nuclear Forces reduced while modernizations continue, says SIPRI*. Stockholm: SIPRI, June 16, 2014, s. 2–3. On-line: www.sipri.org/media/pressreleases/2014/nuclear_May_2014.
- ⁶⁸ Schell, Phillip–Kristensen, Hans M.: *VIII. Israeli nuclear forces*. Stockholm: SIPRI Yearbook 2013, s. 321–322.
- ⁶⁹ Datan, Merav: *Israel. Assuring Destruction Forever: Nuclear Weapon Modernization Around the World, Reaching Critical Will*, ed. Ray Acheson, 2013, s. 12–13.
- ⁷⁰ Cohen, Avner: *The Worst Kept Secret: Israel's Bargain with the Bomb. Introduction: Amimut as a National Nuclear Bargain*, op. cit., s. XXVI–XXIX; Martinů, Jiří, op. cit., s. 37–39.
- ⁷¹ Cohen, Avner: *The Worst Kept Secret: Israel's Bargain with the Bomb. Introduction: Amimut as a National Nuclear Bargain*, op. cit., s. XXX–XXXII.
- ⁷² Tamtáž, s. XXXI–XXXII.
- ⁷³ *Israel*, op. cit., s. 3; Cohen, Avner: *Israel and the Bomb*, op. cit., s. 207.
- ⁷⁴ Tureček, Břetislav: *Olmert připustil držení jaderných zbraní*. Právo, 13. 12. 2006.
- ⁷⁵ Egypt zahájil mírová jednání s Izraelem v roce 1977 a v té době věděl, že Izrael vlastní JZ. V průběhu rozhovorů USA, která jednání v Camp David zprostředkovaly, přímo oznámily egyptským vyjednavacům, že jakékoli úsilí předložit jaderné téma do těchto mírových rozhovorů, zvláště egyptský požadavek, aby Izrael přistoupil k NPT, by bylo zbytečné. Egypt také tento požadavek nevznesl a jednání skončila v roce 1978 podpisem mírové dohody. Cohen, Avner: *The Worst Kept Secret: Israel's Bargain with the Bomb. Introduction: Amimut as a National Nuclear Bargain*, op. cit., s. 49.

- ⁷⁶ Kearns, Ian: *Beyond the United Kingdom: Trends in the Other Nuclear Armed States. Israel*. BASIC Trident Commission, Discussion Paper 1, November 2011, s. 30; *Israeli Air Strike on Iraqi Nuclear Reactor*. BBC Summary of World Broadcasts, June 10, 1981. On-line: www.lexisnexis.com; CBS News: *An interview with Prime Minister Menachem Begin*. Face the Nation, CBS, June 15, 1981; Spector, Leonard, S.–Cohen, Avner: *Israel's Airstrike on Syria's Reactor: Implications for the Nonproliferation Regime*. Arms Control Today (July/August 2008). On-line: www.armscontrol.org; Steinberg, Gerald, M.: *The Begin Doctrine at 25*. Jerusalem Post, June 4, 2006. On-line: www.spiegel.de/international/world/0,1518,658663,00.html.
- ⁷⁷ Cohen, Avner: *The Worst Kept Secret: Israel's Bargain with the Bomb. Introduction: Amimit as a National Nuclear Bargain*, op. cit., s. 38. Podle zprávy americké Národní zpravodajské rady z roku 2007 buďoval v souvislosti s irácko-iránským vojenským konfliktem (1980–1988) jaderný vojenský program Írán, avšak od roku 2003, kdy také podepsal s MAAE Dodatečný protokol k zárukovým dohodám umožňující inspektorům MAAE důkladné a předem neohlášené kontroly, od jeho budování upustil. Nicméně některé následné iránské kontroverzní jaderné-obohacovací aktivity a budovaná jaderná zařízení, vyvolávaly podezření MAAE z nelegálních aktivit, zejména v důsledku snahy iránské strany ukrývat některé části jaderného programu a příslušná zařízení před inspektory této organizace. Po uzavření prozatímní dohody mezi Íránem a P5/Německo/EU z listopadu 2013 a zahájení jednání o dosažení všeobecné dohody, jejíž ustanovení by měla zaručovat provádění výlučně mírového jaderného programu země a úplné odstranění protiiránských sankcí, vytváří nadějnou možnost úspěšného diplomatického řešení této potenciální proliferační hrozby (bliže viz pasáž věnovaná iránskému jadernému programu).
- ⁷⁸ Green, Robert: *Security Without Nuclear Deterrence*, op. cit., s. 138–139; *Knesset Debate on Israel's Nuclear Weapons*. Disarmament Diplomacy No. 43 (January/February 2000), under Documents and Sources. On-line: www.acronym.org.uk/dd/dd43/43kness.htm.
- ⁷⁹ Cohen, Avner: *The Worst Kept Secret: Israel's Bargain with the Bomb. Introduction: Amimit as a National Nuclear Bargain*, op. cit., s. 38.
- ⁸⁰ Datan, Merev: *Israel*, op. cit., s. 13.
- ⁸¹ Taylor, N. A. J.–Camilleri, Joseph A.–Hamel-Green, Michael: *Dialogue on Middle East Biological, Nuclear, and Chemical Weapons Disarmament: Constraints and Opportunities*. Centre for Dialogue, La Trobe University, Faculty of Arts, Education and Human Development, Victoria University Melbourne, Australia, SAGE, 2013, s. 87.
- ⁸² *United States de facto Recognition of State of Israel*. On-line: [www.ourdocumentns.gov/doc.php?doc=83\):-14May1948](http://www.ourdocumentns.gov/doc.php?doc=83):-14May1948).
- ⁸³ V souvislosti s americkým uznáním Izraele vzniklo napětí mezi prezidentem Trumanem a ministrem zahraničních věcí Marshalllem, který považoval vznik Izraele za nebezpečí pro stabilizaci Blízkého východu. Čejka, Marek: *Dějiny moderního Izraele*. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 43.
- ⁸⁴ On-line: www.mzv.cz/jnp/encyklopedie_statu/blizky_vychod/Izrael.
- ⁸⁵ Shlaim, Avi: *Israel Needs to Learn Some Manners*. International New York Times, January 30, 2014. On-line: www.nytimes.com/com/2014/01/31/opinion/israel-needs-to-learn-some-manners.html...
- ⁸⁶ Romney: *Obama „threw Israel under the bus“*. The Jerusalem Post, 27. 1. 2012.
- ⁸⁷ Saban, Haim: *The Truth About Obama and Israel*. International Herald Tribune, September 4, 2012. On-line: www.nytimes.com/2012/09/05/opinion/the-truth-about-obama-and-israel.html?_r=0; *President Obama and Israel: the Facts*. National Jewish Democratic Council (NJDC), February 28, 2013; Halevy, Efraim: *Who Threw Israel Under the Bus?* The New York Times, September 23, 2012.
- ⁸⁸ *Most Jews support Obama's reelection: survey*. Reuters, April 3, 2012. On-line: www.reuters.com/article/2012/04/03us-usa-campaign-jews-idUSBRE8320MH201; *How the Faithful Voted: 2012 Preliminary Analysis*. PewResearch Religion & Public Life Project, November 7, 2012. On-line: www.pewforum.org/2012/11/07/how-the-faithful-voted-2012-preliminary-exit-pol...

- ⁸⁹ Cohen, Roger: *Zero Dark Zero*. International Herald Tribune, February 28, 2013. On-line: www.nytimes.com/2013/03/01/opinion/global/zero-dar-zero.html; Čejka, Marek: *Dějiny moderního Izraele*, op. cit., s. 41–42.
- ⁹⁰ Dražanová, Adéla: *Obama: Podporuji stát Palestina*. Lidové noviny, 22. 3. 2013.
- ⁹¹ Landler, Mark: *Shrugging Off Past Setbacks, Obama Plans Personal Role in Middle East Peace Bid*. International New York Times, February 26, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/02/27/world/middleeast/shrugging-off-past-setbacks-ob...
- ⁹² Turečková, Eva: *Netanjahu slaví hořké vítězství*. Lidové noviny, 23. 1. 2013.
- ⁹³ Beranová, Lucie: *Netanjahu zvítězil, pravice ale oslabil*. Hospodářské noviny, 23. 1. 2013.
- ⁹⁴ Kalhousová, Irena: *Netanjahu ortodoxní, či levicový?* Hospodářské noviny, 22. 1. 2013.
- ⁹⁵ Turečková, Eva: *Izrael má vládu bez ortodoxních židů*. Lidové noviny, 16. 3. 2013.
- ⁹⁶ Dražanová, Adéla: *Obama: Podporuji stát Palestina*, op. cit.
- ⁹⁷ Poznámka: Omluva souvisela se zásahem speciálního izraelského komanda proti tureckému plavidlu Mavi Marmara, které vedlo mezinárodní flotilu šesti lodí s humanitárními propalestinskými aktivisty, vezoucími v květnu 2010 humanitární pomoc a stavební materiál do palestinského pásma Gazy, sužovaného izraelskou blokadou. Izraelci chtěli flotilu nasměrovat do vlastního přístavu Ašdod k inspekci, zdali lodě nevezou zbraně pro palestinské radikály z hnutí Hamás. Poté, co aktivisté požadavek odmítli, Izraelci na loď vnikli násilím z člunů a vrtulníků, což mělo za následek smrt osmi tureckých aktivistů a jednoho Američana (tureckého původu). Všichni byli zastřeleni, někteří z nich i zezadu, další byli zraněni. Z izraelského komanda bylo deset jeho příslušníků zraněno. Žádný náklad zbraní nebyl na lodi nalezen. Důsledkem akce bylo zmrazení turecko-izraelských vztahů, včetně odvolání diplomatů. Před tímto zásahem existovalo mezi Tureckem a Izraelem poměrně blízké spojení, které se mj. projevovalo v provádění společných vojenských cvičení. V omluvě Netanjahu přiznal, že se při zásahu Izraelci dopustili „operačních chyb“, vyjádřil lítost nad oběťmi a slíbil odškodnění pozůstalým. Pro USA mělo obnovení turecko-izraelských vztahů velkou důležitost s ohledem na význam obou zemí jako blízkých amerických spojenců, pro další vývoj americké blízkovýchodní politiky. Zdroj: Dražanová, Adéla: *Netanjahu se omluvil Turkům*. Lidové noviny, 23. 3. 2013.
- ⁹⁸ Gordon, Michael, R.: *Kerry to Press for „Framework“ Accord to Keep Mideast Peace Effort Moving*. International New York Times, December 31, 2013. On-line: www.nytimes.com/2014/01/01/world/middleeast/kerry-to-press-for-framework-ac...
- ⁹⁹ *The Ticking Mideast Clock*. International New York Times, January 3, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/01/04/opinion/the-ticking-mideast-clock.html; Rudoren, Jodi: *In Blow to Peace Effort, Israel Publishes Plans for New Housing in Settlements*. International New York Times, January 10, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/01/11/world/middleeast/israel-publishes-plans-for-new-...
- ¹⁰⁰ Poznámka: Americký ministr zahraničních věcí Kerry informoval o izraelsko-palestinských jednáních na mnichovské bezpečnostní konferenci koncem ledna 2014. Na dotaz o případných dopadech neúspěchu těchto jednání mj. zmínil možnost izraelského bojkotu, který však neschvaloval. Vycházel přitom ze zpráv o této činnosti např. z praxe některých evropských obchodních řetězců, jež se začaly vyhýbat obchodování se zemědělskými produkty pocházejícími z židovských osad na Západním břehu. Dále velký nizozemský penzijní fond PGGM a největší dánská banka stáhly své investice z pěti největších izraelských bank, protože mají pobočky na Západním břehu, nebo jsou zapojeny do financování nelegální výstavby nových židovských sídel na okupovaném území. Rovněž stále více amerických vědců, sdružených např. v Asociaci amerických studií (ASA), požaduje bojkot izraelských vysokoškolských institucí kvůli politice židovského státu vůči Palestincům. Iniciátorem těchto aktivit je sdružení okolo 170 palestinských nevládních organizací v akci Hnutí B.D.S. (*Boycott, Divestment, Sanctions*). S pomocí bojkotu, neinvestování a mezinárodních sankcí by se měl vytvářet tlak na izraelskou vládu ke splnění tří hlavních cílů: skončení izraelské okupace a kolonizace arabské půdy, úplná rovnost pro arabsko-palestinské občany v Izraeli a respektování práva na návrat palestinských uprchlíků. Vyhlášená iniciativa má své stoupence, ale i odpůrce, např. ně-

- mecká kancléřka Angela Merkelová nebo australská ministerská předsedkyně Julia Gillard. Kershner, Isabel: *Netanyahu Criticizes Kerry Over Boycott Remarks*. International New York Times, February 2, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/02/03/world/middleeast/netanyahu-criticizes-kerry-over-...; on-line: en.wikipedia.org/wiki/Boycoatt_Divestment_and_Sanctions.
- ¹⁰¹ Landler, Mark: *Shrugging Off Past Setbacks, Obama Plans Personal Role in Middle East Peace Bid*. International New York Times, February 26, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/02/27/world/middleeast/shrugging-off-past-setbacks-ob...
- ¹⁰² Poznámka: V návrhu bezpečnostního plánu pro údolí Jordánu bývalého amerického velitele v Afghánistánu gen. John R. Allena, který se s Kerrym zúčastnil jednání v Izraeli, se k posílení izraelské bezpečnosti také počítá s využitím elektronických senzorů a bezpilotních letounů. Zdroj: Gordon, Michael R.–Rudoren, Jodi: *Kerry Brushes Aside Israeli Official's Reported Criticisms of Peace Effort*. International New York Times, January 14, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/01/15/world/middleeast/israeli-ministers-reported-com...
- ¹⁰³ Cohen, Roger: *My Jewish State*. International New York Times, December 31, 2013. On-line: www.nytimes.com/2014/01/01/opinion/cohen-my-jewish-state.html?_r=0; Rodoren, Rudi: *Palestinian Leader Says He Can Accept Israeli Military in West Bank for 3 Years*. International New York Times, January 28, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/01/11/world/middleeast/israel-publishes-plans-for-new-...; Landler, Mark: *Shrugging Off Past Setbacks, Obama Plans Personal Role in Middle East Peace Bid*, op. cit.
- ¹⁰⁴ *Israel's Choice*. By the editorial board. International New York Times, March 5, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/03/06/opinion/israels-choice.html?hpw & rref=opinion & r...
- ¹⁰⁵ Rudoren, Jodi–Kershner, Isabel–Gordon, Michael R.: *Hope for Negotiations Stays Alive in Mideast*. International New York Times, April 2, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/04/03/world/middleeast/middle-east-peace-talks.html?hp...
- Poznámka: V článku *Vliv rezoluce Valného shromáždění OSN 67/19 na právní postavení Palestiny* upozorňuje mezinárodněprávní expertka Veronika Bílková na složitý vývoj vztahů Palestiny a OSN, který rozděluje do tří etap. Za první etapu označuje období let 1947–1987, kdy Palestina nebyla začleněna do OSN a později získala, prostřednictvím Organizace pro osvobození Palestiny (OOP), status nestátní entity. Následovala druhá etapa, tj. období do roku 2002, kdy měla Palestina, již s tímto názvem, postavení nečlenské entity *sui generis*. Poslední etapu datuje od přijetí rezoluce Valného shromáždění OSN č. 67/19 z 29. 11. 2012, jež Palestině, na základě její žádosti, udělila status nečlenského státu. Rezoluce byla schválena poměrem hlasů 139 (pro) : 9 (proti) : 41 (abstence). Bílková, Veronika: *Vliv rezoluce Valného shromáždění OSN 67/19 na právní postavení Palestiny*. *Jurisprudence* 4/2013, s. 27; UN Doc. A/RES/67/19, Status of Palestine in the United Nations, 29 November 2012.
- ¹⁰⁶ Rudoren, Jodi–Gordon, Michael R.: *Palestinian Rivals Announce Unity Pact, Drawing U.S. and Israeli Rebuke*. International New York Times, April 23, 2014.
- ¹⁰⁷ Rudoren, Jodi: *With New Palestinian Government Come Many Questions, and Some Answers*. The International New York Times, June 1, 2014; Rudoren, Jodi–Kershner, Isabel: *With Hope for Unity, Abbas Swears In a New Palestinian Government*. The International New York Times, June 2, 2014; *Give it a chance. Israel should not dismiss the Palestinian unity government out of hand*. The Economist, June 14, 2014.
- ¹⁰⁸ Cohen, Roger: *My Jewish State*. International New York Times, December 31, 2013. On-line: www.nytimes.com/2014/01/01/opinion/cohen-my-jewish-state.html?_r=0.
- ¹⁰⁹ Jarbawi, Ali: *Defining the Jewish State*. International New York Times, March 16, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/03/07/opinion/defining-the-jewish-state.html?ref=intern...
- ¹¹⁰ Poznámka: Věrohodnost údajně zaručených zpráv, potvrzujících iránské vojenské zaměření jaderného programu, které byly do MAAE zaslány z neidentifikovaných zdrojů, často zpochybňovali bývalí vysocí činitelé této organizace. Jedním z nich byl např. bývalý ředitel MAAE Robert Kelly v článku s názvem *Nuclear*

arms programme charge against Iran is no sure thing, publikovánem SIPRI 12. 1. 2012. On-line: www.sipri.org/media/newsletter/essay/january12.

- ¹¹¹ Tureček, Břetislav: *Labyrintem Íránu*, op. cit., s. 150–152; *Teherán vymazáním Izraeli z mapy nehrozil, přiznal ministr*. Právo, 18. 4. 2012, s. 8.
- ¹¹² *Americký admirál se obává útoku na Írán. Podle Bidena je to věc Izraele*. iHNED.cz, 6. 7. 2009. On-line: zpravy.ihted.cz/svet-amerika/c1-37698780-americky-admiral-se-obava-utoku-na-i; *Leon Panetta warns against Iran strike*. The Guardian, 11 November 2011. On-line: www.theguardian.com/world/2011/nov/11/leon-panetta-warns-iran-strike; Sizemore, Bill: *Ex-defense chief says hit on Iran would be disastrous*. The Virginian-Pilot, October 4, 2012. On-line: hamptonroads.com/2012/10/exdefense-chief-says-hit-iran-would-be-disastrous; *US ex-generals reject Iran strike*. BBC NEWS, 4 February 2007. On-line: news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6328801.stm.
- ¹¹³ Tureček, Břetislav: *Labyrintem Íránu*; op. cit., s. 62–64; Beranová, Lucie: *Izrael sám útok nezvládne, tvrdit opak by byla chyba*. Hospodářské noviny, 17. 1. 2013.
- ¹¹⁴ *The probability of an attack on Iran's nuclear programme has been increasing. But the chances of it ending the country's nuclear ambitions are low*. The Economist, February 25, 2012. On-line: www.economist.com/node/21548228.
- ¹¹⁵ Ramberg, Bennett: *A Pandora's box in the Middle East*. International Herald Tribune, December 27, 2011, s. 6.
- ¹¹⁶ *The probability of an attack on Iran's nuclear programme has been increasing. But the chances of it ending the country's nuclear ambitions are low*, op. cit.
- ¹¹⁷ Novák, Martin: *První krůčky demokracie v Perském zálivu*. Mezinárodní politika, 12/2001, s. 26.
- ¹¹⁸ *US pulls out of Saudi Arabia*. BBC News, April 29, 2003; Beránek, Ondřej: *Saúdská Arábie mezi tradicemi a moderností*. Praha: Volvox Globator, 2007, s. 165
- ¹¹⁹ On-line: en.wikipedia.org/wiki/Saudi_Arabia%E2%80%93United_States_relations.
- ¹²⁰ Beránek, Ondřej: *Saúdská Arábie mezi tradicemi a moderností*, op. cit., s. 168.
- ¹²¹ Cohen, Roger: *The Egyptian Disaster*. New York Times, January 27, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/01/28/opinion/cohen-the-egyptian-disaster.html?_r=0; Kirkpatrick, David D.: *Saudis Put Terrorist Label on Muslim Brotherhood*. International New York Times, March 7, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/03/08/world/middleeast/saudis-put-terrorist-label-on-mu...
- ¹²² Said, Summer–Benoit Faucon: *Shale Threatens Saudi Economy, Warns Prince Alwaleed*. The Wall Street Journal, July 29, 2013; Nasr, Vali, R.: *America Must Assuage Saudi Anxiety*. International New York Times, February 5, 2014. On-line: www.nytimes.com/2014/02/06/opinion/nasr-america-must-assuage-saudi-anxiety...
- ¹²³ Flournoy, Michele–Davidson, Janine: *Obama's New Global Posture. The Logic of U.S. Foreign Deployments*. Foreign Affairs, July/August 2012, s. 59, 61; Gardner, Frank: *How serious is the „rift“ in US-Saudi relations?* BBC News, Middle East, October 23, 2013, s. 3. On-line: www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-24638061.
- ¹²⁴ Určité omezení vojenské podpory ze strany západních států opozičním skupinám vyplývá především z jejich nejednotnosti, projevující se mj. i vzájemnými ozbrojenými střety a z narůstajícího vlivu radikálních džihádistů v těchto skupinách, z nichž některé se hlásí k al-Káidě.
- ¹²⁵ Gardner, Frank: *How serious is the „rift“ in US-Saudi relations?*, op. cit., s. 1–4; *Saudi Arabia officially declines council seat*. Aljazeera, November 12, 2013. On-line: www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/11/saudi-arabia-officially-declines-c...; Worth, Robert F.: *Saudi Arabia Rejects U.N. Security Council Seat in Protest Move*. New York Times, October 18, 2013.
- ¹²⁶ Gardner, Frank: *How serious is the „rift“ in US-Saudi relations?*, op. cit., s. 1–4; on-line: [www.aljazeera.com/programmes\(insidestory/2013/10/trouble-us-saudi-relations...](http://www.aljazeera.com/programmes(insidestory/2013/10/trouble-us-saudi-relations...)

- ¹²⁷ Barnard, Anne–Erdbrink, Thomas–Gladstone, Rick: *Beirut Bombs Strike at Iran as Assad's Ally*. International New York Times, November 19, 2013.
- ¹²⁸ Gardner, Frank: *How serious is the „rift“ in US-Saudi relations?*, op. cit., s. 3; on-line: www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2013/10/trouble-us-saudi-relations...
- ¹²⁹ V září 2013, na závěr pobytu prezidenta Rúháního v OSN, prezident Obama svému protějšku zatelefonoval. Šlo tak o první rozhovor mezi americkým a iránským prezidentem od roku 1979. *Obama volal Rúhánímu*. Právo, 30. 9. 2013.
- ¹³⁰ *Fóru v Davosu dominoval verbální duel Izrael–Írán*. Právo, 24. 1. 2014, s. 9.
- ¹³¹ *Saudi Arabia*. Overview Last updated: November, 2013. Nuclear Threat Initiative – NTI, s. 1. On-line: www.nti.org/country-profiles/saudi-arabia/; *Saudi Arabia*. Nuclear Last updated: February, 2013, Nuclear Threat Initiative, NTI, February 2013, s. 1–2. On-line: www.nti.org/country-profiles/saudi-arabia/nuclear/.
- ¹³² Feldman, Yana: *Country Profile 8: Saudi Arabia*. Stockholm: SIPRI, July 2004. On-line: www.sipri.org.
- ¹³³ Dvali, Akaki: *Will Saudi Arabia Acquire Nuclear Weapons?* NTI Issue Brief, March 2004. On-line: www.nti.org; Lippman, Thomas: *Saudi Arabia: The Calculations of Uncertainty. The Nuclear Tipping Point*. Kurt Campbell–Robert Einhorn–Mitchel Reiss (eds.). Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2004, s. 117. On-line: www.nti.org/country-profiles/saudi-arabia/.
- ¹³⁴ Urban, Mark: *Saudi nuclear weapons' „on order“ from Pakistan*. BBC News Middle East, November 6, 2013, s. 1–7. On-line: www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-24823846.
- ¹³⁵ Tamtéž; on-line: beforeitsnews.com/opinion-conservative/2013/11/new-saudi-arabia-css-2-defens...
- ¹³⁶ On-line: news.nationalpost.com/2013/11/07/saudi-arabia-has-nuclear-weapons-on-order-; on-line: www.nytimes.com/2011/12/07/world/middleeast/saudi-arabia-may-seek-nuclear...
- ¹³⁷ On-line: news.nationalpost.com/2013/11/07/saudi-arabia-has-nuclear-weapons-on-order-...
- ¹³⁸ Erdbrink, Thomas: *Iran Takes Charm Offensive to the Persian Gulf*. International New York Times, December 4, 2013. On-line: www.nytimes.com/2013/12/05/world/middleeast/iran-takes-charm-offensive-to-f...
- ¹³⁹ Ansari, Usman: *Analysts: Pakistan Unlikely To Transfer Nuclear Weapons, Know-how to Saudis*. DefenseNews, November 12, 2013, s. 1–2. On-line: www.defensenews.com/article/20131112/DEFREG/311110017/Analysts-Pakis...
- ¹⁴⁰ Urban, Mark: *Saudi nuclear weapons' „on order“ from Pakistan*, op. cit., s. 2. Podobně v rámci NATO nadále funguje studenoválečnická koncepce tzv. jaderného sdílení. Spočívá na *Dohodách o jaderném sdílení* (*Nuclear Sharing Arrangements*, NSA) mezi USA a některými aliančními evropskými nejadernými státy (Turecko, Německo, Nizozemsko, Belgie a Itálie) o dislokaci amerických taktických JZ (konkrétně leteckých pum s jadernou hlavicí B-61) v uvedených zemích.
- ¹⁴¹ *Saudi Arabia Signs Small Quantities Protocol*. Global Security Newswire, June 16, 2005, s. 1. On-line: www.nti.org; on-line: www.nti.org/country-profiles/saudi-arabia/.
- ¹⁴² *Saudi Arabia*. Nuclear Last updated: February, 2013, Nuclear Threat Initiative, NTI, February 2013, s. 3. On-line: www.nti.org/country-profiles/saudi-arabia/nuclear/.
- ¹⁴³ *Nuclear Power in Saudi Arabia* (Updated December 2013). World Nuclear Association. On-line: www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-O-S/Saudi-Arabia/.
- ¹⁴⁴ Srv. Tůma, Miroslav: *Mírové využívání jaderné energie, nešíření jaderných zbraní a jaderné odzbrojení*, op. cit., s. 107–109.
- ¹⁴⁵ *Draft for Discussion Prepared by the International Panel on Fissile Materials*. A Fissile Material (Cut-Off) Treaty (FMCT). A Treaty Banning the production of Fissile Materials for Nuclear Weapons or Other Nuclear Explosive Devices. Article-by-article explanation, February 5, 2009.
- ¹⁴⁶ Pákistánský postoj je ovlivněn jadernou politikou regionálního rivala, kterým je Indie, v souvislosti s americko-indickou smlouvou o spolupráci v mírovém jaderném programu z roku 2005.

- ¹⁴⁷ On-line: www.reachingcriticalwill.org/resources/fact-sheets/critical-issues/4737-fissile-ma...
- ¹⁴⁸ Von Hippel, Frank N.–Mousavian, Seyed, Hossein–Kiyaei, Emad–Feiveson, Harold A.–Mian, Zia: *Fissile Material Controls in the Middle East: Steps toward a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and all other Weapons of Mass Destruction*. Research Report No. 11, International Panel of Fissile Materials (IPFM), Program on Science and Global Security, Princeton University, USA, October 2013, s. 1–30.
- ¹⁴⁹ Landler, Mark: *Israeli Settlement Plan Derailed Peace Talks, Kerry Says*. The New York Times, April 8, 2014
- ¹⁵⁰ Z iniciativy tehdejšího saúdskoarabského korunního prince Abdulláha, který je dnešním králem země, schválila Rada Ligy arabských států (*League of Arab States*, LAS) na svém summitu v Bejrútu v roce 2002 Arabskou mírovou iniciativu. Liga sdružuje 22 arabských zemí, z nichž Sýrie má pozastavené členství. Dokument požaduje stažení Izraele z okupovaných území na úroveň hranic, které platily před vypuknutím šestidenní války v roce 1967, řešení problematiky palestinských uprchlíků v souladu s rezolucí OSN č. 194 a uznání nezávislého Palestinského státu s východním Jeruzalémem jako hlavním městem, výměnou za uznání Izraele a uzavření s ním mírové smlouvy. V Teheránu v květnu 2003 iniciativu podpořili rovněž ministři zahraničních věcí Organizace islámské spolupráce (*Organization of Islamic Cooperation*, OIC), kterou tvoří 57 členských zemí, včetně Íránu. LAS znovu potvrdila iniciativu na svém summitu v Rijádu v roce 2007. Podle vyjádření tehdejší izraelské ministryně zahraničních věcí Cipi Liniové před konáním summitu, iniciativa představuje pro řešení blízkovýchodního konfliktu pozitivní prvky, avšak požadavek návratu všech palestinských uprchlíků do jejich domovů, jak předpokládá zmíněná rezoluce OSN, je pro Izrael nepřijatelný. Na Světovém ekonomickém fóru v květnu 2013 v Jordánsku izraelský prezident Šimon Peres se sice o žádných hranicích přímo nezmínil, avšak iniciativu přivítal jako významnou změnu v postoji arabských států a strategickou příležitost pro mírová jednání s Palestinci. Někteří krajně pravicoví ministři tehdejší Netanjahuovy vlády, např. Naftali Bennet, s Peresovým projevem nesouhlasili a iniciativu odmítli. *Peres na Světovém ekonomickém fóru podpořil Arabskou mírovou iniciativu*. Židovský tiskový a informační servis, 27. 5. 2013. On-line: www.ztis.cz/rubrika/izrael/clanek/peres-na-svetovem-ekonomickem-foru-podporil; *Izrael: Arabský mírový plán je dobrý, ale potřebuje úpravu*. iHNED.cz, 12. 3. 2007. On-line: zpravy.ihned.cz/c1-20639510-izrael-arabsky-mirovy-plan-je-dobry-ale-potrebuje-...
- ¹⁵¹ Von Hippel, Frank N.–Mousavian, Seyed, Hossein–Kiyaei, Emad–Feiveson, Harold A.–Mian, Zia: *Fissile Material Controls in the Middle East*, op. cit., s. 6.
- ¹⁵² Tamtéž, s. 26.
- ¹⁵³ Tamtéž, s. 8, 11, 12.
- ¹⁵⁴ Tamtéž s. 13, 17.
- ¹⁵⁵ Tamtéž, s. 24–25.
- ¹⁵⁶ Tamtéž, s. 26.
- ¹⁵⁷ Tamtéž, s. 27–28.